

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 3 (86) 2022

ECONOMICS AND REGION

Vol. 3 (86) 2022

www.eir.nupp.edu.ua

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 3 (86)
2022

ECONOMICS AND REGION

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Жовтень 2022 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- ОНИЩЕНКО В.О.** – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б.** – заступник головного редактора, д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- СІВЦЬКА С.П.** – відповідальний секретар, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ВАРНАЛІЙ З.С.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);
- ГРИШКО В.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ДУБИЩЕВ В.П.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОЗАЧЕНКО Г.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);
- КОМЕЛІНА О.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОРГАНАШВІЛІ Л.Д.** – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);
- ОНИЩЕНКО С.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ПАЛАЩАКОВА ДАНІЕЛЛА** – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);
- ПТАЩЕНКО Л.О.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- РОЛЬНИК-САДОВСЬКА Є.** – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- РЯЩЕНКО Вікторія** – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);
- ХУНЬСТ Аніца** – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);
- ЧИЖЕВСЬКА М.Б.** – к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ШИДЛЮ Джоанна** – доктор філософії (PhD), доцент Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- ШПІЛЬКО Данута** – доктор філософії (PhD), асистент професора Білостоцької Політехніки, заступник начальника міжнародного відділу логістики та сервісної інженерії, м. Білосток (Польща) (за згодою).

Журнал «Економіка і регіон»

Внесений до переліку наукових фахових видань України (наказ МОН України 1279 від 16.11.2014, зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).

Вид видання – науковий журнал. Концепція журналу базується на багаторічному науковому, фаховому висвітленні актуальних проблем економіки України і світу.

Основні рубрики: економіка та управління національним господарством; розвиток продуктивних сил і регіональна економіка; економічна теорія та історія економічної думки; світове господарство і міжнародні економічні відносини; економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності); економіка природокористування й охорона навколишнього середовища; демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит; статистика; математичні методи, моделі й інформаційні технології в економіці; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

Видається з липня 2003 р.

Виходить чотири рази на рік.

Свідцтво про державну реєстрацію

КВ 24613-14553 ПР, видане 29.10.2020 р.

Міністерство юстиції України

Засновник журналу:

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР» є інтелектуальною власністю редакції журналу «Економіка і регіон» та охороняється законом про авторські й суміжні права. При передрукуванні посилання на журнал «ЕІР» обов'язкове.

Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Відповідальність за точність поданих даних несуть автори матеріалів, редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua

Сайт журналу: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (прот. № 19 від 28.10.2022)

Верстка Л.А. Свистун

Коректор англ. Ю.Ю. Гришко

Коректор укр. Я.В. Новіčkова

Здано до набору 28.10.2022

Підписано до друку 31.10.2022

Формат 60х80 1/8. Обл.-видавн. арк. 7,91.

Тираж 300 прим. Замовлення № 1222/502.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

- 6 Варналій З.С., Чеберяко О.В.,
Медведкова Н.С. Соціальна безпека
людини в умовах війни: сучасний
стан та шляхи забезпечення

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- 15 Симоненко О.І., Симоненко Д.Ю.
Якісний аналіз галузевого позиціонування
найбільшого видобувника нафти і газу
в Австрії

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

- 24 Гасимли Мурад Бакір огли. Вплив
будівельного сектора на валовий внутрішній
продукт нафтогазової галузі
- 32 Огренич Ю.О., Кайрачка Н.В.
Особливості фінансування господарської
діяльності підприємств України в умовах
сьогодення
- 40 Свириденко В.О., Гришко В.В.,
Формування інноваційної бізнес-моделі
в умовах сучасних реалій

- 46 Чайкіна А.О., Мусієнко Ю.С.
Проблеми та перспективи впровадження
екологічних інновацій на аграрному
підприємстві

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

- 51 Герасименко А.В. Внесок банківського
кредитування промислових підприємств
у покращення стану макроекономічного
середовища: досвід Саудівської Аравії
- 59 Свистун Л.А. Бюджетування грошових
коштів підприємства в умовах розгортання
кризових явищ в економіці

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- 65 Мурадов І.І. Комплексний аналіз
можливостей розвитку екотуризму
у звільнених регіонах

МАРКЕТИНГ

- 72 Пахуча Е.В., Чміль Г.Л., Олініченко К.С.
Маркетингові технології просування
органічної продукції в умовах
цифровізації

ECONOMICS AND REGION № 3 (86) 2022

EKOONOMIKA I REGION

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

October 2022

EDITORIAL BOARD:

- ONYSHCHENKO V.O.** – Editor-in-Chief, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYCHKALO-KONDRATSKA I.B.** – Deputy Chief Editor, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of International Economic Relations and Tourism Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- SIVITSKA S.P.** – Executive Secretary, PhD (Economics), Associate Professor, Senior Lecturer at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- VARNALII Z.S.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor at Finance Department of Kyiv National Taras Shevchenko University (with the consent);
- HRYSKO V.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head at Management and Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- DUBISHCHEV V.P.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Economic Theory and Economic Cybernetics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KOZACHENKO H.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Department of Economic Security and Financial Investigations of National Academy of Internal Affairs (with the consent);
- KOMELINA O.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of Management and Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KORGANASHVILI L.D.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Quality Assurance and Research Activities Centre of the International Tourism School of Tbilisi State I. Javahishvili University (with the consent);
- ONYSHCHENKO S.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- PALASHCHAKOVA DANIELLA** – PhD, Research Worker at Economic Theory Department of Technical University in Kosice (Slovakia) (with the consent);
- PTASHCHENKO L.O.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- ROLLNIK-SADOVSKA E.** – Dr, Associate Professor, Vice-Dean for Educational Work of Management Faculty of Bialystok Polytechnic University (Poland) (with the consent);
- RIASHCHENKO VIKTORIA** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor of ISMA University (Latvia) (with the consent);
- HUNJET ANICA** – PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Art Work and International Cooperation, University «North» (Croatia) (with consent).
- CHYZHEVSKA M.B.** – PhD (Economics), Associate Professor, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- JOANNA SZYDŁO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Coordinator for the Erasmus+ Program, Deputy Editor-in-Chief of the Academy of Management (Poland) (with consent);
- DANUTA SZPILKO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Deputy Head of the International Department of Logistics and Service Engineering (Poland) (with consent).

Journal «Economics and Region» is included into
The register of specialized scientific publications
of Ukraine (MES of Ukraine Departmental
Order No. 1279 of 16.11.2014,
No. 157 of 09.02.2021).

Publication – scientific journal.

Conceptual paradigm of the journal is based on the long-term
scientific and professional treatment of topical problems of the
world and Ukrainian economics.

Main milestones: economics and national economy management; productive
forces development and regional economy; economics theory and economic
thought history; world economy and international economic relations;
economics and business administration; economics of nature management
and environmental protection; demography, labor economics; social
economics and politics; money, finance and credit; accounting, analysis
and audit; mathematic methods, models and information technologies in
economics; economic security of the state and economic entities.

Issued since July, 2003.

Four issues published yearly.

State Registration Certificate

KB 24613-14553 ITP, issued 29.10.2020

by the Ministry of Justice of Ukraine.

The journal's founder: National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

The name, conceptual paradigm, content and
design of the journal «Economics and Region»
is the intellectual property of the journal's
Editorial Board and is copyright.

Pass-through copyright.

Printed in the source language. Liability
for the data precision rests with the authors.

The Editorial Board does
not always share the author's opinion.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua

Official site: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Recommended for publication by the Academic Board of National
University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
(№ 19 of 20.10.2022)

Computer-assisted makeup by L.A. Syvstun

Proof-reader: Yu.Yu. Hryshko

Proof-reader: Ya.V. Novichkova.

Sent to the printer's on 28.10.2022.

Signed to print on 31.10.2022.

Page size: 60x80 1/8. Published sheets 7,91.

Circulation: 300 copies. Print Order No. 1222/502.

Printed by the Publishing House Helvetica

Inhlezi st. 6/1, Odesa, Ukraine, 65101
Telephones: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing

DK №7623 from 22.06.2022

© National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», «Economics and Region», 2022

Economics and Region № 3 (86) – 2022 – Yuri Kondratyuk National University

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE AND ECONOMIC ENTITIES

- 6 Zakharii Varnalii, Oksana Cheberyako, Nataliia Miedviedkova.** Human social security under the war: current state and ways of provision

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

- 15 Olena Symonenko, Dmytro Symonenko.** Qualitative analysis of the industry positioning of the largest oil & gas producer in Austria

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

- 24 Gasimli Murad Bakir.** Influence of the construction sector on the gross domestic product of the oil and gas industry
- 32 Yuliia Ohrenych, Natalia Kairachka.** Peculiarities of financing the economic activity of Ukrainian enterprises in today's conditions
- 40 Valeriia Sviridenko, Volodymyr Gryshko.** Formation of innovative business models in the conditions of modern realities

- 46 Alina Chaikina, Yuliia Musiienko.** Problems and perspectives of environmental innovations implementation in an agricultural enterprise

MONEY, FINANCES AND CREDIT

- 51 Alina Herasymenko.** The contribution of bank lending to industrial enterprises in improving the macroeconomic environment: evidence from Saudi Arabia
- 59 Lyudmyla Svystun.** Budgeting of corporate assets amidst the progress of economic crisis phenomena

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY

- 65 Isa Muradov Ibadulla.** Comprehensive analysis of the opportunities of ecotourism in the liberated regions

MARKETING

- 72 Elina Pakhucha, Hanna Chmil, Kateryna Olinichenko.** Marketing technologies promoting organic products in the minds of digitalization

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE AND ECONOMIC ENTITIES

UDC 316.4:338.2
JEL H56, O10

DOI: 10.26906/EiR.2022.3(86).2641

HUMAN SOCIAL SECURITY UNDER THE WAR: CURRENT STATE AND WAYS OF PROVISION

Zakharrii Varnalii*, Doctor of Habil. in Economics, Professor
Oksana Cheberyako**, Doctor of Habil. in Historical Sciences,
PhD in Economics, Professor

Nataliia Miedviedkova***, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

*ORCID 0000-0002-6654-8760

** ORCID 0000-0002-1563-9611

*** ORCID 0000-0001-6359-561X

© Varnalii Z., 2022

© Cheberyako O., 2022

© Miedviedkova N., 2022

Стаття отримана редакцією 04.11.2022 р.

The article was received by editorial board on 04.11.2022

Introduction. The issue of human social security merits special attention in the context of a complicated and unpredictably changing military political situation in Ukraine caused by a full-scale military invasion of Ukraine by Russia. This issue has a direct bearing on the efficacy of changes in all areas of public life.

An extreme type of escalation in social relations on all fronts – social, economic, political, religious, and interstate – war is an expression of social hazard. This is an extremely severe manner of settling disputes between states and groups of people that involves violence, widespread destruction, human casualties, natural resources, and contemporary technology.

In the conditions of the war, issues of ensuring and strengthening national security, in particular, human social security, become especially acute.

Overview of recent researches and publications. Studying and researching issues of the social component of the economic security of Ukraine are actively carried out by domestic scientists, such as Z.I. Halushka, V.A. Hoshovska, O.A. Hrishnova, B.M. Danylishyn, O.I. Iliash, V.I. Kutsenko, O.F. Novikova, V.O. Onyshchenko, O.H. Sydorchuk, V.P. Udovychenko, Yu.M. Kharazishvili and others. At the same time, despite the relevance and need for the earliest possible study and resolution of issues of human social security, especially in war conditions, they have not yet become an independent and full-fledged object of research and have been considered mostly fragmentary, that actualizes the research topic.

Formulation of the problem. *The aim of the article* is a theoretical analysis of social security and the development of a social policy of the state and the formation of a strategy for social development under the war. *Research methodology.* The following methods were used in the research process: dialectical to reveal the essence of social security; system-structural – to determine the state policy of ensuring social security under the war; comparison – to develop a strategy for ensuring human social security in Ukraine; graphic – for a visual illustration of the results of the study. *Results and implications.* Negative trends in ensuring human social security in Ukraine are due to two groups of factors: the first one is connected to the lack of effective structural reforms and institutional changes in the economy and shortcomings of the state policy to ensure human social

security; the second one is connected to the war of Russia against Ukraine, which led to increased political and economic instability, an increase in budget expenditures for servicing the army, material and human losses, inflationary processes and macroeconomic crises, exacerbation of problems in the financial system of the state, etc. *Conclusion.* Recommendations on the formation of a state policy for ensuring human social security under the war and the development of a strategy for ensuring social security, tactics and measures adequate to modern challenges and threats.

Basic material and results. In the conditions of the war and globalization processes, the issue of ensuring human social security as a component of the national security of the state is the main priority of the state social policy. A key feature of the development of modern society is the socialization of all spheres of human life and their subordination to social goals. According to Article 25 of the Universal Declaration of Human Rights, "everyone has the right to such essential things as food, clothing, housing, medical care and social services" [1]. The General Declaration of Human Rights, international covenants on civil and political, economic, socio-cultural rights establish the rights of citizens to exercise their vital interests such as: the right to life, inviolability of the person, social protection, freedom of thought and belief, education and protection of social status. The establishment of the rights, freedoms and duties of citizens is a necessary condition for the effective functioning of society. It is subject to the cultural, material and spiritual norms of society.

Since society is the driving force behind the development of the country as a whole and, in accordance with Article 3 of the Constitution of Ukraine, a person, his/her life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value [4], therefore it is social security that should be of special attention. After all, it is social stability that plays a key role in the entire system of national security.

Ukraine seeks to implement the constitutional provisions that define it as a social and legal state. According to Article 46 of the Constitution of Ukraine, "citizens have the right to social protection, which includes the right to provide them in case of complete, partial or temporary disability, loss of a breadwinner ... in old age ... this right is guaranteed by compulsory state social insurance..." [2]. Ukraine, as a social state, recognizes a person as the highest social value, distributes public wealth according to the principle of social justice and takes care of strengthening civil harmony in society. According to the Constitution of Ukraine, the state ensures the social orientation of the economy (part four of Article 13), which is the basis for the implementation of social rights of citizens, in particular to social protection and an adequate standard of living.

The concept of "social security" arose in the twentieth century not by chance. Social cataclysms of the last hundred years not only called into question the possibility of preserving the created thousand-year heritage, but also created a threat to further civilized development. Two world wars, a large number of local military conflicts, the rapid growth in the number and destructive capabilities of weapons, the irresponsible use of socio-political technologies (so-called "color revolution" scenarios) radically influenced the general vector of the further development of mankind. Today, unfortunately, the number of factors negatively affecting the international situation is not decreasing.

In a democratic society, the interests of the social security of a person and the state should generally correlate and be harmoniously balanced. In the legal field of Ukraine there is no official definition of the category "social security", and the term "social security" has recently entered the scientific and political circulation. In the United States in 1935, a law on social insurance, better known as the "Social Security Act", was adopted, and its theoretical foundations were prepared by the economist and jurist J. Commons. He believed that by improving the legislative and executive activities of state bodies, it is possible to neutralize most of the conflicts for people, which will achieve social security. In general, John Rogers Commons (1862–1945) founded the socio-legal direction in the theory of institutional economics. In 1983, the concept of "social security" was used in his book "People, States and Fear: The Problem of National Security in International Relations" by the American political scientist B. Buzan [6, p. 46]. In European and American literature, the wording of B. Buzan is mainly used, who understands social security as "the ability of society to maintain its essence in changing conditions with possible or obvious threats" [8, p. 23].

The term "social security" first found its concrete expression in an international document – the World Social Declaration, adopted by the World Conference on Social Development in 1995 [3]. It should be noted that the concept of "social security" was relatively quickly accepted by foreign science, which provides for a cautious attitude to social transformations and, as a rule, tries to prevent the increase in social tension in their countries.

In the scientific literature, social security in most cases is considered as a state of guaranteed legal and institutional protection of the vital social interests of the individual and society from external and internal threats.

So, according to Shevchuk P., human social security is a certain state of life, provided by a set of organizational, legal and economic measures aimed at realizing social interests, creating a favorable demographic situation, preserving the state's gene pool and transforming labor resources in accordance with market requirements [20].

Yu.M. Kharazishvili and O.A. Grishnova, understand social security as the state of the social sphere, which ensures a high quality of life of the population (material level and social components), the protection of the main vital recovery processes (regardless of the influence of internal and external threats), the possibility of obtaining a quality education and the absence of threats to human health and life" [9, p. 158]. E. Libanova, when revealing the essence of social security, also holds the opinion that security of a person is the result of the implementation of a social protection policy. At the same time, she defines social security as one of the components of national security, interpreting it as a state of protection from threats to social interests [17]. According to E. Krikhtin, social security is formed in the system of legal and social guarantees that allow a person to function most effectively within a certain socio-political formation [18].

Scientist Koval O. investigated the semantics and essence of the term "social security". According to his research, most researchers of social security consider a person as a beneficiary, that is, an object of protection from threats, and the subject of their research is the neutralization of threats to society. Another part of the researchers considers the essence of social security not as a threat to society, but, on the contrary, as a threat from society to national security. In turn, both interpretations of social security are closely related to each other, while threats to one give rise to threats to the other, forming a vicious circle [19].

At the same time, social security must be considered in the context of its multi-level system. Considering that social security is one of the main components of economic security, it must be considered from the point of view of the economic level, namely: nano-, micro-, meso-, macro- and mega-levels. Therefore, we propose such a multi-level system of social security: human social security (nano-level); social security of the enterprise (micro level); social security of the region (meso level); social security of the state (macro level); global social security (mega level) [10].

The levels of social security, as well as other components, must be started from the nano-level, that is mean from the person. The National Security Strategy of Ukraine, adopted on September 14, 2020 and called "Human security – country security", determines that "a person, his/her life and health, honor and dignity, inviolability and security are the highest social value in Ukraine" [5]. Here it is difficult to disagree with Yu.M. Kharazishvili and O.A. Grishnova that a person with his/her urgent needs, interests, values is the main driving force, goal and criterion of all economic development, the success of economic and social reforms [12].

In the conditions of the aggravation of globalization challenges, the modern socio-economic crisis, threats related to war, the solution of social problems becomes even more important and urgent. The war, which has significantly affected the state of Ukraine's national security, in particular, the social security of a person, poses a special threat in Ukraine. Its negative consequences are both direct and indirect in nature, which is a real social threat. The impact of war on human social security requires the substantiation of new, more effective mechanisms and tools for its strengthening.

Human social security is associated with the observance of the most important social standards: overcoming poverty, growth of human potential (life expectancy and level of education), increasing the purchasing power of the population, the quality of working life, the protection of the family, motherhood and childhood; health services; environmental standards, etc.

Analysis and assessment of the state of social security should be systematic, comprehensive, assessing the state of well-being and living standards; stability of social relations and organizational structure; level of culture of the society; availability of conditions for the prevention and resolution of social conflicts; processes of desocialization of society, etc.

Assessing the impact of multifactorial global, national, regional problems on ensuring social security, domestic scientists define social security as the protection of relevant objects from these threats. It is based on such an approach that threats are systemic factors that predetermine these internal and external threats and lead to ineffective implementation of the state's social policy.

Social security must be considered as the result of purposeful interaction of all social actors who must bear social responsibility at their level.

The social responsibility of the state in the modern economy provides not just a system of social security and social guarantees, it, as a subject of economic relations, implements its own interests related to the guarantee of public and meritorious benefits, and also through the system of its instruments ensures coordination of

actions of economic entities to a certain extent fixes their tasks, rights and obligations, realizing the interests of society as a whole.

Social security is an objective result of socialization processes, characterized by the state of social production, the social and humanitarian sphere, the protection of the internal constitutional order, environmental security, external security, culture, etc. A wide list of structural elements of social security testifies to the poly-system nature of the concept of social security and testifies to the balance of human existence in the political, economic, psychological, cultural, informational, demographic, environmental and other spheres of public life.

The events of recent years have shown a serious crisis in the system of not only social, but also international security due to Russia's external interference in the internal affairs of independent states, attempts to destabilize their political systems and direct forceful seizure of foreign territories. Russia's hybrid war, which began in 2014, provided for a diverse and long-term destabilization of the socio-economic and political situation in Ukraine and the national security system [14]. Unfortunately, almost all international security guarantees for Ukraine (in particular, within the framework of the Budapest Memorandum) turned out to be ineffective in the conditions when one of the guarantors acted as the aggressor. The social dimension of the occupation of part of the Donbass and the annexation of Crimea formed a number of new social problems: the protection of human rights and countering racial discrimination against the population of the occupied Autonomous Republic of Crimea, internally displaced persons (about 1.5 million), organization of their residence, employment, assignment (restoration) social payments to them, pensions, administrative recognition of documents, issues of "political prisoners" and missing persons and their families, the procedure for admission to higher education institutions of applicants from the temporarily occupied territories, provision of ATO participants and others. On December 19, 2016, the UN General Assembly approved Resolution 71/205 "The human rights situation in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)", [2] in which it condemned the temporary occupation by the Russian Federation of part of the territory of Ukraine – the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, confirmed the non-recognition of its annexation. The war in the East of Ukraine and the annexation of Crimea negatively affected the social security of a person and requires the adaptation of the social policy of the state and the improvement of the mechanism for its implementation, taking into account the socio-economic state of the regions of Ukraine.

A new challenge to national (social) security was the large-scale war of Russia against Ukraine, which began on February 24, 2022. Thus, with the increase in the scale and duration of aggressive hostilities, there is an increasing number of threats related to the observance of the necessary social security, society suffers heavy losses in the form of human casualties, material damage, environmental destruction and the threat of an ecological catastrophe. Social security cannot meet the principles of social solidarity, responsibility and partnership, resist external and internal existing and potential threats and provide social protection and conditions for improving the quality of life. The main prerequisite for observing human social security is to strengthen the power of the Armed Forces of Ukraine. Ukraine continues to adhere to the course of Euro-Atlantic integration and membership in NATO, strives to become in the future an element of a new European security architecture, where its vital interests will be ensured collectively with the direct participation of Ukraine itself. Without joining the North Atlantic Alliance – a system of collective security, Ukraine will not have effective levers of influence on decision-making in the future, taking into account its national interests.

There are three groups of social indicators associated with various spheres of social life:

1. Characteristics related to the economic sphere: GNP level, unemployment rate.
2. Characteristics related to the social sphere: the standard of living of the population, the proportion of the population with incomes below the subsistence level, the incidence rate of the population, the natural increase (decrease) of the population, the crime rate.
3. Characteristics related to the environmental sphere: the level of capture of pollutants, the level of environmental consciousness of the population.

So far, there is no generally accepted universal methodology for assessing the state of social security. International law considers social security through the prism of individual security. The United Nations has developed the Concept of Human Security, which includes eight categories, the key among which is freedom from fear and freedom from want and poverty. In addition, one more category can be distinguished – the human development index – an integral indicator developed in 1990 and used by the UN since 1993. The Human Development Index is calculated annually in order to compare countries on indicators such as living standards,

literacy, education and longevity of the population. The state of social security in society is directly dependent on the standard of living of the population.

Thus, human social security is a complex problem affecting different values of personal existence, and the level of social security is an indicator of the economic and social situation of the country's population. It should be noted that the concepts of "support" and "strengthening" are not identical, although they have a lot in common. In our opinion, ensuring human social security is the basis, the first degree (stage) of the state of human social security, characterized by a certain guarantee, the necessary, sufficient level (reserve) of danger and protection from risks and threats. As for the strengthening of human social security, this is already the second degree (stage), a higher quality level of the state of human social security, which is characterized by a more reliable, permanent, longer (long-term), more powerful, more stable, influential level of this security. That is why in the conditions of war, as in the post-war period, we should talk not so much about ensuring the social security of a person, but rather about strengthening it.

Social security implies the protection of life, health, well-being, creates the prerequisites for the formation and development of the individual. It is determined by the state of the economy, the nature of demographic actions, environmental anthropogenic causes, the state of the social sphere, the degree of social tension, the nature of social policy and the behavior of the population. In general, social policy and social security are two sides of the same coin, and the more realistic the social policy of the state, the higher the level of social security of each member of society, each family. Social policy is a tool for ensuring the social security of society as a strategic goal of the state and is a set of complex elements of a regulatory and institutional nature aimed at realizing national interests in the social sphere, preventing social threats, eliminating their consequences and achieving on this basis such a level of social security, which contributed to the effective achievement of social goals. Negative trends in the social sphere and accumulated social problems create threats to national security and the further development of society, which can cause imbalance and stability. Thus, human social security is a complex problem affecting different values of personal existence, and the level of social security is an indicator of the economic and social situation of the country's population.

Social policy in different countries varies depending on the level of economic development, socio-economic situation and national traditions. Noteworthy is the implementation of the standards of the European Code of Social Security on the path of Ukraine's integration into the EU in order to create a system of social standards as in European practice through monitoring the living standards of the population for full members of the European Union, and guiding new members of the European Union and countries seeking to achieve the level of development of European countries in the process of implementing social policy and socializing their economies. The first group of social standards developed back in 1961, was called the European Social Charter and entered into force in 1965, in the Protocols to it, the member states of the Council of Europe have agreed to secure the social rights for their populations which are defined in these documents in order to improve the standard of living and social well-being of their populations.

Negative trends in ensuring human social security in Ukraine are due to two groups of factors: the first one is connected to the lack of effective structural reforms and institutional changes in the economy and shortcomings of the state policy to ensure human social security; the second one is connected to the war of Russia against Ukraine, which led to increased political and economic instability, increased budget spending on army maintenance, material and human losses, inflationary processes and macroeconomic crises, exacerbation of problems in the financial system of the state, etc. Corruption, shadow economy, excessive influence of political cycles increase the level of social tension and reduce social security indicators, reduce the income of the population and hinder the socio-economic development of the state as a whole, reducing the quality of life in the country.

In Ukraine, the problem of low living standards was officially recognized in 2001, when the Decree of the President of Ukraine approved the "Strategy overcome poverty" in order to reduce the scale of poverty and eliminate its most acute manifestations, to ensure compliance with the requirements of the Constitution of Ukraine regarding the right of everyone to an adequate standard of living for himself/herself and his/her family.

For Ukraine, there is a need to implement into the practice of social management not social minimums, but a high-quality system of European social standards from the standpoint of normal human life. The country should focus on a functioning new model of social security for all European countries.

A key element of the mechanism for ensuring human social security is a system for monitoring the factors that determine its threats. To monitor the factors that determine internal and external threats to the social interests of the individual, society and the state, the first task is to create an organizational and information system.

The basis for creating monitoring systems is statistical information. In this regard, the requirements for state statistics are increasing, which should provide promptly objective and in-depth information on the coverage of objects of observation. To date, the information processed and proposed by the state statistics authorities does not fully meet the requirements for effective monitoring of human social security. It is necessary to regularly conduct sociological surveys of the population with bringing the analyzed and generalized results to the attention of government bodies.

The institutional environment is a kind of protection of a person's social security, allowing him/her to maximize his/her social potential, as well as to withstand various threats and challenges. Given this, in our opinion, the institutionalization of the system for ensuring human social security should be understood as the process of creating institutions, norms and rules that increase the independence, stability and adaptability of the national economy, creating conditions for socio-economic growth, improving living standards and human well-being. Therefore, the institutionalization of the system of ensuring social security of a person should be carried out in the following areas: the creation of institutions that increase the socio-economic potential of the economic system and create conditions for its maximum implementation, as well as the implementation of institutional measures to reduce the riskiness in the system of ensuring social security of a person.

Summing up, it can be noted that the presence of negative trends and aspects of ensuring human social security in Ukraine in 2014–2022 is generally due to two groups of factors. The former are associated with the lack of effective structural reforms and institutional changes in the economy, other shortcomings of the state policy for ensuring human social security, the latter – with Russia's external military aggression, starting in 2014, which led to increased political and economic instability, an increase in budget expenditures for servicing the army, material and human losses, inflationary processes and crisis phenomena, aggravation of problems in the financial system of the state, etc. They increased the influence of negative aspects on the state of human social security and the national security of Ukraine in general and formed a number of new problems related to the decline in production, the destruction of cooperation relations, the deterioration of the investment environment and the loss of a significant part of capital and innovation potential, the deformation of the trade and services sector because of a significant reduction in their capacity, destabilization of the labor market, including as a result of forced internal and external migration of a large number of citizens and businesses.

In order to strengthen human social security and ensure its effective functioning, precise and correct state regulation and management are necessary with the aim to maintain stability and prevent the onset of chaos in the existing economic system and develop a strategy for ensuring social security, tactics and measures that are adequate to modern challenges and threats. In Ukraine, there is no comprehensive mechanism for managing social security; the regulatory and legal framework for the state policy of ensuring social security has not been defined and developed. Therefore, new approaches should be identified and ways to ensure social security in Ukraine should be developed, and the priority of state policy should be focused on the development and effective implementation of the state social security program, support at the state level for housing construction, improved medical care, and effective assistance to young families.

For countries trying to integrate into the EU, the guidelines for their state social policy are international social norms. In this regard, the modern social policy of the state should be determined, *firstly*, by the ratification of international conventions and charters that establish the basic social obligations of the state to implement social measures in the country; *secondly*, the Constitution, which proclaims the rights of citizens and the obligations of the state to ensure and maintain certain conditions for the life of its citizens, promote the achievement of equal opportunities in all regions of the country; *thirdly*, the current national legislation, which is a summary of the social goals of the state and determines the ways to achieve them.

The current state of social security remains critical, despite a certain reform of social policy in the context of sustainable socio-economic development of Ukraine, as well as an increase in social standards of life. War is a massive shock to the economy. So, in particular, in Ukraine there is a loss by the state budget of a significant part of traditional revenues in the form of taxes, excises and customs payments, significant material damage; almost 40% of businesses are closed; during the period of martial law, the economy of Ukraine loses 50-60% of the "unproduced" gross domestic product; more than 30% of crops were not sown; more than 23 thousand km of public roads were destroyed (13% of the total length), etc. According to preliminary estimates, the total losses of the Ukrainian economy due to the war, taking into account both direct losses and indirect losses (decrease in GDP, cessation of investment, outflow of labor, additional spending on defense and social support, etc.), reach up to 750 billion dollars. USA. In total, since the beginning of the Russian war against Ukraine,

at least 195 factories and enterprises, 231 medical institutions, 543 kindergartens, 295 bridges and bridge crossings, 151 warehouse infrastructure facilities have been damaged, destroyed or captured. In addition, at least 97 religious and 144 cultural sites were damaged or destroyed during the war. As a result of hostilities, at least 23.8 thousand kilometers of roads and 33.7 million square meters of housing stock have been damaged, destroyed or seized.

Human social security is the ability and willingness of the state, society and individual to protect themselves from dangers and threats to life, health, basic social values – human rights and freedoms. In modern democracies, the concept of "humansecurity" is gaining momentum. In fact, this is a kind of transition from a very narrow to a broad understanding of security. The absence of war or other threats to the life and health of citizens, the low level of crime does not mean a safe environment in the modern world. *First*, it is formed at different levels: from personal security, security of life in a particular community to the national and international level. *Secondly*, security is decomposed into various components, and only their totality determines how safe the citizen's environment is.

Specification and identification of the entire set of threats to social security in Ukraine is a prerequisite for the development of a new strategy for socio-economic development, the purpose of which should be a significant increase in the standard of living in the country. We believe that the risks of human social security should be divided into three groups: the financial and economic crisis, the COVID-19 pandemic, and the war. In turn, they affect the indicators of human social security. In addition to economic threats to social security in Ukraine, it is necessary to note the importance of the negative impact of threats of a different nature:

- legal imperfection of the legislative and regulatory framework, instability and inefficiency of state regulation and control in the economic and social spheres;
- socio-demographic polarization of the level and decrease in the solvency of the population in the context of inflationary processes and low social standards, the growth of poverty and unemployment, the growth of property stratification and income differentiation, the growth of social tension, crisis demographic processes;
- insufficient financing of the social sphere, underfulfillment of social programs;
- scientific and technical decline in innovation and investment activities, reduction of scientific and technical potential;
- weakening of state regulation at the macro-, meso- and micro- levels, inefficiency of control over the activities of an overly large administrative apparatus, which significantly affects the level of social danger at all hierarchical levels;
- war in Ukraine [15].

To implement the new paradigm of state social security, it is necessary to clearly define the conceptual principles for reforming its regulatory and legal framework. The main directions of the state policy of Ukraine in strengthening the social policy of man in the conditions of war should be as follows:

1. Anticipate the norms of public democratic control in legislative and regulatory documents. Foreign experience shows that in Lithuania the norms of public democratic control are indicated in all adopted documents, including the latest ones. In particular, according to paragraph 5 of the 2016 Military Strategy, democratic public control is a fundamental principle in the implementation of the military strategy, which notes that democratically elected civilian authorities make decisions on Lithuanian defense policy, the expansion of military potential and its use.

A democratic political system and democratic control of the armed forces play an important role in preparing for NATO membership. In particular, Lithuania fully complied with all the requirements and this was legally confirmed. The norms of public democratic control are indicated in all adopted documents (Fundamentals of Lithuanian National Security, Law on Organization of National Defense and Military Service, Military Defense Strategy, National Security Strategy, Military Strategy). Thus, the post-socialist countries of Central and Eastern Europe, incl. Slovakia and Lithuania have accumulated valuable experience of both successful practices and instructive failures in the way of security sector reform, implementing global reform models and developing their own. The exchange of experience should contribute not only to identifying the causes of common problems, but also to finding the most effective ways to overcome them.

2. The modern system of public administration in ensuring the social security of Ukraine should be based on and consistent with the goals of sustainable development, take into account the relevant conceptual framework for the implementation of the relevant national security system. At the same time, one should take into account the latest technological innovations of the developed countries of the world, European standards of social de-

velopment. In this aspect, it is advisable to form public immunity to military, economic, political, medical and informational challenges in Ukraine. The long-term unresolved social problems in the vast majority of society are one of the main factors in the emergence and development of a number of threats in various segments of national security.

REFERENCES:

1. Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948. Official Bulletin of Ukraine. 2008. № 93. art. 3103, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Resolution 71/205 adopted by the General Assembly of the United Nations "The situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)" of December 19, 2016, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MU16077>
3. The Report on the World Summit for Social Development. Copenhagen, March 6-12, 1995, available at: <https://digitallibrary.un.org/record/198966>
4. Constitution of Ukraine dated 28.06.1996 № 254к/96-BP, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine" // Decree of the President of Ukraine of September 14, 2020 No. 392/2020, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
6. Buzan, B. (1983), *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. 126 p.
7. Commons, J.R. (2011), *Pravovye Osnovaniya Kapitalizma* [The Legal Basis of Capitalism], Publishing House of the Higher School of Economics, Moscow.
8. Buzan, B., Waever, O., Wilde J. de. *Security: A New Framework for Analysis* // Boulder, London, Lynne Rienner Publishers. 1998. 239 p.
9. Kharazishvili, Yurii and Grishnova, Olena (2018), "Quality of Life in the System of Social Security of Ukraine: Indicators, Level, Threats", *Economy of Ukraine*, vol. 11–12, pp. 157–171.
10. Varnalii, Z. (2022), "Social Security of Humans as a Research Object of the Science of Economic Security", *University Economic Bulletin*, vol. 52, pp. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>
11. Varnalii, Zakharii, Bilyk, Rostislav and Khmelevskiy, Mykola (2020), "Social Security of Ukraine: Summary, Problems and Ways of Ensuring", *Economic Bulletin of the University. Collection of scientific works of scientists and graduate students*, vol. 45, pp. 105–114.
12. Kharazishvili, Y., Kwilinski, A., Grishnova, O. and Dzwigol, H. (2020), "Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine)", *Sustainability*, vol. 12(21), 8953, available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/21/8953/htm>
13. Vitaly Skurativskiy and Olena Lyndyuk (2011), "Social security of Ukrainian society and ways to ensure it", *Bulletin of the State Academy of Public Administration. Social and humanitarian policy*, vol. 3, pp. 194–204.
14. Cheberyako, O. and Varnalii, Z. (2017), "Financial Prerequisites and Assessment of Defense under the Conditions of Russian-Ukrainian Hybrid War", *Scientific bulletin of Polissia*, vol. 4 (12), pp. 143–149. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-1-4\(12\)-143-149](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-1-4(12)-143-149)
15. Zakharii Varnalii, Oksana Cheberyako, Olena Bazhenova, Nataliia Miedviedkova, Nataliia Plieshakova, "Formation of Ukrainian State Policy for Ensuring Human Social Security under Hybrid War", *12th International Scientific Conference "Business and Management 2022"*, pp. 937–945.
16. Novikova, O.F., Sydorchuk, O.H., Pankova O.V. [etc.], "State and Prospects of Social Security in Ukraine: Expert Assessments: monograph", Lviv Regional Institute of Public Administration NAGU; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics. TO.; LRIDU NADU, Lviv, Ukraine.
17. Libanova, E. and Paliy, O. (2004), *Labor Market and Social Protection: Textbook on Social Policy*, Osnova, Kyiv, Ukraine.
18. Krokhtina, E. (2004), *Social Policy and Economic Security*, Kashtan, Donetsk, Ukraine.
19. Koval, O. (2016), "Semantics and Essence of the term «Social Security»", *Strategic priorities*, vol. 2, pp. 58–65, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_2_8
20. Shevchuk, P. (2003), *Social Policy*, Svit, Lviv, Ukraine.

UDC 316.4:338.2

JEL H56, O10

Zakharii Varnalii, Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance. **Oksana Cheberyako**, Doctor of Habil. in Historical Sciences, PhD in Economics, Professor. **Nataliia Miedviedkova**, PhD in Economics, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv. **Human social security under the war: current state and ways of provision.**

The essence of human social security as a priority component of national, in particular economic security, is revealed. It has been determined that in the context of the aggravation of the current socio-economic crisis, and

the threats associated with COVID-19, the solution of social problems becomes even more important and relevant. A hybrid war poses a particular threat in Ukraine, which significantly affected the state of Ukraine's national security, in particular, human social security. Its negative consequences are both direct and indirect, which is a real social threat. The impact of a hybrid war on human social security requires the justification of new, more effective mechanisms and tools for its strengthening. It is noted that the analysis and assessment of the state of social security should be systematic, comprehensive, evaluating the following components: the state of well-being and living standards; stability of social relations and organizational structure; level of culture of the society; availability of conditions for the prevention and resolution of social conflicts; processes of desocialization of society, etc. It is emphasized that social security must be considered in the context of a multi-level system, in particular, it must be considered from the point of view of the economic level, namely: nano-, micro-, meso-, macro- and mega-levels. The author's multi-level system of social security is proposed, which includes five levels: human social security (nano-level); social security of a business entity (micro level); social security of the region (meso level); social security of the state (macrolevel); global social security (mega level). The author's definitions of the content (essence) of each level of social security and their functional components are given.

Key words: national security, social security, human social security, threats, hybrid war, multi-level system, functional components.

УДК 316.4:338.2

JEL H56, O10

Варналії Захарій Степанович, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів. **Чеберяко Оксана Вікторівна**, доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів. **Медведкова Наталія Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. **Соціальна безпека людини в умовах війни: сучасний стан та шляхи забезпечення.**

Розкрито сутність соціальної безпеки людини як пріоритетної складової національної, зокрема, економічної безпеки. Визначено, що в умовах загострення сучасної соціально-економічної кризи, загроз, пов'язаних з COVID-19, розв'язання соціальних проблем стає ще більш важливим та актуальним. Особливу загрозу в Україні несе гібридна війна, яка істотно позначилася на стані національної безпеки України, зокрема, соціальної безпеки людини. Її негативні наслідки мають як прямий, так і опосередкований характер, що є реальною соціальною загрозою. Вплив гібридної війни на соціальну безпеку людини потребує обґрунтування нових більш ефективних механізмів та інструментів її зміцнення. Зазначено, що аналіз та оцінка стану соціальної безпеки має бути систематичною, комплексною, оцінюючи: стан добробуту та рівня життя; стабільність соціальних взаємин та організаційної структури; рівень культури суспільства; наявність умов запобігання і розв'язання соціальних конфліктів; процеси десоціалізації суспільства тощо. Підкреслено, що соціальну безпеку необхідно розглядати в контексті її багаторівневої системи, зокрема, її необхідно розглядати під кутом зору економічного рівня, а саме: нано-, мікро-, мезо-, макро- та мегарівня. Запропоновано авторську багаторівневу систему соціальної безпеки, яка включає п'ять рівнів: соціальна безпека людини (нанорівень); соціальна безпека суб'єкта господарювання (мікрорівень); соціальна безпека регіону (мезорівень); соціальна безпека держави (макрорівень); глобальна соціальна безпека (мегарівень). Дано авторські визначення змісту (сутності) кожного рівня соціальної безпеки та їх функціональні складники.

Ключові слова: національна безпека, соціальна безпека, соціальна безпека людини, загрози, гібридна війна, багаторівнева система, функціональні складники.

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

UDC 553
JEL L95, L60, Q56

DOI: 10.26906/EiR.2022.3(86).2642

QUALITATIVE ANALYSIS OF THE INDUSTRY POSITIONING OF THE LARGEST OIL & GAS PRODUCER IN AUSTRIA

Olena Symonenko*, Associate Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Dmytro Symonenko, Master of Science, University of Vienna

*ORCID 0000-0002-2459-4187

© Symonenko O., 2022
© Symonenko D., 2022

Стаття отримана редакцією 28.10.2022 р.
The article was received by editorial board on 28.10.2022

Problem formulation. While most of the studies are devoted to the quantification of research problems, we devote our analysis to the generalization of the positioning of concrete oil & gas company. Moreover, the ESG topic is relatively “fresh” for the market, therefore, we devote a significant part to ratings since they play a decisive role while making an investment decision, especially in Europe. Profits and returns maximization models have become obsolete and were replaced by increasing the stockholders, society, and environmental values, so we consider the qualitative estimation of ESG positioning a relevant topic while researching the specific industry and company. What adds more argument is that the EU has introduced multiple environmental regulations in terms of CO₂ emissions and the share of renewable energy used in business. These measures are especially stringent in the oil and gas sector, therefore, having an acceptable rating is of great importance. However, new regulations may appear in the future, which will require a further update to our article.

Related articles. While competition benchmarking, industry analysis, and ESG comparison are standard parts of each investment report, traditional researchers are usually skipping this part and devote most of the efforts to quantitative analysis. We believe our work will add value to previous studies from: C.G. Bocean & C.S. Sitnikov [10], B. Banghea [9], G. Ozcure [13], Bulearca & Marius [11], Alazzani, Abdulsamad, and Wan Nordin Wan-Hussin [8], Mohanty Sunil & Mohan Nandha [12].

Purpose of the article. The main idea of the article is to familiarize the reader with the oil and gas industry as well as the ESG framework applicable to it by providing a concrete example of one of the market leaders in Europe.

Methods used. Most of our analysis is based on publicly available data obtained from the target company's webpage, industry reports from third parties, and our conclusions built on obtained data. We collected article-related information and conducted a qualitative overview which is mostly reflected in our SWOT and industry analyses.

Prospects for further research. Since global industries are reshaping at a fast pace due to economic shocks and new regulations, the oil & gas industry is not an exception. Therefore, a future update of our research is required to adjust to future economic conditions to formulate objective conclusions.

OMV is a multinational leader in producing and marketing oil, gas, and chemical products and process solutions in a responsible way. Its integrated value chain successfully leads OMV's future strategic development towards an anticipated low-carbon future. Founded in 1956 in Vienna Austria, where its headquarters reside, OMV has around 25,000 employees and operates all over the world through three main pillars inte-

grated along the value chain: Exploration and Production, Refining and Marketing, as well as Chemicals and Materials (Figure 1).

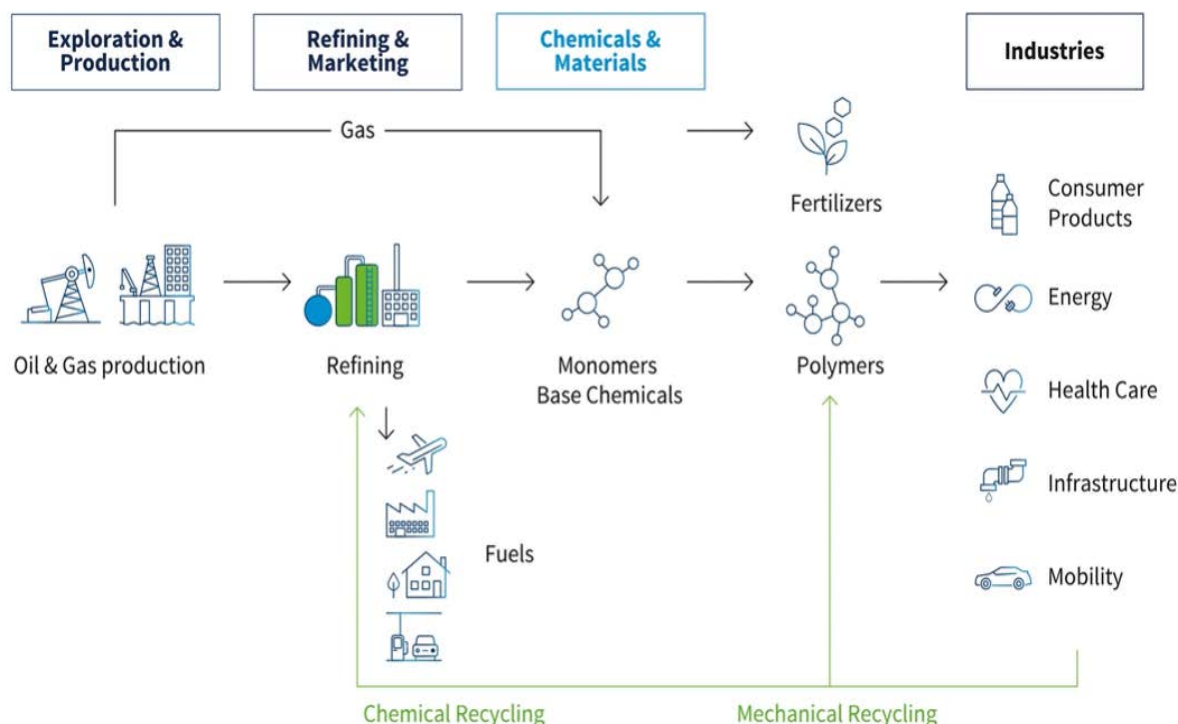

Figure 1. OMV Value Chain

Source: Company Data [1]

Strong Financial Steering Framework

Thanks to the recent acquisition of Borealis, OMV is expanding its footprint into the chemicals industry, which has translated into a larger pool of revenue sources, as well as resilient organic cash flows that amounted to EUR 2,024mn before dividends. It is committed to maximizing shareholder returns and maintaining strong ratings. In that respect, OMV continues to promise a progressive dividend policy, with a five-year average growth rate of 15% that managed to stay high even in face of the pandemic in 2019 (Figure 2).

Even though promised targets are always met and OMV performed better than its peers in the oil and gas sector, we believe investors might have abruptly overlooked OMV due to the general hit the oil and gas industry took during the pandemic at the beginning of 2020. This is also reflected in the lower liquidity volumes during that time. In addition, the consecutive reconsiderations, and adjustments that the company was obligated to make might have further aggravated the investor confidence in OMV. At the same time, the Austrian

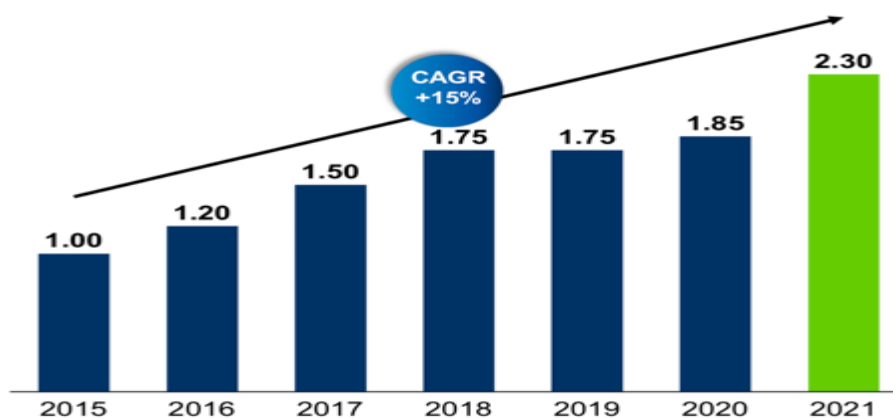

Figure 2. OMV Historical Dividends

Source: Company Data [2]

07/02/2019 - 04/02/2022

OMV (WB) 54.88   ATX 3,893.57   STOXX Europe 600 Oil & Gas 308.67

Figure 3: OMV Share Price Performance Benchmarking

Source: Euroland [3]

trading Index (ATX) used to provide a safer investment under uncertain times, which is justifiable given its diversifying potential (Figure 3).

However, we believe that given a better outlook for the future, with less mobility restrictions and a rise in oil and gas prices, in addition to the fact that now investor sentiment has room for considering OMV as a company that operates in the chemicals sector as well, where an increased demand for petrochemicals is expected, share price will soon reflect its fundamental value.

Global Footprint

Originally, the business segments included solely Exploration and Production (Upstream) and Refining and Marketing (Downstream). With a production capacity of 463 kboe/d in 2020, the upstream segment focuses on the exploration, development, and production of oil and gas in five core regions: CEE, MEA, the North-Sea, Russia, and Asia-Pacific. The Downstream segment represents the hydrocarbon-integrated value chain to be processed towards customer consumability. On the oil and refining side, OMV has around 2,100 filling stations in CEE, natural gas sales of 164 TWh and its own refineries in Austria, Germany and Romania with 369 kbb/d, as well as a 15% stake in one of the ADNOC Refining and Trading located in Abu Dhabi. In addition, it also markets fuel products. While on the gas side, OMV also markets its natural gas, while having sizeable contracts with gas producers, especially in Russia. Furthermore, the acquisition of Borealis, a leading polyolefin producer, opened new growth markets and redefined its business model by expanding the value chain. Previously being part of Downstream, “Chemicals and Materials” branched its own segment, where OMV produces petrochemicals mainly around Europe, MEA, and North America, such as polyolefins, thus creating a circular economy for OMV’s business model. The margins come from specialty application industries such as automotive, energy, packaging, construction, and medical. By default, OMV owns a 40% participation in Borouge, one of the largest petrochemical companies, and Baystar. Overall, OMV is geographically well-diversified and positioned in key extraction provinces and sales markets.

Demand Drivers

1. Drastic growth of gas demand is supported by global decarbonization policies. OMV already has a goal to expand this zero-carbon portfolio by increasing its share of natural gas and volumes of petrochemical products.

2. Market is still predominantly using traditional energy resources and is expected to grow in the short and medium term. Given a positive outlook about the COVID-19 pandemic ending, governments will uplift traveling restrictions, and the demand and prices of fuels will rise.

3. Sustainability driver also enhances OMV also to be engaged in projects with other companies, for example, Austrian Airlines will use sustainable aviation fuel (SAF) from OMV's Schwechat refinery. SAF will be available for fueling the airline from March 2022 via a direct pipeline connection to Vienna International

Airport. The two companies had agreed on producing and fueling 1,500 mt of SAF in 2022. SAF is produced at Schwechat by coprocessing Austrian-used cooking oil which makes the production chain "as regional as possible and keeps transport routes to a minimum," the statement said.

4. Driver to transform OMV to an integrated petrochemical company is developing in the long run due to worldwide sustainability trends (Figure 4). There is promising growth for the petrochemical industry as well and OMV is moving forward with expanding its sustainability portfolio as well as launching projects and integrations relating to ESG topics.

One in three new cars sold in the US is expected to be an EV in the next five years

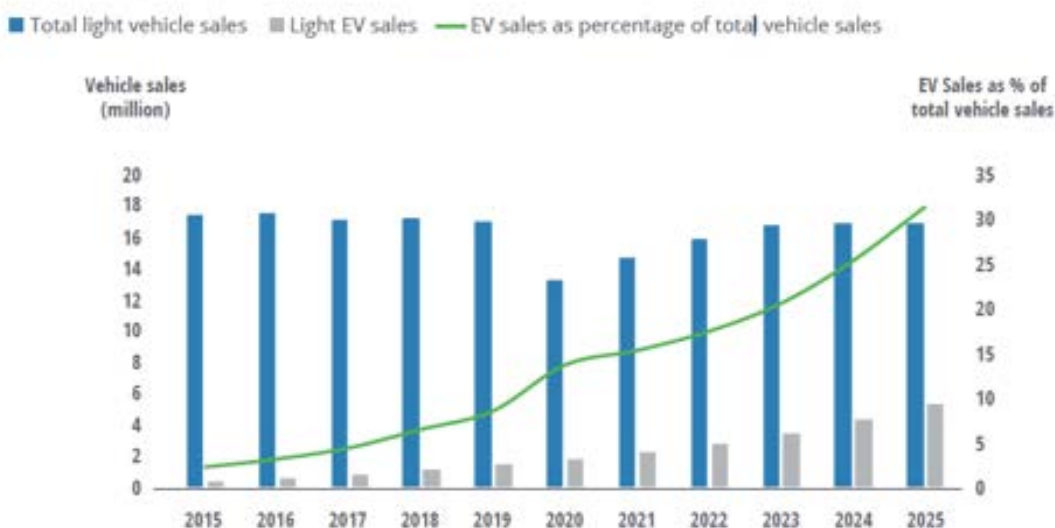

Figure 4. Electric Vehicles Sales Forecast

Source: Deloitte [4]

5. With the acquisition of Borealis, OMV further extended its value chain into high-value chemicals and gained access to attractive growth markets (such as manufacturing, healthcare, etc.), and expanded its product portfolio.

Supply Drivers

1. We can call sustainability trends, SDG, and ESG worldwide goals one of the biggest drivers both on the demand and supply side. In 2020, the company paid considerable attention to climate change and carbon management plans along the supply chain as well as followed carbon policies.

2. After being reappraised by EcoVadis – a platform analyzing the ESG performance of suppliers – OMV maintained its Silver supplier status. You can find all

3. OMV develops a ReOil Program which converts post-consumer and post-industrial plastic to a synthetic crude oil and petrochemical feedstock for virgin plastics production at Borealis. By doing is company expands its value chain to the petrochemical industry and gets access across other major end markets, additionally, paying attention to ESG targets set.

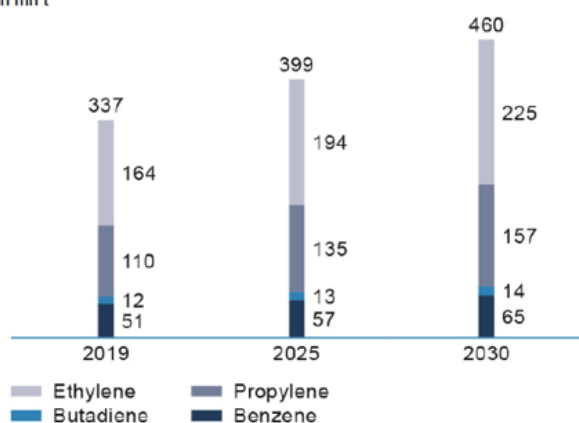
4. Austria's OMV is planning an upgrade during a turnaround at its Burghausen refinery in Germany in the third quarter of 2022. "We are expanding and modernizing the steam cracker in Burghausen, Germany, which will increase the capacities for ethylene and propylene production. Essential integration works for this project will take place during the turnaround," a source at the company said. The expansion is expected to facilitate increased annual ethylene and propylene production by around 50,000 mt/year.

5. By 2030, substantially increase water-use efficiency across all sectors and ensure sustainable withdrawals and supply of freshwater to address water scarcity and substantially reduce the number of people suffering from water scarcity.

To summarize our industry analysis, we expect the market to expand across major end-markets, such as the healthcare, construction, or automotive industry, via expanding its operations in petrochemicals, as a response to expected demand growth (Figure 5). Another major observation is that both supply and demand drivers are tightly connected to sustainability trends and long-term targets set by OMV.

Global petrochemical demand

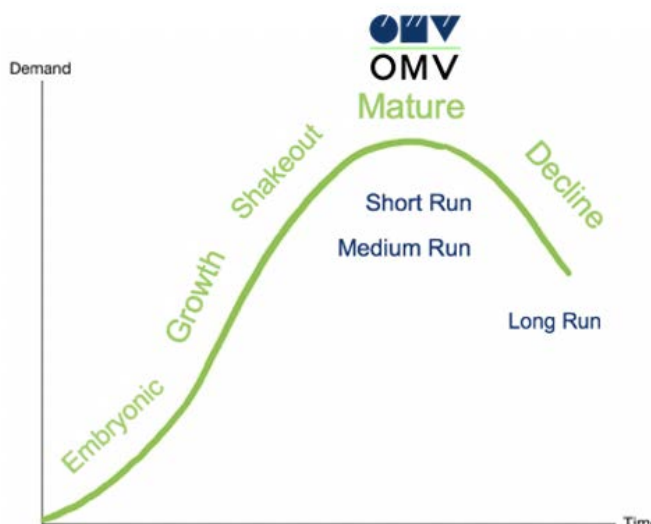
In mn t

Source: IHS Chemical Supply & Demand (2020)

Figure 5. Global Petrochemical Demand Forecast

Source: IHC [5]

Figure 6. Oil & Gas Industry Life Cycle

Source: Company Data [6]

Industry Life Cycle Stage

The oil and gas industry are in the “mature” stage of life and the outlook seems to keep it away from the “decline” stage for the short- and medium-term, as demand for oil and gas is expected to rise during this period (Figure 6). This expectation is reinforced by the international presence of oligopolies and the emergence of a few new customers. However, in the long-run demand is anticipated to decrease as the renewable energies industry will develop considerably to displace oil and gas. As soon as this materializes, we expect the whole industry to move to the upcoming stage where oil and gas can reach even negative growth rates. We can also see that companies themselves expect this decline since some of them, including OMV, are taking measures and started transitioning to the chemicals sector.

ESG is becoming an increasingly important topic in the investment world as the years go by. Investors show signs of rethinking, and this can be shown in the statistics. According to the Global Sustainable Investment Alliance (GSIA), the volume of sustainable investments has increased between 2010 and 2020 from 8.6 trillion to 35.3 trillion US\$. This is where OMV, together with Borealis, are making a difference, integrating a circular economy into their strategies, and looking forward to a sustainable future. They are on the right track, ranking 7th place worldwide in the Oil & Gas industry and 2nd place (following Total Energies) in Europe as of 2020, with a score of 81.22 (Refinitiv).

OMV Rating & Indices

OMV is a signatory to the UN Global Compact, adhering to its 4 categories: Human rights, labor, environment, and anti-corruption. OMV supports the UN's Sustainable Development Goals (SDGs) and includes them in its sustainability strategy. The SDGs figure shows all the goals OMV fulfills with its current strategies. Although OMV doesn't accomplish all 17 SDG goals, they are making advancements to soon fulfilling all of them. In comparison to its peers, OMV is at the top, acting like an example for the industry in terms of ESG and sustainability. It is in the Dow Jones Sustainability Index (DJSI World & DJSI Europe). OMV is in the top 10% with a score of 72. Additionally, MSCI awarded OMV AAA status, the highest possible status for the 9th year in a row, being in the top 10% again. For the third consecutive year, OMV received a “Prime” rating from ISS ESG. Although their rating was B-, there is no better rating in the oil & gas industry, and OMV is in the top 5% as of 2020. Now as of 2021, Sustainalytics has ranked OMV in the top 5% in the oil & gas industry, achieving a score of 26.7 (medium risk). And finally, OMV has been awarded a platinum medal by EcoVadis for the first time in 2021, after being awarded silver for 5 years. A full list of ratings & indices can be found in the appendix.

Upon research of these awards and indices, we found out that OMV, although being in both the Euronext Europe 120 & Euronext Eurozone 120 indices in 2020, has lost its place in the Euronext Europe 120 index in 2021. We concluded that Europe has more sustainable countries like Switzerland and Norway compared to the Eurozone by itself, and therefore OMV only maintained its position in the Euronext Eurozone 120 index.

Environment

OMV is committed to the goals of the Paris Climate Change Agreement and EU Climate targets. By 2025, they plan to reduce their Greenhouse gas emissions by at least 30% in operations (scope 1) and electricity & heat (scope 2). This is equivalent to 1 million tons of CO₂. Additionally, they plan to decrease their GHG emission in products (scope 3) by at least 6% by increasing their share of natural gas, using oil for petrochemical products, expanding their hydrogen and e-mobility offerings, and delivering advanced biofuels. With the acquisition of Borealis, we realize that the goal of reaching $\geq 60\%$ share of low/zero carbon products in the OMV portfolio by 2025, while striving to reach a full low/zero carbon portfolio by 2050, is manageable. OMV reduced CO₂ emissions by 1.9 million tons since 2009 (excluding Borealis), and they intend to reduce their emissions by another 1 million tons by 2025 (excluding Borealis). Borealis helps them cut 360,000 tons of CO₂ annually (Schwechat Refinery). Although this seems like a lot, when we considered that in 2020, approximately 90% of GHG came from scope 3, we realized that the changes are small in comparison. Given that their industry is bad for the environment in general, we give them the benefit of the doubt that this is the best they can do. By 2050, they promised to reach net-zero emissions in their operations (Scope 1 & 2). They plan to do this by innovating low-emission technologies, having innovative approaches toward carbon capture/storage/usage and hydrogen, improving the efficiency of their resources, and using renewable power sources for their operations in the future. They also agreed to support the World Bank's "Zero Routine Flaring by 2030" project, which aims to eliminate routine associated gas flaring during oil production by 2030. They'll accomplish this by guaranteeing that new oil fields are created with gas usage solutions that don't require regular flaring or venting. In addition, they will gradually phase out all flaring and venting at existing operational locations (leaving room for emergency flaring). OMV also aims to become a technology leader in the circular economy by having 60% of plastic production based on recycled feedstock by 2050. Already today, OMV and Borealis are among the first industry players to close the loop for plastics and provide a full array of sustainable polyolefin solutions to their clients, thanks to the group's mechanical and chemical recycling activities.

Social

OMV strives to uphold the highest standards in order to offer a safe working environment for its workers and contractors. Their sustainability commitments and targets for 2025 take Health, Safety, Security, and Environment (HSSE) as a top priority. To start, OMV has had 0 work-related fatalities and plans to keep it this way. When we look at LTIR (Figure 7) on the left, we notice that it has decreased over the years. Their goal for 2025 is to be at a rate of 0.3 (per 1 million hours worked). We think this is attainable given the past data. They do not have a specific target for TRIR (Figure 8), but for 2021, they forecasted the value would be 1.3 (due to Borealis operations inherently being more dangerous). Fortunately, they managed to keep this rate below 1.3 for 2021, only reaching 0.96 with the release of their Q4 2021 data. Process safety management is a critical component of OMV's overall HSSE management strategy. This is measured by the Process Safety Event (PSE) Rate, indicating whether the release of any material led to an employee or contractor having an accident or affecting the environment. Their target for 2025 is to maintain their leading position in Process Safety Event Rate (0.18). This is maintained by having a dedicated person who heads up the process safety management in each refinery. Additionally, Borealis is following the guidelines of the "Responsible Care Global Charter" aimed at continuous improvement in health, safety, and environmental performance. Looking at employee turnover, we noticed that it has increased. In 2020, OMV had 25,291 employees. In 2021, OMV had 22,434 employees. Although the reason for this decrease was not mentioned, we think that their transition into chemicals (slowing moving away from oil) and digitalization have a role in this. OMV takes human rights very seriously and is strongly against any forms of forced labor & child labor. In 2020, they hosted Business Ethics training for 63% of all their employees and 80% of the target group (those more vulnerable to human rights risks). By 2025, OMV wants to conduct human rights training for all employees exposed to human rights risks. However, we have noticed that the number of training hours has decreased, and we attribute this to the pandemic (some might not have access to computers). For suppliers, as of 2020, 18 supplier audits have been conducted. They want to reach >20 supplier audits per year covering sustainability elements by 2025. As of 2021, OMV has implemented whistleblower protection, and this shows its transparency toward shareholders and auditors.

Governance

To respect and promote the interests of all shareholders and inspire trust in OMV's stakeholders, good collaboration between management and the control and audit authorities is vital. OMV follows the Austrian Code of Corporate Governance, which aims to construct a transparent and responsible management and control structure

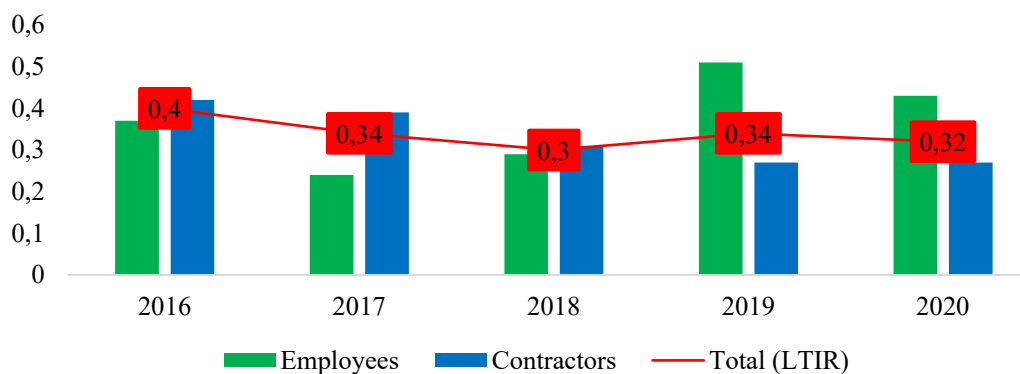

Figure 7. OMV Lost Time Injury Rate (LTIR)

Source: Company Data [7]

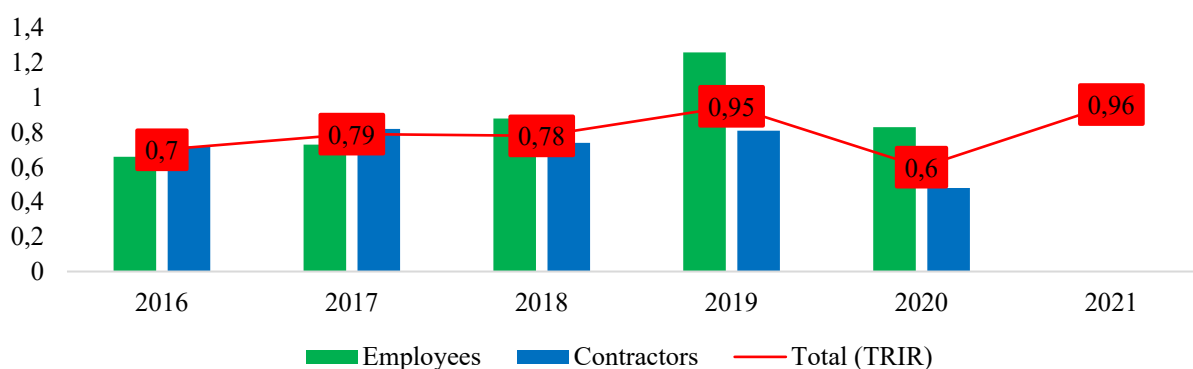

Figure 8. OMV Total Recordable Injury Rate (TRIR)

Source: Company Data [7]

that generates long-term value. Being a signatory to the UN Global Compact, it came as no surprise that OMV has not had any corruption reports in 2020. As for the remuneration of executives, the Supervisory Board's compensation is determined annually by the resolution of the Annual General Meeting. In 2021, the highest remuneration has decreased by half, leaving room for investments in other areas. Talking about CEOs, Alfred Stern (Previously the CEO of Borealis) has taken over the CEO position of Rainer Seele in 2021. Rainer Seele has been involved in many controversies related to ESG and he does not care about it as much as he should have. Alfred Stern has been working as CEO for Borealis and his new position in OMV will improve their progress toward a more sustainable and successful future. Going on to board meetings, attendance decreased from 2020 to 2021. Looking at the executive board in 2021, we see that OMV has respected its pledge on having equality and no discrimination in the workplace. Even though only 1 woman is on their board, this is an improvement compared to previous years. By 2025, OMV promises to have 25% of women on the executive board. Our guess is that there will be some sort of restructuring and there will only be 4 people in executive positions, 1 woman and 3 men. In the supervisory board, there are 8 men and 7 women, all being independent board members of the company. That's almost 47% of women on the supervisory board, again showing their equality towards women. For more details on the supervisory board and international diversity, the appendix has more information. The shareholder structure has a risk of being politically driven due to a 31.5% stake from the Austrian state-holding company "ÖBAG". In conclusion, OMV has done a great job respecting the social and governance parts of the ESG ratings in our eyes. On the other hand, being in the oil and gas industry, we think it is hard for them to reach a good environmental rating. Nevertheless, it is doing a good job compared to its peers in the oil & gas industry.

Conclusion

As one of the largest oil and gas companies in Europe, OMV is well positioned in the industry in terms of business diversification, having access to the biggest extraction facilities as well as operating solid refinery bases. Since the COVID-19 pandemic is cooling down, global economies faced fast-paced relief especially from Asian economies which resulted in a significant spike in demand for fuels, which positively impacted their price, consequently driving OMV's share price. However, the era of fossil fuels is coming to an end due

to the introduction of environmental regulations, OMV decided to diversify its revenue portfolio by acquiring a leading petrochemical company Borealis. That will have a positive impact on smothering the effect of potential regulations as well as providing diversification benefits. On the contrary, the oil & gas industry overall is less digitalized than other industries and OMV is not an exception, therefore, the company plans to spend significant resources to catch up with the trend of the 21st century.

Since ESG-related issues have become more than just a recommendation due to multiple environmental regulations and changes in investors' mindsets, oil & gas companies must prove they are ready to adjust. OMV is strongly positioned in terms of OMV ratings performing better than the industry average with more to change ahead. However, OMV's ESG policy remains shady since CEO's press releases tend to avoid sustainability topics and regularly revise environmental targets. Moreover, ESG ratings are not as aligned as credit ratings and different agencies put stress on specific factors like social or governance for example, which makes it hard for benchmarking. On the positive side, OMV's governance structure and reporting on social topics remain transparent and clear for publicity. Finally, OMV is expanding its partnership network to get involved in more sustainability projects including the usage of green energy, decreasing CO₂ emissions thanks to innovative technologies, and boosting the recycling rate of operations.

REFERENCES:

1. OMV (2021), available at: <https://www.omv.com/services/downloads/00/omv.com/1522224673567/omv-fact-book-2021.pdf>
2. OMV (2021), available at: <https://www.omv.com/en/investor-relations/share/dividend>
3. Euroland (2022), available at: <https://services.euroland.com/>
4. Deloitte (2020), available at: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/future-of-mobility/electric-vehicle-trends-2030.html>
5. IHC Markit (2021), available at: <https://ihcmarkit.com/products/petrochemical-industry-chemical-economics-handbook.html>
6. OMV (2021), available at: <https://www.omv.com/en/press-media/press>
7. OMV (2021), available at: <https://reports.omv.com/en/sustainability-report/2021/servicepages/downloads/files/su-sustainability-omv-sr21.pdf>
8. Alazzani, Abdulsamad, and Wan Nordin Wan-Hussin. "Global Reporting Initiative's Environmental Reporting: A Study of Oil and Gas Companies." *Ecological Indicators*, vol. 32, Sept. 2013, pp. 19–24, 10.1016/j.ecolind.2013.02.019.
9. Banghea, B. "HSEQ Development in OMV Petrom, Safety and Environmental Conference in Oil and Gas Exploration and Production." *SPE-140850-MS*, 2011.
10. Bocean, C.G., and C.S. Sitnikov. "Corporate Sustainability and Organizational Change. Case of OMV Petrom." *Amfiteatru Economic Journal*, vol. 2247-9104, 2012, pp. 323–332.
11. Bulearca, and Marius. "How to Manage Sustainable Development in Oil Industry: The Case of Omv Petrom." *Economy Series*, 2016, pp. 77–81.
12. Mohanty Sunil, and Mohan Nandha "Oil Shocks and Stock Returns: The Case of the Central and Eastern European (CEE) Oil and Gas Sectors." *Emerging Markets Review*, vol. 11, no. 4, Dec. 2010, pp. 358–372, 10.1016/j.ememar.2010.06.002.
13. Ozcure, G. "The Sustainable Company and Employee Participation as a Part of the Solution to Triple Crisis in the European Union and Turkey: Example of OMV Samsun Elektrik." *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 24, 2011, pp. 1274–1287.

UDC 553

JEL L95, L60, Q56

Olena Symonenko, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.
Dmytro Symonenko, Master of Science, University of Vienna. **Qualitative analysis of the industry positioning of the largest oil & gas producer in Austria.**

This article is devoted to the qualitative analysis of the positioning of Austrian oil & gas producer OMV in terms of market competition, the industry as well as ESG standards. We researched the oil & gas industry to understand the positioning of OMV and compared it to competitors. Moreover, we analysed ESG-related topics since sustainability has become a relevant topic recently, especially in Europe, so companies must comply with environmental, social, and governance regulations. Driver to transform OMV to an integrated petrochemical company is developing in the long run due to worldwide sustainability trends. There is promising growth for the petrochemical industry as well and OMV is moving forward with expanding its sustainability portfolio as well as launching projects and integrations relating to ESG topics.

Key words: analysis, oil & gas, industry, circular economy, sustainability, financial framework, competition, ESG, ratings.

УДК 553

JEL L95, L60, Q56

Симоненко Олена Іванівна, кандидат економічних наук, Національний університет біоресурсів і природокористування України. **Симоненко Дмитро Юрійович**, магістр, Віденський університет. **Якісний аналіз галузевого позиціонування найбільшого видобувника нафти і газу в Австрії.**

Ця стаття присвячена якісному аналізу позиціонування австрійської нафтогазової компанії OMV з точки зору ринкової конкуренції, галузі та стандартів ESG. Ми досліджували нафтогазову галузь, щоб зрозуміти позиціонування OMV і порівняти її з конкурентами. Крім того, ми проаналізували теми, пов'язані з ESG, оскільки сталий розвиток останнім часом став актуальною темою, особливо в Європі, тому компанії повинні дотримуватися екологічних, соціальних і управлінських норм. У довгостроковій перспективі розвивається рушійна сила для перетворення OMV на інтегровану нафтохімічну компанію через світові тенденції сталого розвитку. Також існує багатообіцяюче зростання для нафтохімічної промисловості, і OMV рухається вперед, розширює свій портфель сталого розвитку і запускає проекти та інтеграції, пов'язані з темами ESG. Компанія планує у майбутньому суттєво підвищити ефективність використання води в усіх секторах і забезпечити сталий забір і постачання прісної води, щоб вирішити проблему дефіциту води та суттєво зменшити кількість людей, які страждають від нестачі води. Підсумовуючи наш галузевий аналіз, ми очікуємо, що ринок розшириться на основні кінцеві ринки, такі як охорона здоров'я, будівництво чи автомобільна промисловість, шляхом розширення діяльності в нафтохімічній промисловості у відповідь на очікуване зростання попиту. Інше важливе спостереження полягає в тому, що драйвери як пропозиції, так і попиту тісно пов'язані з тенденціями сталого розвитку та довгостроковими цілями, встановленими OMV. Нафтова і газова промисловість знаходиться на «зрілому» етапі життя, і, здається, перспективи утримують її від стадії «занепаду» в коротко- та середньостроковій перспективі, оскільки очікується, що попит на нафту і газ підвищиться протягом цього періоду. Проте в довгостроковій перспективі очікується, що попит зменшиться, нафта і газ зможуть досягти навіть негативних темпів зростання, оскільки галузь відновлюваних джерел енергії стрімко розвивається. Компанії очікують цього падіння, включаючи OMV і тому починають диверсифікувати джерела постачання нафти на базі хімічного сектору економіки для підвищення енергетичної та економічної безпеки.

Ключові слова: аналіз, нафта та газ, промисловість, циркулярна економіка, стійкість, фінансова база, конкуренція, ESG, рейтинги.

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

UDC 338.45
JEL L95, C20

DOI: 10.26906/EiR.2022.3(86).2643

INFLUENCE OF THE CONSTRUCTION SECTOR ON THE GROSS DOMESTIC PRODUCT OF THE OIL AND GAS INDUSTRY

Gasimli Murad Bakir, Doctoral Student
Azerbaijan University of Construction and Architecture

*ORCID 0000-0002-5942-943X

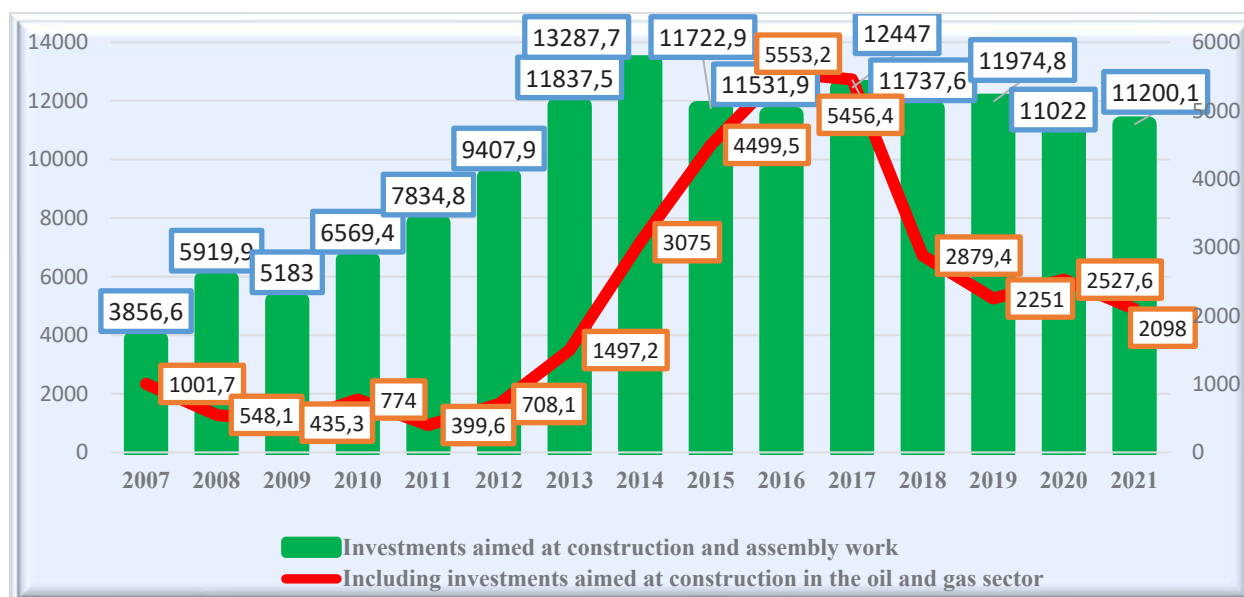
© Gasimli Murad Bakir, 2022

Стаття отримана редакцією 23.11.2022 р.
The article was received by editorial board on 23.11.2022

Introduction. The oil and gas sector, which forms the basis of the economy of countries rich in oil and gas reserves, is one of the most dynamically developing segments of heavy industry. This sector is organically developing at a rapid pace, mainly due to the development of the construction of oil and gas facilities. The development of the oil and gas industry is mainly due to the leading position of hydrocarbons in the commodity sector of international trade. Being one of the main valuable components of the country's natural resource base, oil and gas reserves are not only fuel but also the basis of the mining industry [1]. That is why the oil and gas industry has a fundamentally significant impact on the development of many areas of the country's economy, including the non-oil sector. The oil and gas industry, which is the main source of energy in the world, is one of the most important factors influencing economic growth in the global economy. This sector's development determines the industry's development, which is considered an effective and competitive segment in the international arena [5]. The current state of development of the oil and gas industry in the Republic of Azerbaijan creates great opportunities for the further development of the entire infrastructure of the country. Since Azerbaijan plays an important role in the international oil and gas market, every year it develops the construction of oil and gas facilities, ensuring the rapid development of the industry. As the demand for hydrocarbon reserves in international trade increases, the profit from their export provides ample opportunities for creating a modern electric power industry, organic chemistry, metallurgy, road, and social infrastructure. Thanks to the oil and gas industry, the Republic of Azerbaijan has become an attractive center for many investment resources. In this regard, the demand for the construction of oil and gas complex facilities, as well as their constant modernization, is developing with increasing dynamics [3].

1. Investments directed to the main capital for construction in the oil and gas sector of the Republic of Azerbaijan

To achieve a sustainable competitive advantage in modern conditions, every company must successfully implement strategically important investment projects and programs aimed at satisfying the needs and requests of consumers, effectively using and developing the company's strengths, and at the same time improving its activities [6; 8]. Increasing the investment attractiveness of the fuel and energy complex and activating the investment activity of the state and companies that form modern infrastructure and business competitiveness in the studied area, adequate to the requirements of society and the economy, require new approaches. From this point of view, research and development of mechanisms that increase the efficiency of investment policy in Azerbaijan's oil and gas sector of the economy of Azerbaijan are of great importance. The graph below shows the amount of investments aimed at construction and installation works, including the capital for construction and installation works in the oil and gas complex [7].

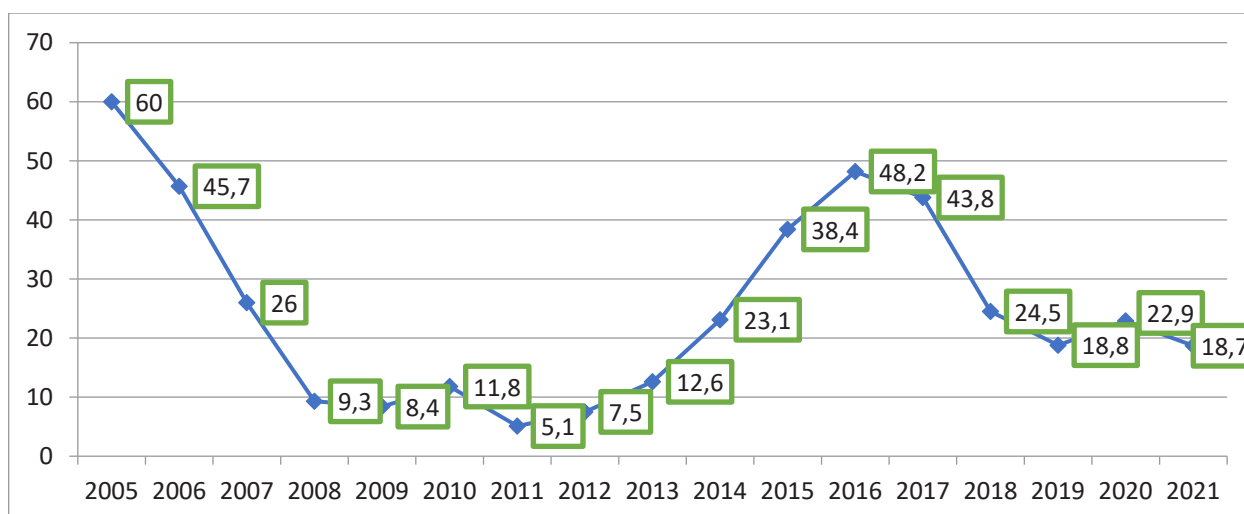
Figure 1.1. Investments aimed at construction and installation work in the Republic of Azerbaijan in 2007–2021, million manats

Source: Calculated and compiled by the author based on information (7)

As can be seen from the graph, during 2009–2014, the volume of investments aimed at construction works developed with increasing dynamics. The volume of investments in the main capital in the oil and gas sector decreased in 2007–2009, and increased in 2010. In 2011, the volume of investments decreased to 399.6 million manats. In 2011–2016, investments in this sector developed with increasing dynamics. In 2016, due to the sharp drop in oil prices on the world market and the COVID-19 pandemic, investments in fixed capital in 2016–2019 developed in a downward trend.

It should be noted that the specific weight of investments aimed at construction and installation works in the oil and gas sector also decreased during the period under study. This can be seen more clearly from the graph below [7].

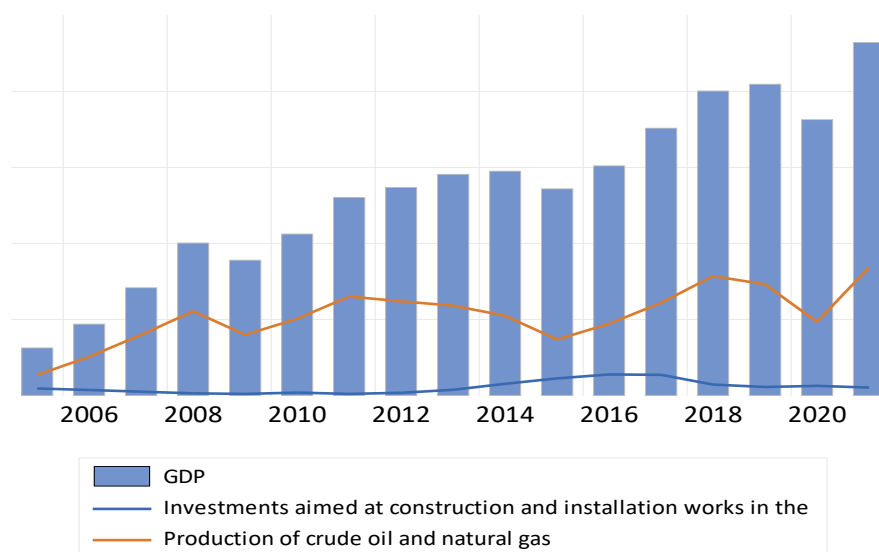
As can be seen from the graph, the share of the oil and gas sector in construction and installation works on investments in fixed assets in the Republic of Azerbaijan in 2005 was 60%, and in 2011 it decreased to 5.1%. In 2011–2016, it increased to 48.2%. In subsequent periods, for 2016–2021, it decreased to 18.7%.

Figure 1.2. The share of the oil and gas sector in construction and installation works by investments in fixed capital in the Republic of Azerbaijan, in %

Source: Calculated and compiled by the author based on information [7]

In the Republic of Azerbaijan, investment in construction and installation works in the oil and gas sector directly affected oil and gas production and had a positive impact on increasing revenues in this sector. This can be seen more clearly in the graph below.

Figure 1.3. Dynamics of fixed capital investments, oil and gas production, and GDP in the years 2005–2021 for construction and installation works in the Republic of Azerbaijan, in million manats

Source: Calculated and compiled by the author based on information (7)

As can be seen from the graph, the change of the investments directed to the fixed capital for construction and installation works in the Republic of Azerbaijan and the income obtained from oil and gas production for the years 2005–2021 caused the GDP to change according to the same dynamics. From this point of view, it is important to determine the dependence between these indicators.

2. Assessment of the impact of investments aimed at construction and assembly works and revenues from the oil and gas sector on GDP in the Republic of Azerbaijan

Table 2.1

Regression analysis of the relationship between investments aimed at construction and installation works in the oil and gas sector of the Republic of Azerbaijan, and income from the oil and gas sector and GDP

Dependent Variable: Y Method: Least Squares Date: 11/15/22 Time: 00:16 Sample: 2005 2021 Included observations: 17				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X2	5.137005	1.176938	4.364720	0.0006
X1	2.594138	0.268089	9.676390	0.0000
C	-11872.11	6403.531	-1.853994	0.0849
R-squared	0.891764	Mean dependent var		53789.51
Adjusted R-squared	0.876301	S.D. dependent var		22294.69
S.E. of regression	7841.230	Akaike info criterion		20.93096
Sum squared resid	8.61E+08	Schwarz criterion		21.07800
Log likelihood	-174.9132	Hannan-Quinn criter.		20.94558
F-statistic	57.67324	Durbin-Watson stat		1.116906
Prob(F-statistic)	0.000000			

Source: The EViews-12 application was developed by the author based on the software package

To carry out regression analysis of the dependence between investments aimed at construction and installation works in the oil and gas sector of the Republic of Azerbaijan, income from oil production and gas sector and GDP for the years 2005–2021, ready-made packages of mathematical programs are used, including EViews, MatLab, MS Excel, MathCad. Using the software complex EViews-12, based on the statistical data reflected in graph 1.3, we get the following result [2; 3].

Based on the results obtained from the Eviews application software package, the regression equation will be as follows:

Estimation Command:

=====

LS Y X2 X1 C

Estimation Equation:

=====

$Y = C(1)*X2 + C(2)*X1 + C(3)$

Substituted Coefficients:

=====

$Y = 5.13700502564*X2 + 2.59413823158*X1 - 11872.1076996 (1)$

$y = 2,594x_1 + 5,137x_2 - 11872,11 R^2 = 0,876, DW = 1,117$
 $t (9,68) (4,36) (-1,85)$

According to the Eviews-12 application software package, between the Y coefficient representing GDP, the X1 coefficient representing oil and gas sector revenues, and the X2 coefficients representing the volume of investments directed to construction and installation works in the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan, there is a high correlation, expressed by the model $y = 5,137x_2 + 2,594x_1 - 11872,11$.

As you can see, the standard errors of the coefficients according to the t-statistics are significantly smaller than the coefficients themselves. In addition, the t-statistics for the free threshold is greater than unity. This characterizes the statistical significance of the coefficients in the model. That is, the model is statistically significant.

Based on this determined relationship equation, it can be concluded that one unit increase of the factor (X1), which represents the income of the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan, leads to an increase of 2.59 units of GDP, directed to the construction and installation works of the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan. One unit increase in the factor (X2) representing the volume of investments leads to an increase in the volume of GDP by 5,137 units.

As you can see, the model (1) is significant according to the table (1.2.1), obtained on the basis of the EViews application package. This significance is explained primarily by the fact that the coefficients of the explanatory variables X are less than the standard errors of the coefficients of the free limit C.

Since it is important to check the adequacy of the created model, this adequacy can be determined using the F-Fisher test as one of the traditional methods. To check the statistical significance of the model (1), which expresses the equation of multiple regression in general, the F-Fisher criterion should be compared with the value of $F_{cadvol} (a; m; n - m - 1)$ [3, p. 315]. According to table 2.1, in which the results of the work of the program complex Eviews-12 are presented, F-statistics (Fisher's criterion) = 57.67.

If you set the table value F in EXCEL according to the formula $qiy\dot{m}atini F_{tab} (a; m; n - m - 1) = F$,

$$F_{tab} (a; m; n - m - 1) = F(0,05; 2; 14) = 3.74$$

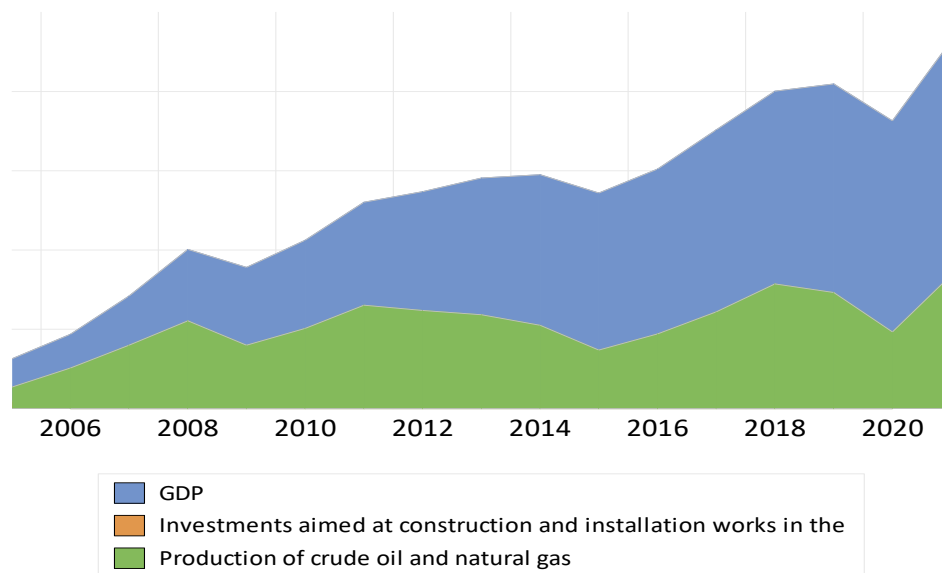
When comparing Fisher's F-criterion with the value of $F_{tab} (a; m; n - m - 1)$, it is clear that $F\text{-criterion} > F_{table} (57.67 > 3.74)$. This means that the regression equation as a whole is statistically significant [3, p. 191]. This means the adequacy of the established model (1).

A conclusion about the presence or absence of autocorrelation in the model can be made on the basis of Darbon-Watson statistics in table 2.1, obtained according to the package of application programs Eviews-12. As you can see from the table, it is equal to $DW = 1.117$. In this case, Darbon-Watson critical points for 2 explanatory variables ($m=2$) and $n=17$ observations at the level of significance $\alpha=0.05$ will be as follows [2, p. 321].

$$d_l = 1,015, d_u = 1,536$$

since $d_t = 1,015 < DW = 1,117 < d_u = 1,536$ the conclusion that there is autocorrelation is not determined [2; 4]. This means that the regression equation as a whole is statistically significant and the constructed model $y = 2,594x_1 + 5,137x_2 - 11872,11$ is adequate.

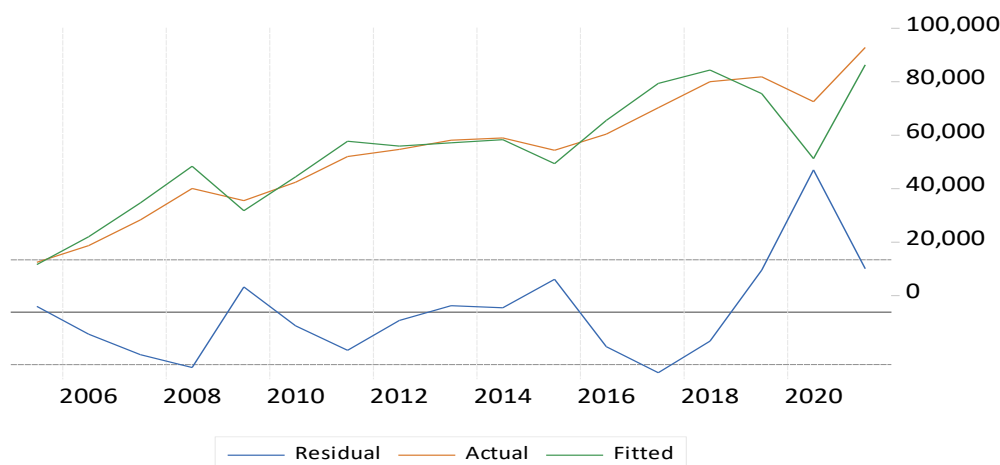
The graph of the dynamic change of GDP, taking into account investments aimed at construction and installation works in the oil and gas sector of the Republic of Azerbaijan for 2005–2021, and income from the oil and gas sector was obtained as follows.

Figure 2.1. Dynamic change of GDP with investments directed to construction and installation works in the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan and income from the oil and gas sector

Source: The EViews application was developed by the author based on the software package

Based on the regression equation of the built model (1) and the EViews application software package, the dynamics of the values obtained (Fitted) and actual (Actual) for the studied indicators, as well as the residuals (Residual) between them are given in the graph below [3].

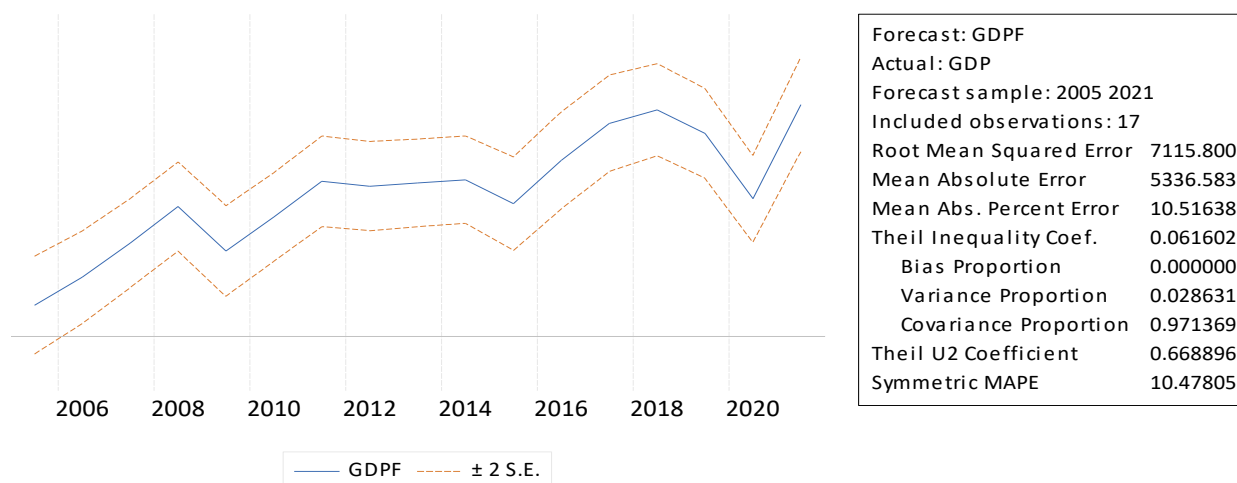

Figure 2.2. The dynamics of the obtained and actual values and the residuals between them by the regression equation

Source: The EViews-12 application was developed by the author based on the software package

The annual values and standard errors of GDP determined from the regression equation obtained from the data of the EViews-12 application software package, as well as a number of characteristics of the use of the equation for forecasting purposes, are presented in the graph below.

Prices, standard errors of GDP of the Republic of Azerbaijan by years, characteristics for forecasting.

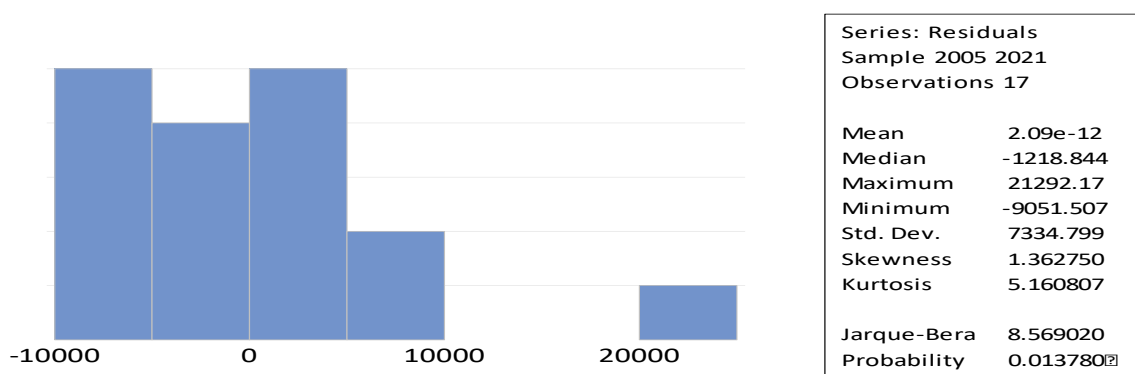

Figure 2.3. Prognostic characteristics of regression equations

Source: The EViews-12 application was developed by the author based on the software package

As you can see, the forecast characteristics of the model are normal, and the forecast values of Azerbaijan's GDP can be determined using the graph.

Jarque-Bera test was carried out as follows to verify the dependence between the investments directed to the construction and installation works in the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan and the dependence between the income from the oil and gas sector and GDP with the normal distribution law.

Figure 2.4. Jarque-Bera test

Source: The EViews-12 application was developed by the author based on the software package

As can be seen from the graph, the coefficient of asymmetry is not close to zero. This means that the normal distribution is asymmetric. The fact that the coefficient of excess ($k = 5.2$) is higher than 3 means that it is much higher than the normal distribution. According to Jarque-Bera statistics, the results show that GDP with investments aimed at construction and installation works in the oil and gas sector and income from the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan do not correspond to the law of normal distribution.

As a result of the study, it is possible to determine how much the result factor will change due to causal factors by calculating the elasticity coefficient, which expresses the percentage change in the dependent variable as a result of a 1% change in the independent variable for the linear regression equation. The elasticity coefficient is an indicator of the strength of the connection between the factor and the result, which shows how the value of the result will change if the value of the factor changes by 1 percent. This coefficient is calculated according to the following formula:

$$E = \frac{\alpha_i \times \bar{x}_i}{\bar{y}} \quad (2)$$

Here, α_i – are the coefficients of the above relationship equation. $\bar{x}$ – is the calculated average of the explanatory factors for the studied periods, $\bar{y}$ – is the calculated average of the GDP in the Republic of Azer-

baijan for the studied periods. The elasticity coefficients calculated based on those indicators will be as follows according to the established model.

$$E_1 = \frac{\alpha_1 \times \bar{x}_1}{\bar{y}} = \frac{2,594 \times 20999,65}{53789,51} = 1,012709$$

$$E_2 = \frac{\alpha_2 \times \bar{x}_2}{\bar{y}} = \frac{5,137 \times 2177,459}{53789,51} = 0,207951$$

Calculations show that an increase in income in the oil and gas sector by 1% in the Republic of Azerbaijan leads to an increase in GDP by 1.013%, and an increase in investments aimed at construction and installation works in the oil and gas sector by 1% in the Republic of Azerbaijan leads to an increase in GDP by 0.21 %.

The result. As a result of the research, it was determined that the development of construction in the oil and gas sector is important for turning the country into an attractive investment resource center. According to the data of the Eviews-12 software complex, during the study it was established that there is a high correlation between investments aimed at construction and assembly works in the Republic of Azerbaijan, income from the oil and gas sector and GDP, expressed by the linear regression equation $y = 2,594x_1 + 5,137x_2 - 11872,11$. Based on the study, it was determined that a 1% increase in the revenues of the oil and gas sector in the Republic of Azerbaijan leads to an increase in GDP by 1.013%, as well as a 1% increase in investments aimed at construction and installation works in the Republic of Azerbaijan. The oil and gas sector leads to an increase in GDP by 0.21%.

REFERENCES:

1. Vogelvang, B. (2005), *Econometrics, Theory and Application with E-Views*, Pearson Education.
2. Yadigarov, T.A. (2019), *Research operations and solutions of econometric tasks in software packages MS Excel and Eviews: theory and practice: Monograph*. Baku: "Europe" publishing house.
3. Yadigarov, T.A. (2018), *Maritime transport in the economy of Azerbaijan: problems and perspectives»: Monograph*. Baku: publishing house "Europa".
4. Yadigarov, T.A. (2021), *Econometric assessment of the associative activity of the Republic of Azerbaijan with the countries of the world // 68th International Scientific Conference on Economic and Social Development – 24-25 May, 2021 – Aveiro, Portugal*.
5. Jiltsov, S.S. (2013), *Caspian Sea. Encyclopedia*. M.: Book of the East (East-West. Muravey).
6. BP Statistical Review of World Energy 2021 / 70th edition.
7. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, available at: <http://www.stat.gov.az/>

UDC 338.45

JEL L95, C20

Gasimli Murad Bakir, Doctoral Student, Azerbaijan University of Construction and Architecture. **Influence of the construction sector on the gross domestic product of the oil and gas industry.**

The article describes the role of construction development in the oil and gas industry in turning the country into an attractive investment resource center. Here, on the basis of statistical data, the dynamics of the development of investments aimed at construction and installation works, income from the oil and gas sector and GDP in the Republic of Azerbaijan are analyzed and evaluated. In the research work, a correlation-regression analysis of the dependence between investments aimed at construction and installation works in the Republic of Azerbaijan, income from the oil and gas sector and GDP was carried out on the basis of the Eviews-12 software package. On the basis of the research work, it was established that the increase in investments aimed at construction and assembly works in the Republic of Azerbaijan and the increase in income from the oil and gas sector significantly cause the increase in GDP in the Republic of Azerbaijan.

Key words: oil, gas, construction and assembly work, model, correlation, regression, program complex, adequacy.

УДК 338.45

JEL L95, C20

Гасимли Мурад Бакір огли, докторант, Азербайджанський університет будівництва та архітектури.**Вплив будівельного сектора на валовий внутрішній продукт нафтогазової галузі.**

У статті описується роль розвитку будівництва в нафтогазовій галузі у перетворенні країни на привабливий центр інвестиційних ресурсів. На основі статистичних даних проаналізовано та оцінено динаміку розвитку інвестицій, спрямованих на будівельно-монтажні роботи, доходів від нафтогазового сектора та ВВП в Азербайджанській Республіці. У дослідженні проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності між інвестиціями, спрямованими на будівельно-монтажні роботи в Азербайджанській Республіці, доходами від нафтогазового сектора та ВВП на основі програмного пакету Eviews-12. На основі дослідницької роботи було встановлено, що збільшення інвестицій, спрямованих на будівельно-монтажні роботи в Азербайджанській Республіці, та збільшення доходів від нафтогазового сектора, суттєво зумовлюють збільшення ВВП в Азербайджанській Республіці.

Ключові слова: нафта, газ, будівельно-монтажні роботи, модель, кореляція, регресія, програмний комплекс, адекватність.

PECULIARITIES OF FINANCING THE ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINIAN ENTERPRISES IN TODAY'S CONDITIONS

Yuliia Ohrenych*, Doctor of Economics, Associate Professor

Natalia Kairachka, Student

Zaporizhzhia National University

* ORCID: 0000-0002-0294-1889

© Ohrenych Y., 2022

© Kairachka N., 2022

Стаття отримана редакцією 02.11.2022 р.

The article was received by editorial board on 02.11.2022

Introduction. Ukraine's economic integration with the European Union is an important direction of the country's economic development against the background of military operations. In today's conditions, there is a problem of business financing, which plays an important role in ensuring the further preservation and stimulation of the state's development. Cooperation acts as one of the main drivers of expanding financing opportunities for domestic manufacturers in various areas. Currently, the state provides the lending program "Affordable loans 5-7-9%", grant programs for enterprises, attracts foreign investments based on integration with other countries.

Analysis of recent research and publications. Sources of business financing are the subject of research by such domestic scientists as: Aranchii V. I., Tomilin O. O., Dorohan-Pysarenko L. O. [2, p. 112], Kemarska L. G., Didyk I. V., Fedko N. Yu. [13, p. 748–753], Sytnyk N. S., Smolinska S. D., Yasinovska I. F. [14, p. 151–153] and others.

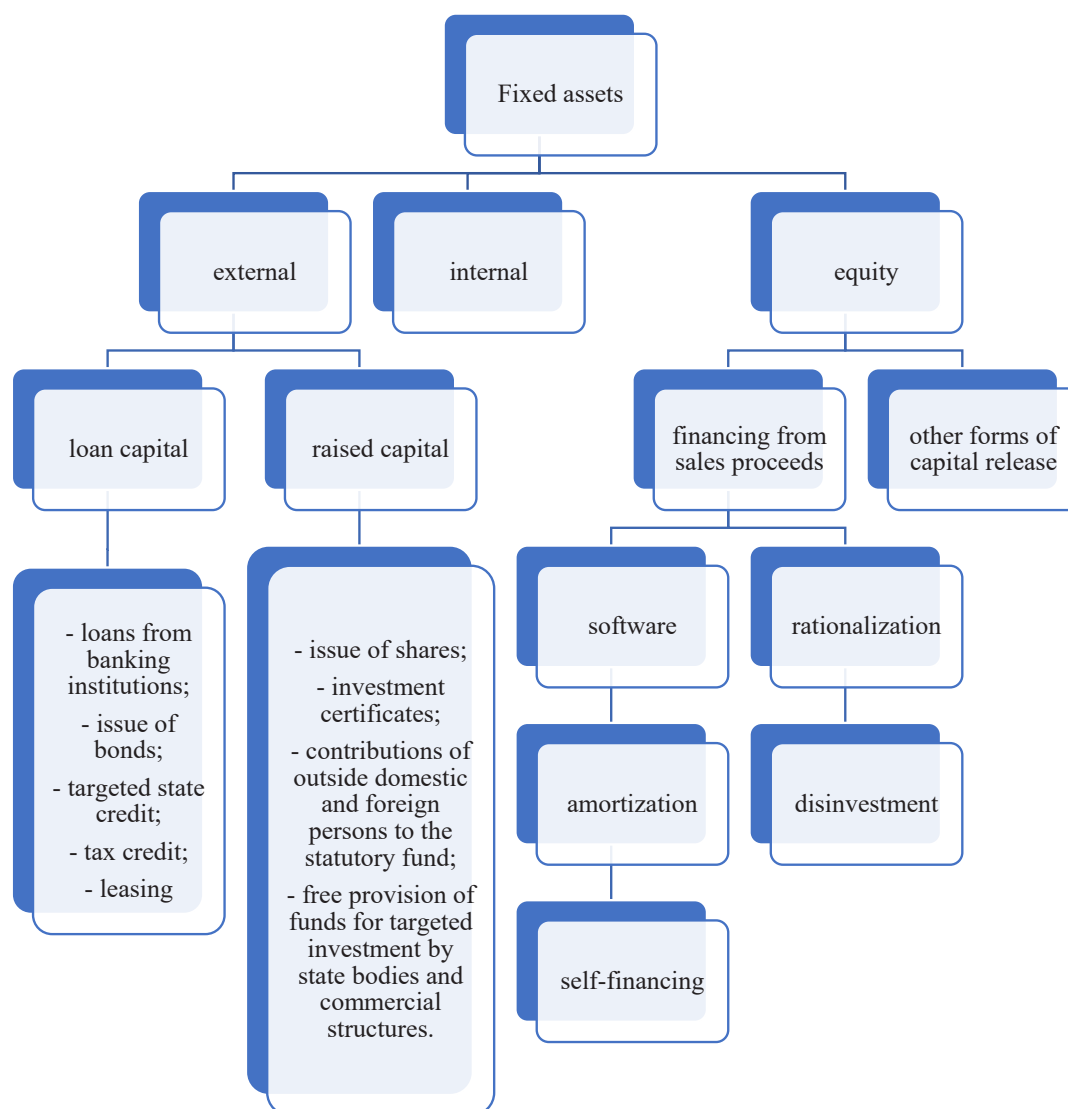
Unsolved issues that are part of the general problem. The question of determining the sources of funding for enterprises is not fully explored, because the current conditions, indicators of the financial condition, and the possibility of attracting new sources of funding are not taken into account.

The aim of the article is determination of types of financing sources of enterprises; research on financial support of enterprises; analysis of business support measures in terms of financial support; formation of recommendations for improving the use of financial resources of enterprises.

Research results. In today's conditions, problems have arisen at enterprises regarding financial stability and the possibility of financial support for their own activities. Therefore, the issue of attracting various financial resources to finance economic activity is gaining relevance. The more and the more reliable sources of investors, the more stable the company feels among its competitors, and the more effectively it redirects its activities to other areas or countries, depending on external and internal factors. Therefore, an important issue is state support, as well as attracting funds from foreign companies to increase the indicators that characterize the financial stability of the business.

Due to the deterioration of the economic situation in the business sphere, there was a need to expand the sources of financing one's own activities. For a broader understanding of the impact of integration processes on the general state of business in Ukraine, let's consider the meaning of the term "business financing". "Business financing is the provision of available cash capital for use in commercial purposes" [17]. In addition, there is an opinion that "the category of "sources of formation of financial resources of enterprises" is a set of sources of formation of additional capital needs for the future period to ensure the development of enterprises" [16]. In our opinion, business financing (the source of the formation of financial resources of enterprises) is the provision of cash capital for own activities in order to maintain a stable financial condition and effective functioning with further profit for future development.

In order for the enterprise to function effectively during crisis situations, financial resources are necessary. They are the basis of the rapid financial and economic development of the business entity. In Figure 1 provides a classification of the types of sources of enterprise financing.

Figure 1. Classification of types of sources of enterprise financing

Source: compiled on the basis of [2, p. 112; 14, p. 153]

According to the research of the European Business Association for 2022, it was determined that in the first half of 2022, the assessment of the Ukrainian investment climate fell by half a point and amounted to 2.17 points out of 5 possible, compared to the second half of 2021 – 2.73 points. However, during the Covid-19 pandemic, the Index decreased to 2.4 points, and during the Euromaidan – to 1.8 points. It can be noted that immediately after the Revolution of Dignity, the Index showed a noticeable increase [3].

Regarding the expectations of CEOs, in 2021, 29% of CEOs believed that the investment climate had worsened within 6 months, 57% believed that no significant changes had occurred, and 14% believed that the business climate had improved (Figure 2). Along with this, in 2022, the majority of CEOs negatively assessed the investment environment in Ukraine. The percentage of CEO increased from 5% to 53% in six months. At the same time, 34% consider it rather unfavorable. 9% of directors have a neutral assessment of the current investment climate, and another 4% consider it favorable. The most positive assessments of the business environment were received from representatives of the legal and consulting business, as well as FMCG enterprises (Figure 2) [12]. Thus, comparing the assessment of the investment climate for 2022 with 2021, it can be noted that there has been a deterioration in sentiment among CEOs regarding the investment climate in Ukraine.

As for the indicator of the index of business expectations, in 2018, relative to 2022, we observe in the 1st quarter 2020, a sharp drop (110.5%), then an increase to 112.3% and a slow decline from the 1st quarter. 2022 and already in the II quarter. this year it stopped at 72.6%. Enterprises of all types of economic activity expect a further reduction in business activity (Figure 3).

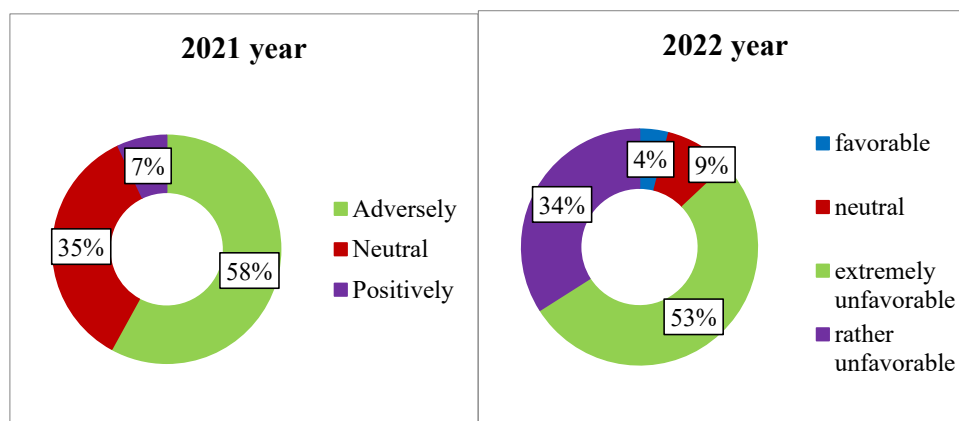

Figure 2. Investment climate in 2021–2022

Source: compiled on the basis of [3; 12]

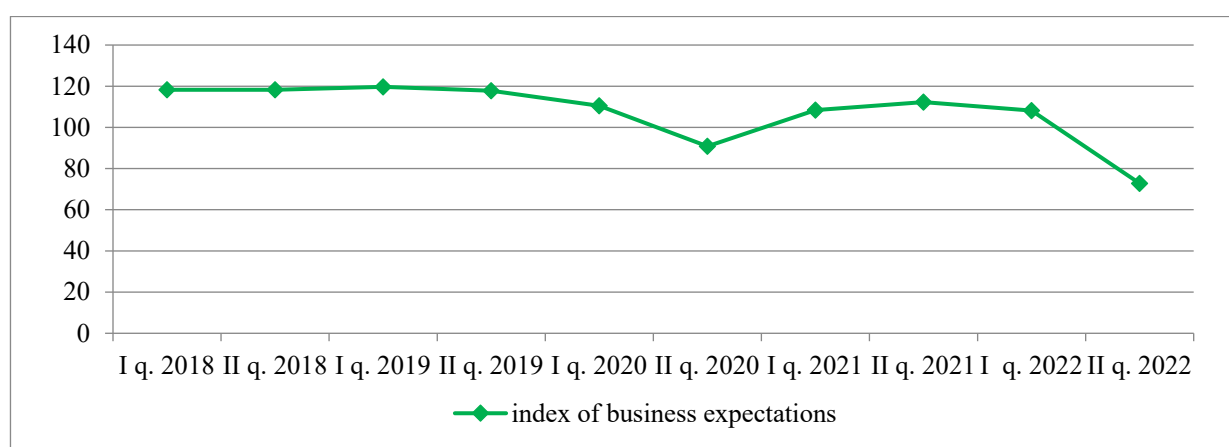

Figure 3. Index of business expectations for 2018–2022

Source: compiled on the basis of [6; 7; 8]

In our opinion, the main indicators that reflect the financial condition of the enterprise and its development prospects are the following: autonomy coefficient, financial dependence coefficient, leveraged and equity ratio (financial risk, financing), equity maneuverability ratio, current liabilities ratio, ratio of long-term liabilities, ratio of provision of own working capital, ratio of own and borrowed capital (financial stability), ratio of non-current and own funds. It is they that make it possible to assess the financial stability of the enterprise, which is shown in the Table 1.

Table 1

Indicators of assessment of the financial stability of JSC "LKF "Svitoch" for 2021

Indicator	Recommended value	2020	2021	Relative deviation of 2021 to 2020
Coefficient of autonomy	>0,5	0,69	0,69	0%
Coefficient of financial dependence	<0,5	0,93	0,28	-69,89%
Ratio of leveraged and equity capital (financial risk, financing)	>1,0	0,45	0,45	0%
Equity maneuverability coefficient	>0,4	1,36	1,48	8,82%
Current liabilities ratio	>0,5	0,1	0,54	440%
Ratio of long-term liabilities	<0,2	2,19	2,24	2,28%
Coefficient of security with own working capital	>0,1	0,37	0,42	13,51%
The coefficient of the ratio of own and borrowed capital (financial stability)	>1,0	2,20	2,24	1,82%
Ratio of non-current and own funds	<1,0	0,73	0,67	-8,96%

Source: compiled on the basis of [1; 13]

As of 2021, the coefficient of autonomy at JSC "LKF "Svitoch" has almost not changed compared to 2020 and is higher than the normative value, which indicates that the company does not depend on loan sources of financing its activities. Regarding the dynamics of other indicators, during 2021: the maneuverability indicator has an unsatisfactory value with the value of last year (0.93); the indicator of current and long-term liabilities as of 2021 has a high share of current liabilities, which are higher values in than in 2020; for 2 years, the coefficient of provision of own working capital is higher than the standard, that is, the enterprise has a sufficient level of provision of own working capital; the coefficient of financial stability during 2020–2021 is above the standard, that is, the company has high financial stability. Accordingly, JSC "LKF "Svitoch" is characterized by an improvement in its financial condition and is solvent during 2020–2021.

Taking into account the results of the assessment of the financial condition, we will proceed to the study of the sources of financing of JSC "LKF "Svitoch" (Table 2). From the obtained data, it can be noted that the volume of financial resources is growing, but the structure of funding sources is undergoing changes. In particular, the main financial resource during 2019–2021 is equity (the share increased from 66.41% to 69.12%). As for long-term liabilities and security, their share also increases during 2018–2021 (the share increased from 0% to 16.79%). The opposite situation is observed for current liabilities and security, because their share decreases during 2018–2021, which indicates a decrease in payables and the efficiency of the company's financial activities. The conducted analysis allows us to note that the company is provided with financial resources and is solvent during 2021. However, in the conditions of martial law, in order to restore financial indicators and reduce receivables, it is advisable to rationally use financial resources, use the lending program "Available loans 5-7-9%", receiving grant programs, attracting foreign investments.

Table 2

The structure of sources of financing of JSC LKF Svitoch in 2018–2021

Sources of funding	2018	2019	2020	2021	Relative deviation of 2021 to 2020
Own capital, million hryvnias.	142169	1254008	1314453	1408357	7,14
share, %	38	66,41	68,74	69,12	0,55
Long-term liabilities and security	0	21643	44021	342157	677
share, %	-	1,15	2,30	16,79	630
Current liabilities and provisions	231954	612724	553822	287015	-48,18
share, %	62	32,45	28,96	14,09	-51,35
Liabilities related to non-current assets held for sale and disposal groups	0	0	0	0	0
share, %	-	-	-	-	-
In total	374123	1888375	1912296	2037529	6,55
share, %	100	100	100	100	100

Source: compiled based on [1]

On the basis of the conducted research, business support measures from the state should be considered. In particular, due to the deterioration of the economic situation in the business sector, the government introduced changes to the "Affordable loans 5-7-9%" program. The main factors that currently make the program attractive are the following: "low interest rate; availability of a significant term of crediting; the opportunity to obtain a loan for newly created businesses and legal entities; clear requirements for the borrower and the ability to apply online" [10]. Among the shortcomings of the program, the following can be mentioned: "mandatory participation at one's own expense; the need for collateral and additional costs (credit commission, assessment of collateral, insurance of collateral, etc.)" [10]. The list of banks that provide loans under this program is constantly expanding. Therefore, it can be noted that according to the data of the Ministry of Finance of Ukraine under the program "Affordable loans 5-7-9%" as of September 12, 2022, JSC CB "PRIVATBANK" issued the most loans (19.4 thousand), JSC "Oschadbank" (6.7 thousand) and JSC "Raiffeisen Bank" (4.1 thousand) [10].

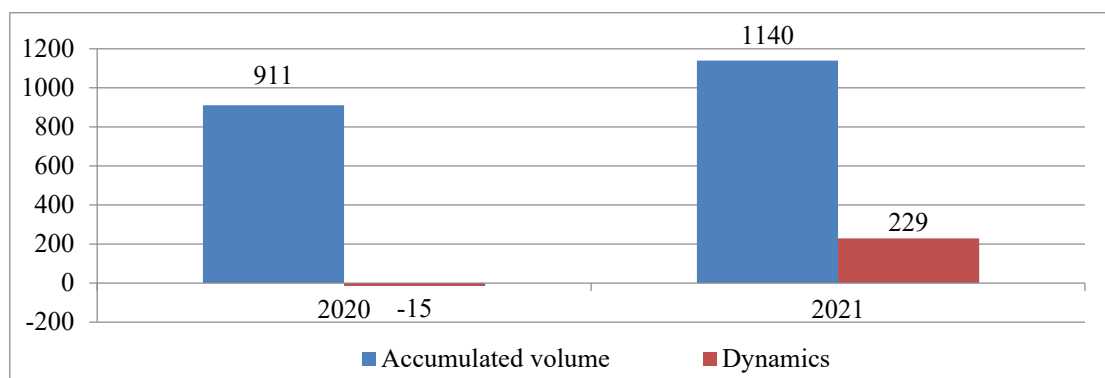
The government of Ukraine also launched grants for certain business sectors for maintaining or starting one's own business on the Diya website under the YeRobota program: "Your Own Business" (up to UAH 250,000); "New level" (up to UAH 8 million); "Your own garden" (grant of UAH 400,000, but no more than 25 hectares); "Your own greenhouse" (up to UAH 7 million); Startup (non-refundable grants from 750,000 to 3.5 million UAH, or repayable assistance from 3.5 million to 8 million UAH); "Start in IT" (scholarship) [4].

In addition to state grants, it is possible to receive funding from foreign countries, in particular the EU. The following foreign programs recommended by the Ministry of Digital Transformation of Ukraine can be named: "support from EU countries (up to 60,000 euros for each project, 200 companies were able to support). Deadline: September 7, 2022. Technology companies, innovative start-ups, representatives of small and medium-sized businesses could receive financing. Financial and non-financial support is provided (business consultations and search for partners); the grant support program for dual purpose projects (up to \$35,000). Deadline: applications are accepted until the end of martial law. Funding is available to veterans and their family members who have become internally displaced persons (IDPs). Funds can be spent on the purchase of goods necessary for running one's business; a fund to support Ukrainian startups from Google (up to \$100,000). Deadline: until the end of 2022. Funding can be received by companies that were founded before February 24, created their product, its pilot version or receive income" [5].

It should be noted that UAH 13 billion in concessional loans were issued in Ukraine during the period of hostilities until May 1. JSC CB "PRIVATBANK" is the leader in business lending according to its programs (issued more than 5,000 business loans worth UAH 10 billion). Let's note classic lending programs: loans against deposits and credit limits. The first program of loans for deposits is issued at 2.5% per annum in hryvnias for an amount up to 85% of the amount of the deposit. The second program, credit limits, provides for the attraction of bank funds in situations where it is necessary to make an urgent payment, at a time when the company experiences a significant shortage of funds. This loan is provided without collateral, if there is a guarantee agreement signed by the head or founder of the enterprise. The size of the limit for legal entities is from UAH 10,000 to UAH 2 million. The interest rate for the credit limit is 16.5% per annum, and for late payment – 33%. A fee of 0.3% of the maximum debt amount for the previous calendar month must also be paid monthly [5].

JSC "Oschadbank" is implementing a credit program for exporters. It is aimed at stimulating the export of goods of Ukrainian origin and increasing the competitiveness of Ukrainian manufacturers on the world market. Exporters can get a loan of up to UAH 20 million, but no more than 85% of the amount of the export contract [5].

Foreign investment in the Ukrainian economy plays an important role in providing enterprises with financial resources and acts as a catalyst for globalization changes in relations with foreign partners. Today, Poland is a strategic partner of Ukraine. In particular, as of the end of 2021, the cumulative balance of Polish investments amounted to 1.140 billion US dollars, the share of Polish investments in the economy of Ukraine from the total volume of foreign direct investments did not exceed 2%. If compared with 2020, the volume of Polish investments increased by 229 million US dollars (Figure 4) [15].

Figure 4. Dynamics of the inflow of Polish investments into the economy of Ukraine for 2020–2021 (million USD)

Source: based on [15]

"The European Union (EU) is an economic (monetary and monetary policy) and political union uniting 27 independent member states located in Europe" [11]. The EU remains united in its solidarity with Ukraine, reacts quickly and decisively to Russian aggression, financially supporting Ukrainian enterprises that have suffered losses.

The main factors that affected the deterioration of the provision of financial resources in 2020 are the following: distrust in the judicial system, widespread corruption, monopolization of markets and seizure of power

by oligarchs, burdensome and unstable legislation, repressive actions of law enforcement agencies, complex tax administration, unstable currency and financial system, restrictions on capital movement and currency transactions. In addition to internal factors, external factors affect the general condition, in particular: large-scale labor migration from Ukraine, military conflict with Russia [9].

In 2021, the EBA identified the following as the main obstacles to the development of Ukraine's investment climate: "weak judicial system (87% of respondents), high level of corruption (85%), shadow economy (76%). This year, for the first time, the low rate of vaccination of the population was added to this list – this is what 50% of directors believe" [12]. Thus, the presence of distrust in the judicial system, the shadow sector of the economy and corruption in state structures due to the seizure of power by oligarchs remain the main problems for the period 2020–2021.

In order to manage the cash receipts of business entities and increase the financial stability of enterprises, it is advisable to implement management measures and improve the use of financial resources: constant monitoring of the financial stability of the enterprise; identification, assessment of the negative impact of factors of the market environment; determination of the probability of occurrence of crisis phenomena and formation of measures for their neutralization, reduction of financial risks; application of a recommended foreign program from the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, namely the fund for supporting Ukrainian startups from Google (up to \$100,000); issuing a loan under the state program "Affordable loans 5-7-9%"; attraction of foreign investments through the introduction of modern digital technologies in the production of products and improvement of the level of protection of the company's information security system; reduction of production costs and optimization of the assortment; improvement of depreciation policy; application of modern software; formation of a financial resources management strategy.

Thus, during the period of martial law, the financial situation of enterprises worsens, but the integration processes positively contribute to the attraction of external resources for their financing, which contributes to the recovery of enterprises, liquidation of incurred losses, and improvement of solvency. Therefore, the state needs to continue providing grant programs for enterprises in various fields of activity, stimulate the expansion of the "Affordable loans 5-7-9%" program among Ukrainian banks and promote the strengthening of integration processes with the European Union, namely cooperation in the tax field Fiscalis using European IT-systems, in the field of cyber security, artificial intelligence, the use of digital technologies in the economy.

Conclusion. Based on the results of the study, it was determined that the financial condition of JSC "LKF "Svitoch" during 2021 is stable and the company does not depend on external sources of attracting financial resources. It was established that, despite positive indicators, there are factors of the external and internal environment that negatively affect the provision of financial resources of enterprises. If the integration processes with the European Union do not stop, but rather intensify, the state will be able to minimize losses and prevent future risks. Given the current circumstances (the indicators of the index of business expectations for 2018–2022 significantly decreased from 118.3% to 72.6%), there was a deterioration in the activity of enterprises due to negative economic factors, as well as the state of war in Ukraine. Therefore, only the implementation of the proposed measures will help to provide enterprises with financial resources, which will contribute to the recovery of indicators of financial and economic activity. Rational use of own funds by enterprises and receiving wider support from the state will contribute to the restoration of work in today's conditions.

REFERENCES:

1. Nestlé in Ukraine. Joint Stock Company "Lviv Confectionery Factory "Svitoch". *Financial Statements*, available at: <https://www.nestle.ua/aboutus/nestleinukraine> (accessed 24 October 2022).
2. Aranchii, V. I., Tomilin, O. O. and Dorohan-Pysarenko, L. O. (2021), *Finansovyi menedzhment: navchalnyi posibnyk* [Financial management: a study guide]. RVV PDAU, Ukraine.
3. Business has worsened the assessment of the investment climate in Ukraine in 2021. Economic truth, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/12/15/680704/> (accessed 16 October 2022).
4. Grants from the state for business: Job has started accepting applications in Diya. Ukrainian Pravda. Economic truth, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/1/688775/> (accessed 24 October 2022).
5. Grants or loans? Where to get money for business development during the war. NV Partner project, available at: <https://biz.nv.ua/ukr/ukraine/events/de-vzyati-groshi-na-biznes-kredit-vid-bankiv-ta-granti-oglyad-program-50258630.html> (accessed 24 September 2022).
6. Business expectations of Ukrainian enterprises IV quarter of 2020. National Bank of Ukraine, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2020-Q4.pdf?v=4 (accessed 15 October 2022).
7. Business expectations of Ukrainian enterprises in the second quarter of 2019. National Bank of Ukraine, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2019-Q2.pdf?v=4 (accessed 15 October 2022).

8. Business expectations of Ukrainian enterprises II quarter of 2022. National Bank of Ukraine, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q2.pdf?v=4 (accessed 20 September 2022).
9. Research. 2020: The main obstacles to foreign investment in Ukraine. EBA (European Business Association), available at: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika/> (accessed 20 September 2022).
10. Available loans 5-7-9% 2022 – details, procedure, conditions of credit programs. finsee, available at: <http://surl.li/dkucv> (accessed 22 September 2022).
11. The European Union (EU) and cooperation with Ukraine. Financeworld, available at: <https://financeworld.com.ua/yevropejskij-soyuz-yes-ta-spivpracya-z-ukra%D1%97noyu/> (accessed 20 September 2022).
12. Ukraine's investment attractiveness index reached a 10-year low. *Financial club*, available at: <https://finclub.net/ua/news/indeks-investytsiinoi-pryvablyvosti-ukrainy-siahnuv-10richnoho-minimumu.html> (accessed 20 September 2022).
13. Kemarska, L.G., Didyk, I.V., and Fedko, N.Yu. (2017), Otsinka finansovoi stikosti PAT «DNIPROAZOT» [Assessment of financial stability of PJSC "DNIPROAZOT"]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, vol. 10, pp. 748–753, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/127.pdf (accessed 09 October 2022).
14. Sytnyk, N.S., Smolinska, S.D., and Yasinovska, I.F. (2020), *Finansy pidpriemstv: navchalnyi posibnyk* [Enterprise finance: educational guide]. Lviv: LNU named after Ivan Franko, Ukraine.
15. Trade and economic cooperation between Ukraine and Poland. Embassy of Ukraine in the Republic of Poland. Bilateral cooperation, available at: <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/229-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju> (accessed 24 September 2022).
16. Finances. Terminological dictionary, available at: <https://sites.google.com/site/finansipov/slovník> (accessed 21 September 2022).
17. Financing. UK wikipedia. org., available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (accessed 21 September 2022).

UDC 658.15/.17:338.45(477)

JEL G32

Yuliia Ohrenych, Doctor of Economics, Associate Professor. Natalia Kairachka, Student, Zaporizhzhia National University. Peculiarities of financing the economic activity of Ukrainian enterprises in today's conditions.

The article highlights the types of enterprise financing and identifies positive and negative factors affecting their activity. The condition was studied and a quantitative assessment was carried out on the example of JSC "LKF "Svitoch". It was revealed that today there is uncertainty in the macroeconomic situation, which has a destructive effect on the formation of Ukraine's economic relations with the European Union. Based on the analysis of the index of business expectations, it was determined that monitoring the stability of Ukrainian business is gaining relevance. Forms of sources of financing were considered, which made it possible to assess the possibilities of attracting more investments in the development of enterprises during martial law and improving cooperation with the EU. It has been established that the economic instability of the state is observed in the conditions of war, which affects the indicators of financial assets of enterprises, their ability to self-finance and independently attract foreign capital to their own business. In today's conditions, the state plays an important role in the formation of sources of financing for enterprises, because it creates various support programs and allocates grants for the development of startups. Reconstruction of Ukrainian business and assistance by the government with the help of various methods of influence, in particular integration with the EU, conducting effective activities by enterprises is one of the most important prerequisites for further expansion and technological development of business, which will further increase the economic stability and mobility of the country's economy during crisis events.

Key words: funding sources, enterprise sustainability, 5-7-9% program, bank loans, grants, investment climate.

УДК 658.15/.17:338.45(477)

JEL G32

Огренич Юлія Олександрівна, доктор економічних наук, доцент. Кайрачка Наталія Василівна, студентка, Запорізький національний університет. Особливості фінансування господарської діяльності підприємств України в умовах сьогодення.

Постійний моніторинг функціональної структури джерел фінансування підприємств під час воєнного стану має важливе значення в забезпеченні стабільності економічних процесів, які відбуваються в Україні на фоні інтеграційних процесів з ЄС. У статті розглянуто різновиди фінансування підприємств та визначено позитивні і негативні фактори впливу на їх діяльність. Досліджено стан та проведена кількісна оцінка на прикладі АТ ЛКФ «Світоч». Виявлено, що на сьогоднішній день існує невизначеність макроекономічної ситуації, яка має руйнівний характер впливу на формування економічних відносин України з Європейським Союзом. На підставі аналізу індексу ділових очікувань визначено, що актуальності набуває контроль за ста-

більністю українського бізнесу. Розглянуто форми джерел фінансування, що дозволило оцінити можливість залучення більшої кількості інвестицій у розвиток підприємств під час воєнного стану та поліпшення співробітництва з ЄС. Встановлено, що спостерігається економічна нестійкість держави в умовах війни, що впливає на показники фінансових активів підприємств, їх спроможність до самофінансування та самостійного залучення іноземного капіталу у власну справу. В умовах сьогодення держава відіграє важливу роль у формуванні джерел фінансування підприємств, адже створює різноманітні програми підтримки та виділяє гранти на розвиток стартапів. Відбудова українського бізнесу та сприяння урядом за допомогою різних способів впливу, зокрема інтеграція із ЄС, ведення підприємствами ефективної діяльності є однією із найголовніших передумов для подальшого розширення та технологічного розвитку бізнесу, що в подальшому дозволить підвищити економічну стійкість та мобільність економіки країни під час кризових явищ. Визначено заходи управління та покращення використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, які сприятимуть підвищенню фінансової стійкості: моніторинг фінансової стійкості; дослідження негативного впливу факторів ринкового середовища; розробка заходів щодо зниження фінансових ризиків; застосування іноземної програми від Міністерства цифрової трансформації України; оформлення кредиту за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%»; залучення іноземних інвестицій; використання програмного забезпечення; формування стратегії управління фінансовими ресурсами.

Ключові слова: джерела фінансування, стійкість підприємства, програма 5-7-9%, банківські кредити, гранти, інвестиційний клімат.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

**Свириденко Валерія Олександрівна, здобувач вищої освіти магістерського рівня
Гришко Володимир Васильович, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту і логістики
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**

© Свириденко В.О., 2022

© Гришко В.В., 2022

*Стаття отримана редакцією 29.11.2022 р.
The article was received by editorial board on 29.11.2022*

Вступ. Одним із ключових факторів успішної конкуренції компанії в умовах сучасних реалій є здатність та ефективність її інноваційної діяльності. Теорія інноваційної проблеми є важливим елементом у формуванні інноваційних стратегій та бізнес-моделей розвитку підприємства, що включає різні конфігурації, поля та аспекти. Виявлення і впровадження принципів створення сучасної інноваційної бізнес-моделі, визначення її компонентів та їх ролі є дуже важливим для компаній, щоб своєчасно приймати стратегічні рішення, які можуть досягти конкурентної переваги, що є дуже важливим для їхнього розвитку та ефективності.

Стратегія розвитку інноваційної сфери України до 2030 року показує рішення в цьому напрямку. Метою стратегії є побудова національної інноваційної екосистеми, забезпечення гнучкого та фундаментального застосування креативних ідей до інноваційних продуктів та послуг, підвищення інноваційного рівня національної економіки, що створює сприятливі умови для розвитку, збільшення кількості реальних розробок у сфері інноваційної діяльності, підвищення економічного доходу від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність.

Реалізація стратегії на місцях дозволяє створити локальну інноваційну екосистему на основі розробки бізнес-моделей для компаній до 2030 року, що сприяє впровадженню нових технологічних рішень та забезпечує розвиток та ефективну взаємодію факторів, що служать швидкому економічному зростанню [10].

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблемам бізнес-моделювання, зокрема, інтерпретації суті понять, приділяють велику увагу зарубіжні та вітчизняні вчені та практики.

Так А. Афуа представляє бізнес-модель як комплекс певних заходів, методів та їх реалізації, що використовуються для створення найвищої споживчої цінності для клієнтів і забезпечення їх відповідної позиції. Автор робить висновок про можливість впровадження інновацій в практичну діяльність підприємства на всіх етапах формування споживчої цінності для споживачів [1].

У бізнес-моделі, представленій К. Облу, стратегічна концепція компанії органічно поєднується з технологією створення ланцюга вартості, ефективного використання відновлених матеріальних та інтелектуальних ресурсів [2].

Описана її динамічна інтерпретація завдяки інноваційній бізнес-моделі та концепції має великі методологічні та практичні переваги. А. Афуа та Ч. Туччі наголошують на важливості фактора зміни, що визначається динамічними інноваціями в розробленій бізнес-моделі та значний вплив використання Інтернету на ефективність компаній [3].

Х. Хамел розкрив цікаву теорію бізнес-моделей підприємства в контексті інноваційної інтерпретації засад інноваційної бізнес-концепції та запропонував структурну модель чотирьох найголовніших елементів, таких як основна стратегія, стратегічні інструменти, комунікації та відносини зі споживачами, вар-

тість мережі [4]. Кожен із обраних елементів цієї моделі включає детальні компоненти, аналіз та вирішення пов'язаних проблем, а також шляхи вдосконалення розробленої концепції інноваційної бізнес-моделі.

Цікавий інноваційний підхід до формування інноваційної стратегії запропоновано В. Хан Кімом та Р. Мауборном з урахуванням факторів, інструментів, схем, дій з властивістю розробки та реалізації нових ринків, вільних від конкурентів. Його можна створити з цілою системою заходів щодо підвищення корисності для споживачів та компаній. Система орієнтована на пошук нових ринків шляхом захоплення попиту [5].

Інноваційна схема побудови бізнес-моделі А. Слівотські та Д. Моррісона включає вибір сегменту споживачів, диференціацію продукції, отримання прибутку та вибір сфери та масштабу діяльності. Модель досліджено та розширено шляхом уточнення порядку винагород через вибір споживача, елементів продукту та діяльності, диференціацію та конкуренцію та винагороди через утримання створеної вартості [6].

Комплексний аналіз обраних підходів та концепцій дозволяє охарактеризувати використання інноваційних бізнес-моделей суттєвими відмінностями в методах і формах їх побудови. Проте всі відзначають велику роль інновацій у формуванні сучасних бізнес-моделей.

Ми вважаємо, що виявлення та застосування інноваційних форм бізнес-моделей має важливе значення для формування стратегії компаній нового століття. Аналізована проблема є актуальною, цікавою, важливою для практичного формування концепції розвитку підприємства, а також науково розвивається.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення існуючих знань і практик формування інноваційних бізнес-моделей, розробка рекомендацій щодо вдосконалення та стимулювання вітчизняного інноваційного потенціалу, додавання елементів до обраної інноваційної бізнес-моделі та можливість адаптації компаній в умовах сучасних реалій.

Вирішення завдань побудови ефективних моделей збільшення прибутку підприємства та коректних моделей розвитку бізнесу можливо лише шляхом створення бази нових знань і практик, необхідних для всіх видів діяльності.

Основний матеріал і результати. Традиційний підхід полягає в отриманні якомога більшої частки ринку, що призводить до високої прибутковості, а отже, і до високої частки ринку.

Інноваційний підхід спочатку визначає та оцінює потреби споживачів, а потім визначає, де знаходиться зона високого прибутку та як їх максимізувати; визначає напрямок діяльності, а також отримання високої частки ринку відповідно до обраної стратегії; для високопродуктивних територій інноваційних компаній розробляється система методів планування, захисту та просування.

За даними таблиці 1 видно, що за досліджуваний період кількість інноваційних компаній подвоїлася. Кількість компаній, які впровадили маркетингові та/або організаційні інновації (не технологічні), зросла втричі, але слабкою залишається співпраця компаній у сферах виробництва та інновацій з науково-дослідними установами; незначна інтеграція малого та середнього бізнесу та інтернаціоналізація ланцюгів доданої вартості; неналежне використання бізнесом цифрових та уніфікованих технологій.

Вважаємо, що для побудови в Україні інноваційної економіки з розвиненими підприємницькими навичками та високопродуктивним виробництвом з високим інтелектуальним потенціалом необхідно вирішити не лише стратегічні а й тактичні проблеми. Для цього інноваційна стратегія і тактика країни має зосереджуватися на технології, політиці, інноваційних процесах та продуктах, враховуючи інтереси стейкхолдерів, щоб співпраця всіх зацікавлених сторін посилювалася на всіх етапах інноваційного процесу – від ідеї до створення, та просування інноваційного продукту до кінцевих споживачів; появи та розвитку таких ланцюжків вартості, які складаються із системи різних суб'єктів і за таких умов стають гнучкими та відкритими до мінливих потреб та запитів споживачів, створюючи автономні інноваційні мобільні екосистеми, які здатні до саморегуляції.

Проте під час трансформації нових ідей в інноваційні продукти виникають проблеми пов'язані з міграцією висококваліфікованих креативних спеціалістів і підприємців, що особливо проявляється за умов військової агресії. Важливими перевагами бізнесу за кордоном для таких спеціалістів є гарантована безпека та загалом сприятливе середовище для ведення бізнесу.

Узагальнення міжнародного досвіду показує, що інструменти державної політики розроблено в багатьох країнах та міжнародних організаціях, діяльність яких спрямована на вирішення існуючих проблем шляхом зміцнення взаємодії між учасниками. Метою державного регулювання є подолання основних проблемних факторів і сфер, що вимагають стимулювання інноваційної діяльності, забезпечення рівних можливостей у доступі до ринків та ресурсів, подолання бар'єрів та створення нових бізнес-моделей економічного розвитку.

Таблиця 1

Інноваційна активність підприємств за розмірами, од.

Вид підприємства	Загальна кількість обстежених підприємств	У тому числі						
		Підприємства, що займалися інноваційною діяльністю	З них					
			Підприємства з технологічними інноваціями	З них				
				Підприємства з продуктовими інноваціями	Підприємства з процесовими інноваціями	Підприємства з продуктовими та процесовими інноваціями	Підприємства з продовжуваною та перерваною інноваційною діяльністю	Підприємства тільки з маркетинговими інноваціями
2012–2014 роки								
усього	27992	4084	2663	446	1003	1008	206	1421
малі	20895	2367	1331	239	545	432	115	1036
середні	5440	1073	787	121	284	320	62	286
великі	1657	644	545	86	174	256	29	99
2014–2016 роки								
усього	27726	5095	3278	347	1601	1260	70	1817
малі	20339	3020	1774	185	970	577	42	1246
середні	5702	1407	974	111	450	394	19	433
великі	1685	668	530	51	181	289	9	138
2016–2018 роки								
усього	29129	8173	2937	765	1038	1134	н/д	5236
малі	21270	5097	1486	417	511	558	н/д	3611
середні	6123	2140	907	231	340	336	н/д	1233
великі	1836	936	544	117	187	240	н/д	392

Джерело: побудовано на основі [7]

Сучасні бізнес-моделі інноваційного розвитку можуть мати такі основні характеристики:

1. Існуючі лінійні моделі інновацій, які базуються на фундаментальних, прикладних дослідженнях та результатах розробок (такі як нові продукти та технології), трансформуються в локальні інтерактивні моделі, які створюють нові ідеї та комерціалізують їх через нелінійну взаємодію учасників інноваційного процесу, тобто з максимальною адаптацією науки, економіки, установ, органів влади, продукції та споживачів (модель четвірної спіралі). Це допомагає закласти основу для потоку знань та поглибити взаємодію найважливіших елементів інноваційного процесу.

2. Диверсифікація діяльності виробників, удосконалення виробництва, процес модернізації, застосування нових технологій та програмного забезпечення, використання соціальних мереж та мобільних додатків, розширення пропозиції послуг та післяпродажного обслуговування, комплексне використання продукції, співробітництво для розширення та вдосконалення ланцюжків доданої вартості.

3. Розвиток та застосування цифрових технологій та інноваційних продуктів у виробництві та транспортуванні сприяє розвитку процесів аутсорсингу, дозволяє зменшити бізнес-витрати для компаній та поглиблює відносини між зацікавленими сторонами в ланцюжках створення вартості (виробництво, інформація, торгівля тощо), збільшує сферу розширення таких ланцюжків.

4. Поглиблення головної ролі транснаціональних компаній зі значним інноваційним, інвестиційним та експортним потенціалом порівняно з малими та середніми компаніями, а також вони повинні забезпечити розвиток постачальників сировини та проміжної продукції, а також постачальників основних послуг, послуг особливо через аутсорсинг.

Згідно з традиційною моделлю, створення ланцюжків вартості базується на співпраці учасників ключової компанії та розвитку бізнес-моделі на основі спільних відкритих інновацій в інноваційних екосистемах на спільній відкритій платформі. Концепція відкритої інноваційної платформи надає учасникам інноваційних процесів вільний доступ до результатів наукових досліджень і розробок, що підвищує прозорість досліджень, підвищує відповідальність авторів і зацікавлених сторін за кінцеві ре-

зультати, а також можливість наукового співробітництва, збільшується кількість проектів, посилюється залучення інвесторів, збільшується швидкість комерціалізації наукових розробок [8].

Для розуміння принципів роботи відкритих інноваційних платформ необхідно враховувати наступне:

1. Самоорганізація та об'єднання залучених в інноваційний процес на основі створення багатофункціонального цифрового простору та взаємодії, доповненого фізичною базою бізнес-радіостанцій, лабораторій, виробництва, обробки, транспортування, логістики та бізнес-мереж.

2. Цілеспрямоване посилене розширення взаємозв'язку науки та бізнесу з метою реалізації інноваційних проектів без відриву від виробництва [9].

Слід зазначити, що ці ідеї реалізуються, перш за все, на місцях концентрації потенціалу освіти і науки.

3. Розглядаючи регіональний та національний рівні, доречно зазначити раціональну спеціалізацію регіонів як основну концепцію та їх позитивний досвід у країнах ЄС для соціально-економічного розвитку окремих регіонів та країни загалом через застосування унікальності кожного регіону, його конкурентних переваг, можливостей і т.д.

На основі аналізу, систематизації та узагальнення наукових підходів, ідей та практик, враховуючи особливості сучасних реалій, ми рекомендуємо створювати інноваційну бізнес-модель з урахуванням наступних складових та умов:

1. Підприємництво та наука створює нові бізнес-ідеї та підприємницьке мислення, що спонукає до створення та розвитку нової бізнес-ідеї. Вони розробляють стратегію пошуку та переходу в нову сферу прибутку.

2. Розробка нової моделі прибутку здійснюється шляхом вивчення ринкової ситуації, стану потреб споживачів, рівня їх платоспроможності та формування нового бачення розвитку продукту, сфери прибутку та ланцюга створення вартості.

3. Диференціація товару передбачає позиціонування та брендинг з урахуванням функціональних характеристик товару, призначення, вартості, супутніх послуг, інноваційності, найважливіших конкурентних переваг, унікальності пропозиції та іміджу.

4. Розміщення товарних потоків і каналів розподілу в русі ресурсів і готової продукції, інформації, і т.і. забезпечує визначення вимог до потоку. Для ефективної доставки сировини, продуктів, послуг і ресурсів створюється сучасна транспортна система.,

5. Створення комунікаційних каналів включає створення комунікаційно-інформаційних, цифрових, інноваційних виробничих каналів та адаптацію комунікаційних процесів.

6. У бізнес-планах розвитку передбачається, що підприємство підготує стратегічний план розвитку на перспективу, спланує його реалізацію на основі інформаційного потоку, встановленого через комунікацію та взаємодію всіх систем, з урахуванням стратегічних пріоритетів та розвитку.

7. Види діяльності та їх обсяг, розвиток інноваційних бізнес-процесів (створення транснаціональних мікропідприємств) передбачає визначення основних видів і завдань реалізаторів, досягнення високої ефективності на кожному етапі бізнес-процесу та розширення ланцюжків створення вартості.

8. Посилення ролі і значення безпеки, що означає створення власної надійної моделі прибутку, захист від конкурентів і створення стратегії захисту бізнесу.

9. Інноваційні знання та вміння забезпечують ефективне формування інтелектуального капіталу підприємства на основі цифрової трансформації, використання інноваційних навичок висококваліфікованих працівників через складові бізнес-моделі, для створення унікального креативно-інноваційного підприємства.

10. Максимальна кастомізація продуктів, забезпечення інклюзивності економічного розвитку завдяки концепції розумної спеціалізації.

11. Для формування комплексної інноваційної бізнес-моделі компаній необхідно вирішити наступні завдання: нові бізнес-ідеї та ідеї, винагорода (отримання прибутку), диференціація продукту, позиціонування та брендинг, імідж виробників і продавців, логістика, кастомізація продуктів, інтеграція соціально-економічного розвитку.

Висновки. 1. Через низький рівень інноваційної діяльності та кооперації українських компаній та організацій у виробничо-інноваційній діяльності, що тісно пов'язано з відсутністю належного державного регулювання, виявлено значні проблеми, які перешкоджають формуванню сучасної інноваційної екосистеми. Це, зокрема, формалізм, декларативність, неврахування інтересів стейкхолдерів, нерозвиненість венчурного фінансування, недостатньо розвинута інфраструктура, особливо нематеріальна, яка має забезпечувати функціонування інноваційних компаній.

2. Необхідно вживати заходів, спрямованих на формування інноваційної екосистеми на основі реалізації наукового та освітнього потенціалу країни та розвитку зв'язків між секторами та сферами економіки для підтримки галузі та повною мірою використати їхній потенціал, поглибити процеси виробничої інтеграції та формування глобальних ланцюжків доданої вартості, створити інституційні основи, розумну спеціалізацію та інтелектуалізацію всіх сфер економіки, здійснивши відповідні зміни – економічний сектор, нормативно-правовий характер, забезпечити наявність і дієвість відповідної інфраструктури на всі рівнях економічної діяльності.

3. Пропонується інноваційна бізнес-модель, яка підходить для України в умовах сучасних реалій та використовується провідними країнами світу для вирішення проблем переходу від формальної до ефективно діючої інноваційної екосистеми. Основні параметри ефективності ланцюга створення доданої вартості в інноваційних екосистемах встановлено завдяки синергетичного ефекту, поглибленню якісної взаємодії всіх учасників цієї екосистеми, збільшенню ступеня впровадження в систему інноваційних цифрових технологій, створенню плагінів, кастомізації, впровадженню принципів балансу інтересів і системності, що має стати альфою і омегою при формуванні інноваційних бізнес-планів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Afuah A. Business models. A Strategic Management Approach, McGraw-Hill Irwin, 2004.
2. Oblój K. Tworzywo skutecznych strategii, PWE, Warszawa 2002.
3. Afuah A., Tucci Ch. Biznes internetowy. Strategie i modele, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
4. Hamel G. Leading the revolution, Harvard Business School Press 2002.
5. Chan K.W., Mauborgne R., Blu Ocean Strategy. How to Create Uncontested Market Space and Competition Irrelevant. Harvard Business School Press, 2005.
6. Slywotzky A.J., Morrison D.J., Andelman B. The Profit Zone: How Strategic Business Design Will Lead You to Tomorrow's Profits., 2002.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Chataway J., Parks S., Smith E. How Will Open Science Impact on University/Industry Collaborations? Foresight and STI Governance. 2017. Vol. 11. No. 2. P. 44–53.
9. Raunio M., Nordling N., Kautonen M., Rasanen P. Open Innovation Platforms as a Knowledge Triangle Policy Tool – Evidence from Finland. Foresight and STI Governance. 2018. Vol. 12. No. 2. P. 62–76.
10. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження КМ України від 10 липня 2019 року No 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

REFERENCES:

1. Afuah, A. (2004), Business models. A Strategic Management Approach, McGraw-Hill Irwin.
2. Oblój, K. (2002), Tworzywo skutecznych strategii, PWE, Warszawa.
3. Afuah, A. and Tucci, Ch. (2003), Biznes internetowy. Strategie i modele, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
4. Hamel G. (2002), Leading the revolution, Harvard Business School Press.
5. Chan Kim W., Mauborgne Renee (2005), Blu Ocean Strategy. How to Create Uncontested Market Space and Competition Irrelevant. – Harvard Business School Press.
6. Adrian J. Slywotzky, David J. Morrison, Bob Andelman (2002), The Profit Zone: How Strategic Business Design Will Lead You to Tomorrow's Profits.
7. Derzhavna Sluzhba Statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
8. Chataway, J., Parks, S. and Smith, E. (2017), How Will Open Science Impact on University/Industry Collaborations? Foresight and STI Governance, vol. 11, no 2, pp. 44–53.
9. Raunio, M., Nordling, N., Kautonen, M. and Rasanen, P. (2018), Open Innovation Platforms as a Knowledge Triangle Policy Tool – Evidence from Finland.
10. Stratehiia rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku. Rozporiadzhennia KM Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. No 526-r. [Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Strategy for the development of innovation for the period up to 2030”” from 10.07.2019. no 526-p], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

УДК 330.336.71

JEL O10, Q57, L17

Свириденко Валерія Олександрівна, здобувач вищої освіти магістерського рівня. **Гришко Володимир Васильович**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Формування інноваційної бізнес-моделі в умовах сучасних реалій.**

У статті систематизовано і узагальнено існуючі проблеми в побудові інноваційних бізнес-моделей в умовах сучасних реалій, здійснено аналіз підходів до визначення поняття «інноваційна екосистема», визначено потенціал та запропоновано рекомендації щодо вдосконалення та стимулювання вітчизняного інноваційного процесу. Модернізована економіка сьогодення має властивість взаємозалежних окремо діючих економічних контрагентів саморегульованої інноваційної екосистеми, яка має швидко реагувати на зміну кон'юктури ринку та попиту споживачів, має властиві гнучкі галузеві принципи організації виробництва та чітко структуровані процеси розробки, виходу на ринок, виробництва та сервісу реалізованої продукції потенційним споживачам. Існує різниця між традиційною моделлю створення цінності, заснованою на співпраці провідних бізнес-стейкхолдерів, і формуванням бізнес-моделей інноваційних екосистем на спільній платформі відкритих інновацій. Основні фактори ефективності інноваційних екосистем визначаються ступенем сформованості інноваційних бізнес-моделей мікродиверсифікованих компаній, що відображають якість взаємодії зацікавлених сторін, реалізують цифровізацію технологій та охоплюють економічний розвиток.

Ключові слова: бізнес-моделі, інноваційна екосистема, регулювання, стратегія, саморегуляція, дослідження, аналіз, синергія, безпека бізнесу.

UDC 330.336.71

JEL O10, Q57, L17

Valeriia Sviridenko, Graduate of Higher Education at the Master's Level. **Volodymyr Gryshko**, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management and Logistics, Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University. **Formation of innovative business models in the conditions of modern realities.**

The article systematizes and summarizes existing problems in building innovative business models in the conditions of modern realities, analyzes approaches to defining the concept of an innovative ecosystem, identifies potential, and offers recommendations for improving and stimulating the domestic innovation process. An innovative business model is proposed, which is suitable for Ukraine in the conditions of modern realities and is used by the leading countries of the world to solve the problems of transition from a formal to an effectively functioning innovation ecosystem. The purpose of the study is to generalize the existing knowledge and practices of forming innovative business models, develop recommendations for improving and stimulating the domestic innovative potential, adding elements to the selected innovative business model and the possibility of adapting companies in the conditions of modern realities. Foreign and domestic scientists and practitioners pay great attention to the problems of business modeling, in particular, the interpretation of the essence of concepts. Today's modernized economy is characterized by interdependent, separately operating economic counterparties of a self-regulated innovative ecosystem, which must quickly respond to changes in the market situation and consumer demand, is characterized by flexible branch principles of production organization and clearly structured processes of development, market entry, production and service of sold products potential consumers. There is a difference between the traditional model of value creation, based on the cooperation of leading business stakeholders, and the formation of business models of innovation ecosystems on a common open innovation platform. The strategy for the development of the innovative sphere of Ukraine until 2030 shows solutions in this direction. The purpose of the strategy is to build a national innovation ecosystem, ensure flexible and fundamental application of creative ideas to innovative products and services, increase the innovative level of the national economy, which creates favorable conditions for development, increase the number of real developments in the field of innovative activity, increase economic income from them, attract investments in innovative activities. The main factors of the effectiveness of innovative ecosystems are determined by the degree of formation of innovative business models of micro-diversified companies, which reflect the quality of interaction of interested parties, realize digitalization of technologies and cover economic development.

Key words: business model, innovation, ecosystem, products, enterprises, strategy, markets, factors.

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF ENVIRONMENTAL INNOVATIONS IMPLEMENTATION IN AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

Alina Chaikina*, Associate Professor, PhD in Economics,
Associate Professor of Management and Logistics Department
Yuliia Musiienko, Masters's Degree Student
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

*ORCID: 0000-0003-3821-2079

© Chaikina A., 2022

© Musiienko Yu., 2022

Стаття отримана редакцією 29.11.2022 р.

The article was received by editorial board on 29.11.2022

Introduction. Ensuring sustainable development of the country involves focusing on three components: economic, social and environmental. Accordingly, the country's governments are developing policies to support the sustainable development of both region and enterprise. Of course, agribusiness does not stand aside from this process. Agricultural producers first of all should understand the importance of their activities for the development and stability of our country. They create food security, provide jobs, reduce the level of unemployment, pay taxes to the budget, ensure the satisfaction of agricultural products demand among consumers in our country, as well as in other countries. The problem of implementing ecological innovations is always relevant, and for agribusiness as well. Environmental innovations allow the company to reduce costs, introduce modern technologies to reduce the level of pollution, rational use of resources, and ensure the production of environmentally friendly and organic products.

Review of recent sources and publications. The issue of environmental friendliness of production, development and implementation of innovations are in the field of domestic and foreign scientists research, such as: K. Rennings, T. Zwick, L. Horbach [1], O. Savchuk, N. Yavorska [2], I. Skorokhod [3], N. Rebrina, N. Andreeva. However, the globalization processes of greening, orientation of society and governments of developed countries to solving environmental issues actualize the study of problematic aspects and prospects for the introduction of eco-innovations at agricultural enterprises.

The purpose of the article is to study the problems and determine the prospects for the implementation of ecological innovations at agricultural enterprises.

Main material and results of the study. The introduction of eco-innovations has some features compared to other innovations. First, environmental innovations are innovations that reduce the impact on the environment. Secondly, environmental innovations go beyond traditional organizational boundaries of innovations within the enterprise, allow to involve wider social mechanisms that cause changes in existing structures. Thirdly, they relate to innovations in changing the composition of products, namely the production of products from environmentally friendly materials or secondary raw materials. In the field of management, such innovations can be waste management, introduction of new energy saving methods, etc. [1].

Usually, eco-innovations refer to any new product or process that has a certain consumer and economic value, and at the same time significantly reduces the negative impact on the environment compared to existing alternatives [4].

Having chosen the European path of development, enterprises should adhere to the principles and guidelines of European countries regarding the greening of agricultural enterprises, namely [2]:

- sustainable development, which equally takes into account economic, social and environmental components;
- the priority of the biosphere functions in the direct use of its resources;

- avoidance of negative impacts on the environment as a result of economic activity, taking into account remote impacts on the environment;
- rejection of projects related to intervention in natural systems, if their impact on the environment is unpredictable;
- paid nature management and compensation for damage caused by violation of legislation.

With the great growth of global environmental problems, there is a growing interest in environmental innovations that can be implemented in enterprises. Such innovations can not only ensure social and environmental responsibility in business life, but also provide enterprises with competitive advantages. Consumer culture and the principles of sustainable development form new approaches to the functioning of the agricultural sector of the economy, adapt technologies and their technical support, produce a conscious strategic vision of sustainable development by top management [9].

Over time, eco-innovations become business approaches that ensure sustainable development, increase the efficiency and competitiveness of the enterprise [3]. In this context, the main factors that encourage agribusiness to implement environmental innovations are:

- an opportunity to reduce costs for the agricultural products production;
- reduce the risks of territory pollution;
- increase productivity and product quality;
- maximizing efficiency, i.e. achieving environmental goals at minimum costs;
- reduce the cost of agricultural products;
- use all natural resources rationally;
- satisfy the demand for ecologically clean products.

The application of eco-innovations in the agricultural sector will make it possible to better use primary natural resources, will certainly improve the ecological situation in rural regions, will contribute to the formation of sustainable network structures for the support and promotion of the best practices in the field of eco-efficiency, preservation and creation of new jobs, increase quality of the population life.

It is also possible to highlight five more incentives for the introduction of eco-innovations in agribusiness [6]:

- formation of a positive image of agribusiness;
- growing consumer interest in environmentally friendly products;
- access to new sales markets;
- cost reduction;
- rationalization of the manufacturer.

The process of developing and implementing eco-innovations is quite complex, as there are a number of obstacles that prevent it, in particular [7]:

- economic barriers (market prices that do not fully reflect the costs of producing a product or service, for example, the difficulty of transitioning from traditional technologies to ecological ones);
- lack of a legal framework for regulating eco-innovation relations;
- low demand of the public sector and consumers for eco-innovation;
- high cost of ecological products;
- insufficient development of tools for assessing risks and profitability from the introduction of eco-innovations;
- high costs of eco-technological research;
- lack of methods that allow for a comprehensive analysis of the ratio of costs and benefits from the development and implementation of eco-innovations;
- insufficient flexibility of capital investments due to low profitability;
- ineffectiveness of investments in the process of changes in companies that have been operating on the market for many years [8];
- non-compliance of the technology with the given economic requirements and norms of technological design;
- lack of intermediaries who can perform the functions of marketing support and promotion of organic products;
- uncertainty regarding environmental regulation issues in the future;
- lack of enterprise management experience in the field of resource conservation, ecology and natural resources;
- reluctance of management to make changes in production and management processes due to lack of experience in implementing such changes [9];
- lack of highly qualified personnel in the field of management, control and implementation of eco-innovations;
- reluctance of companies to invest in personnel training;

– high requirements for monitoring the implementation of eco-innovations.

In addition, the lack of measures to stimulate the innovative greening of production, the underdeveloped market for ecological innovations, and the lack of sufficient financial resources for changing technical and technological processes slow down the implementation of ecological innovations at agricultural enterprises, which can only be solved with the cooperation of all participants of this process (Table 1) [5].

Table 1

Factors stimulating the introduction of eco-innovative technologies at agricultural enterprises

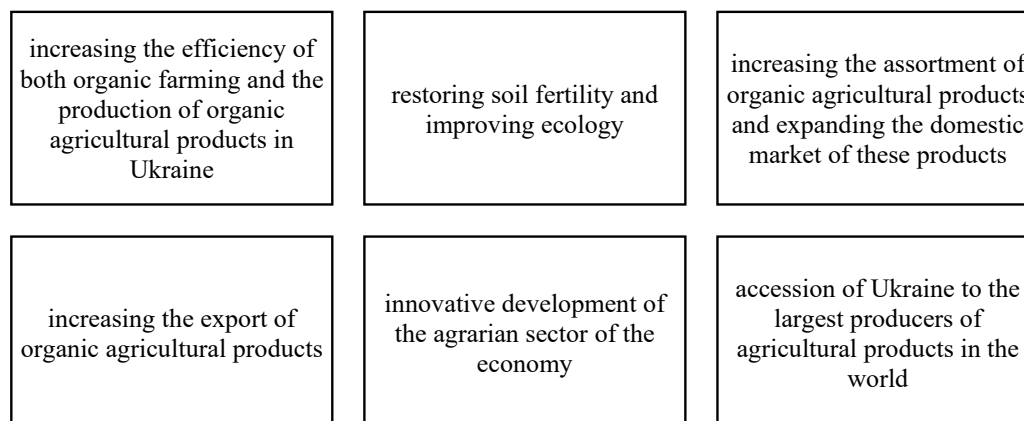
Impact factor	Directions for eliminating the negative effects of factors	Performers
1. Imperfection of normative and legal regulation	1. Adoption of the appropriate legal framework for organic agricultural production. 2. Adoption of the state program for promoting the implementation of eco-innovative developments. 3. Improvement of the legislative framework regarding innovative activities.	State institutions and authorities.
2. High cost of innovative developments	1. Provision of tax benefits to producers who implement eco-innovations. 2. Use of credit funds. 3. Drawing up a leasing contract (rent). 4. Establishing cooperation between developers of innovative products and producers of organic products.	1. State institutions and authorities. 2. Subjects of the financial market (banks, leasing and insurance companies, venture funds, etc.). 3. Scientific, research and development institutions. 4. Manufacturers of agricultural machinery. 5. Producers of organic products.
3. Inaccessibility to manufacturers due to a limited number of innovative developments	Establishment of scientific and industrial cooperation between developers of innovative products and producers of organic agricultural products.	1. Scientific, research and development institutions. 2. Manufacturers of agricultural machinery. 3. Producers of organic agricultural products.
4. Lack of funding	1. Use of the most necessary innovative developments in production. 2. Establishment of scientific and industrial cooperation with developers of innovative products. 3. Participation in international grants. 4. Attraction of domestic and foreign investments.	1. Producers of organic products. 2. Scientific, research and development institutions. 3. Manufacturers of agricultural machinery. 4. International funds. 5. Domestic and foreign investors.
5. Lack of information about innovative developments	Presentation of innovative developments at exhibitions, fairs, etc.	Scientific, research and development institutions.
6. Lack management of interest in implementing eco-innovations	1. Promotion campaigns among producers of organic agricultural products. 2. Establishment of scientific and industrial cooperation between developers of innovative products and producers of organic agricultural products.	1. Universities. 2. Manufacturers of agricultural machinery. 3. Producers of organic agricultural products.

All of the above problems of development and implementation of environmental innovations are interrelated, and therefore require an integrated approach to their solution. Therefore, in order to activate the processes of greening in agribusiness, it is necessary to create and ensure a number of economic conditions:

- development of the insurance market regarding insurance of the agro-enterprises activities in case of losses from the development and implementation of eco-innovations;
- subsidizing agricultural enterprises;
- development of the unconventional energy sources market;
- formation of environmentally oriented clusters;
- increasing the investment attractiveness of investing resources in the economization of production;
- production, which includes producers of ecological raw materials, final products, energy- and resource-saving, environmentally safe technologies;
- creation of target funds for agribusiness that develops and implements ecological innovations [6; 8].

These proposals will ensure the sustainable development of enterprises, solve the problem of promoting the implementation of ecological innovations at enterprises, create conditions for the availability of investment funds for ecological innovations, and increase the economic interest of enterprises in their implementation.

Implementation of the above directions regarding the use of innovative developments in agribusiness will contribute (Figure 1):

Figure 1. Benefits from the implementation of innovative developments by agribusiness

It is important to note that ecological innovations, like any innovations, require a systemic approach to their management, which should consist in the complexity, unity of organizational, economic and environmental regulation of the processes of creation and dissemination of innovations at all levels [3].

Eco-innovations are aimed at developing the ability of agribusiness to find new ways and technologies to reduce pollution and its consequences, which can significantly reduce the costs of environmental policy in the future.

Experience shows that the introduction of environmental innovations plays a positive role in the formation of an active environmental policy at enterprises. The effect of the environmental innovations introduction can be both economic, associated with an increase in production profitability, and ecological, associated with a decrease in the negative impact of the enterprise on the natural environment. There are various motivational factors for the implementation of environmental innovations at agribusinesses, of course, the main motivators are support from the state, society and provision of targeted funding for agribusiness.

Conclusions. Environmental innovations are aimed at solving various problems, in particular, the rational use of natural resources, pollution control, production of ecological products, cost reduction to eliminate the negative impact on the environment, ensuring food security of the country, thereby contributing to the sustainable development of the enterprise in the long term. The result of the introduction of eco-innovations will be positive not only for agribusiness but also directly for consumers, society, and the state as a whole.

REFERENCES:

1. Horbach, L.M. (2013), "Ecological innovations as a defining element of a new model of nature management", *Economics of nature use and environmental protection*, vol. 4, pp. 89–94. [in Ukrainian]
2. Savchuk, O.Ya. and Yavorska, N.P. (2012), "Conceptual approaches to clarifying the concept of "eco-innovation"", *Scientific Bulletin of NLTU*, vol. 22.4, pp. 106–113. [in Ukrainian]
3. Skorokhod, I.S. and Rebrina, N.G. (2015), "Study of the factors of eco-innovative activity of enterprises in the conditions of cross-border cooperation", *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 1 (111), pp. 127–131. [in Ukrainian]
4. Prikhodko, I.V. (2018), "Approaches to the interpretation of the essence of the concept of eco-innovation", *International Scientific Journal "Inter-Nauka"*, vol. 2 (42), pp. 45–49. [in Ukrainian]
5. Ecology and industry: Ukrainian business according to European rules (LLC "Pobuzhky Ferronickel Plant"), available at: <https://pfk.com.ua/ekologiya-i-promislovist-ukra%D1%97nskiy-biznes-za-yevropejskimi-pravilami/> [in Ukrainian]
6. Bychkovska, A. (2020), "Environmental innovations of industrial enterprises in ensuring sustainable development", *Business, innovations, management: problems and prospects: Materials of the International Science and Practical Conference*, available at: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201180> [in Ukrainian]
7. Lesnyak, O. and Logvyniuk, A. Problems of implementation of ecological innovations in Ukraine, available at: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/486> [in Ukrainian]
8. Andreeva, N.M. and Martyniuk, O.M. (2011), "Environmental innovations and investments: essence, systemology, specifics of interaction and management", *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, vol. 2 (2), pp. 207. [in Ukrainian]

9. Chaikina, A.O. and Revina, M.O. (2019), "Implementation of environmental management at enterprises of the machine-building industry", *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*, vol. 24 (3), pp. 113–118. [in Ukrainian]

UDC 330.341.1

JEL Q13, O44, O13, O44

Alina Chaikina, Associate Professor, PhD in Economics, Associate Professor of Management and Logistics Department. **Yuliia Musiienko**, Masters's Degree Student, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic".

Problems and perspectives of environmental innovations implementation in an agricultural enterprise.

The article revealed that the implementation of eco-innovations has certain features, in particular, firstly, ecological innovations allow reducing the impact on the environment; secondly, environmental innovations go beyond the traditional organizational boundaries of innovation within the enterprise and allow to involve wider social mechanisms that cause changes in existing structures; thirdly, they relate to innovations in changing the composition of products, namely the production of products from environmentally friendly materials or secondary raw materials. It has been proven that enterprises that have chosen the European path of development must adhere to the principles and guidelines of European countries regarding the greening of agricultural enterprises, namely: sustainable development, which equally takes into account economic, social and ecological components; avoidance of negative impacts on the environment as a result of economic activity, taking into account remote impacts on the environment; rejection of projects that involve intervention in natural systems, if their impact on the environment is unpredictable. The authors determined that the main factors that motivate agribusiness to implement ecological innovations are the opportunity to reduce costs for the agricultural products production, risks of territory pollution, increase productivity and product quality, maximize efficiency, i.e. achieve environmental goals at minimum costs, reduce the cost of agricultural products, rational use natural resources, meeting the demand for ecologically clean products. It was found that enterprises that implement ecological innovations ensure sustainable development of the enterprise in the long term. And the result of the introduction of eco-innovations will be positive not only for the enterprise, but also directly for consumers, society and the state as a whole.

Key words: management, sustainable development, ecological innovations, agribusiness, eco-innovative technologies.

УДК 330.341.1

JEL Q13, O44, O13, O44

Чайкіна Аліна Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент. **Мусієнко Юлія Сергіївна**, магістрантка, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Проблеми та перспективи впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві.**

Виявлено у статті, що впровадження еко-інновацій має певні особливості, зокрема, по-перше, екологічні інновації дозволяють зменшити вплив на навколишнє середовище; по-друге, екологічні інновації виходять за межі традиційних організаційних меж інновацій всередині підприємства та дозволяють залучати ширші соціальні механізми, які викликають зміни в існуючих структурах; по-третє, стосуються інновацій у зміні складу продукції, а саме виготовлення продукції з екологічно чистих матеріалів або вторинної сировини. Доведено, що підприємства, які обрали європейський шлях розвитку мають дотримуватись принципів та орієнтирів європейських країн щодо екологізації аграрних підприємств, а саме: сталого розвитку, який однаково враховує економічні, соціальні та екологічні компоненти; уникнення негативних впливів на навколишнє середовище внаслідок господарської діяльності з урахуванням віддалених впливів на навколишнє середовище; відмова від проектів, які пов'язані із втручанням у природні системи, якщо їх вплив на довкілля є непередбачуваним. Авторами визначено, що основними факторами, які спонукають агробізнес до впровадження екологічних інновацій є можливість зменшити витрати на виробництво сільськогосподарської продукції, ризиків забруднення території, підвищення урожайності та якості продукції, максимізація ефективності, тобто досягнення екологічних цілей за мінімальних витрат, зменшення вартості агропродукції, раціональне використання природних ресурсів, задоволення попиту на екологічно чисту продукцію. Доведено, що уповільнюють впровадження екологічних інновацій на аграрних підприємствах відсутність заходів стимулювання інноваційної екологізації виробництва, нерозвинутий ринок екологічних інновацій та відсутність достатніх фінансових ресурсів для зміни техніко-технологічних процесів, що можливо вирішити лише за умови співпраці всіх учасників органічного виробництва. Було виявлено, що підприємства, які впроваджують екологічні інновації забезпечують сталий розвиток підприємства в довгостроковій перспективі. А результат від впровадження еко-інновацій буде позитивний не тільки для підприємства, а й безпосередньо для споживачів, суспільства і держави в цілому.

Ключові слова: управління, сталий розвиток, екологічні інновації, агробізнес, еко-інноваційні технології.

MONEY, FINANCES AND CREDIT

UDC 336.64
JEL E44, G21, G31

DOI: 10.26906/EiR.2022.3(86).2647

THE CONTRIBUTION OF BANK LENDING TO INDUSTRIAL ENTERPRISES IN IMPROVING THE MACROECONOMIC ENVIRONMENT: EVIDENCE FROM SAUDI ARABIA

**Alina Herasymenko, Postgraduate Student
Ivan Franko National University of Lviv**

*ORCID: 0000-0001-6942-7211

© Herasymenko A., 2022

*Стаття отримана редакцією 04.12.2022 р.
The article was received by editorial board on 04.12.2022*

Introduction. Banks have proved to be a trusted source of financial resources for industrial development for more than several centuries, all over the world. The financial participation of banks in the economic life of industrial enterprises can pursue different goals, however. It came to pass, that the interests of the bank may depend on the type of financial model of the country, the structure of the national economy, the type of economic development, the level of industrialization, the discipline of fulfilling the tasks and goals of industrial and macroeconomic policy, the peculiarities of financial and economic legislation, etc. Of particular scientific interest are the controversial aspects of lending activities of banks, including lending activities of development banks, with industrial enterprises, since such cooperation should not be limited to transactions, but should ensure transformation. This issue begs a question of the role of bank lending in improving the macroeconomic environment of the country. To grasp this issue, it is worth dwelling on the experience of those countries where cooperation between banks and industrial enterprises successfully copes with this task.

Review of recent research and publications. A large number of treatises are devoted to the impact of bank lending to industrial enterprises on the development of the national economy. An integral part of the attention of scholars is focused on the role of national development banks and their lending operations with industrial enterprises in improving the macroeconomic environment as well as in ensuring structural transformations in the economy. In particular, the role, significance and new prospects for the development of the Reconstruction Credit Institute (from German, *Kreditanstalt für Wiederaufbau*), which not only had a decisive influence on the reconstruction and upliftment of the industrial sector of post-war West Germany, but also acquired the status of a leader among German banks in promoting the industrial development of Germany, Europe and the world, remain of the brisk scientific interest. Thus, according to the Sovereign Wealth Fund Institute data, the Reconstruction Credit Institution is the first in Europe and the third in the world development bank by total assets [1]. The role of bank financing in the implementation of the tasks of the state industrial policy and its contribution to economic growth on the example of Japan was investigated by Ayako Yasuda [2]. Ayako Yasuda paid special attention to the contribution of such two unique for Japan institutions as the Industrial Bank of Japan and the Japan Development Bank (the purposes of their creation were different). In her study, the scholar concluded that these institutions were distinguished by their effectiveness in long-term lending to the industrial sector and improving the economic situation in post-war Japan. The contribution of development banks in promoting industrialization in Turkey is the object of study by Hüseyin Öztürk, Derya Gültekin-Karakas, Mehtap Hisarcıklı [3]. Researchers concluded that development banks failed to mitigate regional disparities in Turkey, while this task fell on the shoulders of commercial banks. However, scientists were bluntly in their conclusion, and noted that this experience is quite unique, as the cornerstone was the exactly disproportionate and irra-

tional distribution of financial resources of development banks in Turkey, but not the ideology of development banks. Moreover, based on the results of studying the experience of national development banks activities in Brazil (*Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social*), India (*Industrial Development Bank of India*), the Republic of Korea (*Korea Development Bank*), the People's Republic of China (*China Development Bank*), a group of United Nations analytics concluded that development banks in these countries were the key institutions in financing industrial development and promoting structural changes [4].

Setting objectives. While paying tribute to the impressive amount of research by scholars on the impact of development banks on structural transformation in the economy, the experience of individual countries needs to be studied in more detail precisely because it can be useful for a number of developing countries. Thus, of brisk scientific interest is the lending activity of development banks with industrial enterprises in Saudi Arabia, and its impact on the dynamics of the macroeconomic environment the country. Such a scientific interest is due to the picturesque social and economic landscape of Saudi Arabia: 1) a high degree of dependence on the key source of filling the state budget – the oil; what necessitates the mitigation of sectoral imbalances; 2) the late emergence of the national banking business in the country (the second half of the XX century) and the development of a model of coexistence of conventional and Islamic banking.

It should be noted that some scientists have already studied the issue of the possibility of bank lending to influence certain aspects of the development of the national economy of Saudi Arabia. However, did Khalid Abdul Aziz Al-Sahlawi [5], who in 1997 defended his dissertation on "The role of industrial development banks in financing and promoting technological change: The case of the Saudi Industrial Development Fund", expect that the recourses of the Saudi Industrial Development Fund in the future will have an impact not only on the promotion of technological change in the country, but will also greatly contribute to improving the macroeconomic environment and real structural transformations in the national economy of Saudi Arabia?

From our point of view, with the aim to comprehensively reveal the role and assess the degree of contribution of bank lending to industrial enterprises in Saudi Arabia, the following scientific questions should be disclosed: 1) What are the scale, dynamics and main trends of bank lending to industrial enterprises in Saudi Arabia, and their impact on the macroeconomic environment of the country; 2) What structural transformations took place in the national economy of Saudi Arabia after the intensification of bank lending to industrial enterprises; 3) What lessons for developing countries can be reached from the evidence of Saudi Arabia in terms of cooperation between development banks and industry.

Main materials and results. As a result of the literature review [5–6], we found out that the intensification of bank lending to business entities in Saudi Arabia took place on the wave of reforms of 1950–1970, which were carried out by the government in the banking sector at the request of the ever-growing both quantitative and qualitative demands of socio-economic development. In 1952, to perform as the central bank of the country the Saudi Arabian Monetary Authority (nowadays – the Saudi Central Bank) was established. In 1953, the first National Commercial Bank of Saudi Arabia, which operated on the principles of traditional Western banking business, was opened. Hence forth, the banking system of Saudi Arabia is a fusion of Islamic and conventional banking. As noted by scientists [6], the modern financial system owes its current infrastructure to the third king of Saudi Arabia, Faisal bin Abdul-Aziz Al Saud (reigned: 1964–1975). He took under control the Ministry of Finance, reduced government spending and introduced the practice of deductions from oil revenues to specially created financial and credit institutions – development banks. Moreover, he was the initiator of the practice of drawing up five-year development plans with an emphasis on the crucial necessity of removing the country's dependence on oil prices; diversify sources of revenue to the state budget, etc.

But a new, progressive vector of development, unprecedented in the history of the country owes to Crown Prince Mohammed bin Salman, who began his political activity in 2009, and his rule – in 2015. Crown Prince Mohammed bin Salman is the author of the ambitious reforms "Saudi Vision 2030" [7], which should result in the significant differentiation of the economy and put the end of the dependence of financial revenues on oil exports. What is more surprising, it was launched the Tourism Development Fund in 2019; a fairly large list of countries whose citizens have the opportunity to obtain tourist visas has appeared.

To date, there are eleven specialized development institutions in Saudi Arabia (see Table 1).

To date, there are 30 banks operating in the Kingdom of Saudi Arabia, of which 13 are local and 17 are international. All these banks are subject to banking supervision by the Saudi Central Bank. As already mentioned above, the banking business in Saudi Arabia combines Islamic and Western traditions. As of today, Saudi Arabia is the center of the largest flowering of Islamic finance.

Table 1

Specialized Development Institutions of Saudi Arabia

No.	Official Name & Year of establishment	Mission/Vision
1	Agricultural Development Fund (ADF) – 1962	1. Contributing to enhancing food security while maintaining natural resources. 2. Contributing to developing rural areas and utilizing their comparative advantages to achieve sustainable agricultural development. 3. Achieving sustainable financial independence and operational excellence within the framework of a sound-risk policy.
2	Social Development Bank (SDB) – 1973	To be pioneers in empowering social development tools and enhancing the financial independence of individuals and families towards a vital and productive society
3	Real Estate Development Fund (REDF) – 1974	Integrate with the Ministry of Housing to implement all beneficiary-based programs, and to provide professional investment and funding solutions that support and protect proper housing standards for all Saudi Arabian society segments
4	Saudi Industrial Development Fund (SIDF) – 1974	To develop and diversify the Saudi economy by shaping the industrial landscape and encouraging and supporting priority sectors and competitive enterprises
5	Saudi Development Fund (SDF) – 1974	SDF fosters international economic development by providing financial and technical resources through leveraging the strengths of Saudi Arabia to address the needs of the developing countries.
6	Human Resources Development Fund (HRDF) – 2000	To develop and increase the employability of the national human resources through high-impact interventions offered in partnership with the key labor market stakeholders.
7	Tourism Development Fund (TDF) – 2019	To develop outstanding destinations that contribute to visitors' experiences
8	Saudi Export and Import Bank – 2019	Contributing to the diversification of the Kingdom of Saudi Arabia's economic base by enabling its non-oil export ecosystem through bridging financing gaps and mitigating export risks.
9	Fund of events related to the sectors of culture, entertainment, sports and tourism – 2019	Fund is concerned with activities related to the sectors of culture, entertainment, sports and tourism, and aims to build strategic partnerships to maximize the impact in the target sectors.
10	Small and Medium Enterprise Bank – 2020	To increase financing provided to the small and medium enterprises sector, bridge the financing gap, and enhance the contributions of financial institutions in providing Innovative financing solutions, and achieving financial stability for this vital and important sector to be a mainstay for economic development
11	The Cultural Development Fund (CDF) – 2021	To develop the cultural sector and achieve sustainability by supporting cultural activities and projects, facilitating cultural investment, and enhancing the sector's profitability.

Source: compiled by the author on the basis of data [8]

According to the data of 2021, the total financing of Islamic banks amounted to 1,724,263.73 million Saudi riyals, while the amount of loans from commercial banks – 1,948,981.43 million Saudi riyals; thus, on average, in 2013–2021, by 245,746.12 million Saudi riyals loans more were granted by commercial banks. Analysis of the lending in the terms of retail and corporate business indicates that commercial banks in recent years (2019–2021) prefer retail lending – 78.36% of the total amount of loans granted [9].

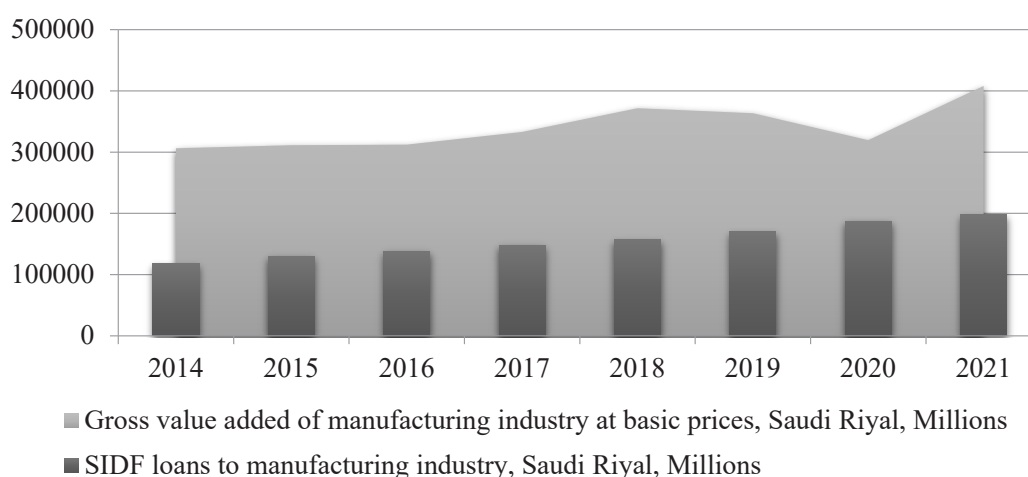
Financing of the economic development in Saudi Arabia is the prerogative of specialized credit institutions (Saudi Industrial Development Fund; Real Estate Development Fund; Agricultural Development Fund; Social Development Bank), whose total assets in 2020 amounted to 322,977.454 million Saudi riyals, of which loans amounted to 237,384.683 million Saudi riyals (or 63,150.21 million USD) or 73.5%. In 2020, the shares in total loans of each specialized credit institution were distributed as follows: Real Estate Development Fund – 65.30%; Saudi Industrial Development Fund – 20.26%; Social Development Bank – 10.87%; Agricultural Development Fund – 3.57% [9].

Saudi Arabia focuses the lion's share of attention on the construction industry; it is entrusted with the active development of the country, which, today, resembles a large construction site.

At the same time, according to the "Saudi Vision 2030", special expectations for improving the macroeconomic environment, reducing the negative impact of the "brown" economy and promoting the development of the "green" economy, promoting economic growth and structural transformation of the national economy are

entrusted to the Saudi Industrial Development Fund. Thus, if commercial banks provide short-term lending to enterprises, the Saudi Industrial Development Fund provides them with medium and long-term lending resources.

Established in 1964, the Saudi Industrial Development Fund through bank lending mechanisms has made a significant contribution to the development of new industries. It should be noted that although over the years of its existence, the Saudi Industrial Development Fund has a tendency to approach the principles of efficiency of a commercial bank (automation of processes, in particular, to reduce the time for transactions; creation of a customer satisfaction index, etc.), there are significant differences in the decision-making process for lending to a particular project. In particular, Noor Shabib, Vice President for Strategic Planning and Business Development of the Saudi Industrial Development Fund, noticed the following: "a bank will assess whether you can cover the collateral when deciding to give you a loan, but we are more interested in the economic impact of the project, as well as its viability" [10].

Figure 1. Illustration of the degree of integration of SIDF lending in the industrial sector of Saudi Arabia, 2014–2021

Source: compiled by the author on the basis of data [10–11]

Today, the Saudi Industrial Development Fund provides loans to industrial enterprises in the following directions of activity: food industries; beverages; textiles & R.M. clothes; leather products & shoes; timber and products; wood furniture and non-metal furniture; paper industry and its products; printing and publishing; industrial chemicals; oil and coal products; rubber products; plastic products; cement; china ceramics and mosaic Ind.; glass Ind. and products; non-ferrous construction materials (construction activities); metal products; non-electric machines; electric machines; transport means and equipment; other industrial products.

From Figure 1, we can see that the Saudi Industrial Development Fund has a significant impact on ensuring the positive dynamics of the gross value added of industrial production: for the period 2014–2021, the degree of integration of the Fund's loans in the industrial manufacturing sector systematically increased – from 38.53% in 2014 to 48.67% in 2021. It should also be noted that the largest shares in the Fund's loan portfolio, for the same period, were accounted for the production of industrial chemicals (on average, 34.67% for the period of analysis, with an upward trend: from 29.67% in 2014 to 39.95% in 2021); metal products (on average, 14.15% for the period of analysis); food industries (on average, 9.33% for the period of analysis); cement (on average, 8.12% for the period of analysis); non-ferrous construction materials (construction activities) (on average, 5.30% for the period of analysis).

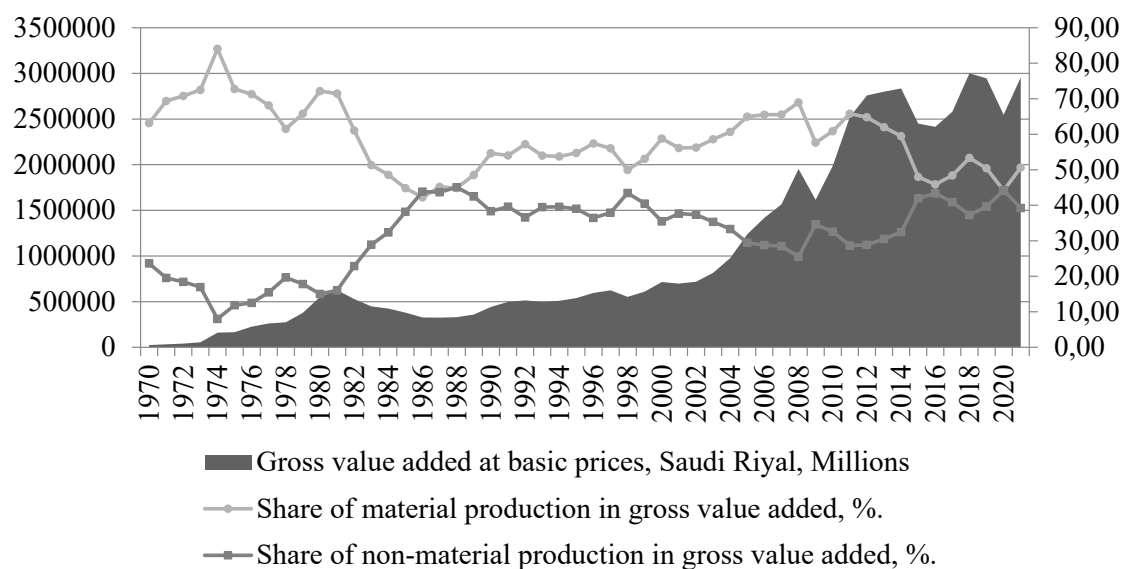
At the same time, the question arises to what extent such a significant lending expansion of banks has affected the efficiency of the national economy of Saudi Arabia. As rightly pointed out by J. R. Presley and A. J. Westaway, "the efficiency of the economy can be measured not only by the growth of productivity, but also by transformations in the structure of the economy" [12].

From our point of view, in general, structural transformations in the national economy of Saudi Arabia should be analyzed by determining and comparing the shares of material and non-material production in the gross value added of gross domestic product. This expediency is due to the following considerations:

1) The proportion of material and non-material production allows us to draw conclusions about the state of industrialization in the country: thus, in the conditions of progressive development, as a rule, there is a gradual re-

lease of a significant part of labor resources, which direct their efforts to further development of non-material production, which, today, is the basis for the intellectual improvement of society and rapid economic development;

2) The proportion of material and non-material production can be most accurately analyzed by determining their share in gross value added, since gross value added is the rest from the output at basic prices, intermediate consumption; thus, gross value added includes primary incomes generated by production participants and distributed among them.

Figure 2. Shares of material and non-material production sectors in gross value added of Saudi Arabia, 1970–2021, %

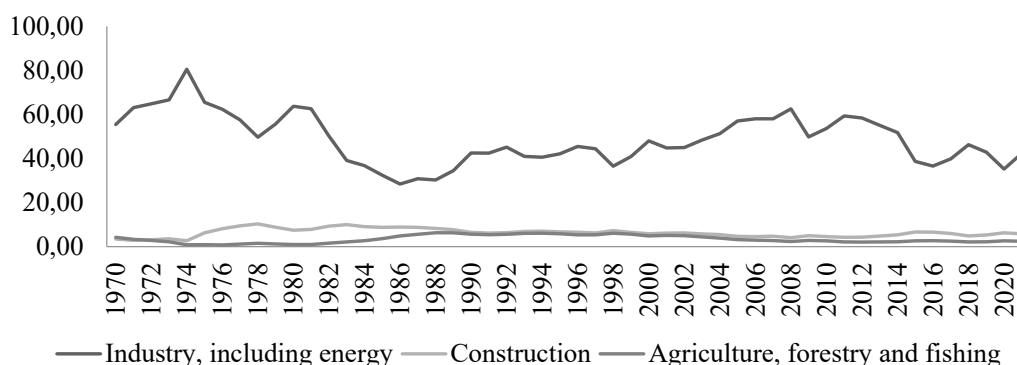
Source: compiled by the author on the basis of data [11]

From Figure 2, it can be concluded that the national economy of Saudi Arabia has made a conspicuous leap in balancing the shares of material and non-material production. Thus, for the period 1970–2021, the share of non-material production in gross value added increased by 66.23%. According to the results of 2021, the distribution of shares of non-material production in the gross value added of Saudi Arabia was as follows: 19.66% – public administration, compulsory, education, human health; 9.73% – retail trade, repair, transport, accommodation, food; 7.21% – real estate operations; 5.80% – information and communications; 5.41% – financial and insurance activities; 1.59% – other. At the same time, the highest growth rates for the period of analysis (1970–2021) are recorded in the sector of financial and insurance activities – 155.67%, sector of public administration, compulsory, education, human health, education, human health – 125.25% and the sector of retail trade, repair, transport, accommodation, catering – 113.88%. It should be noted that the gross value added of Saudi Arabia during the analysis period increased by 2,930,736.100 million Saudi riyals (779,648.48 million USD) or by 12,222.503% [11].

But of brisk interest is the issue of intra-industry proportions of the industrial sector (see Figure 3, Figure 4).

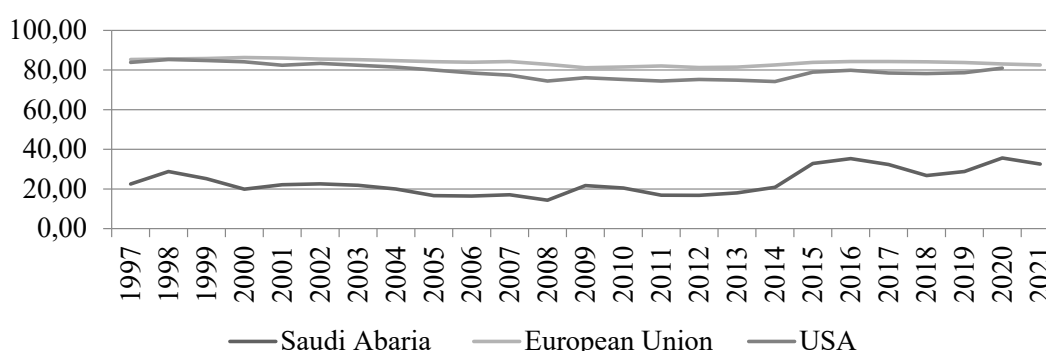
Hence, from Figure 3, we are able to see that the basis of material production in Saudi Arabia is industrial sector. And from Figure 4 it becomes quite obvious that the share of production in the industrial sector of Saudi Arabia is in striking contrast to similar values in the EU and the USA. However, it is impossible not to notice the significant shifts in the share of manufacturing in the industrial sector of Saudi Arabia over the period of analysis (1997–2021), which increased by 44.69% or 10.06 percentage points, and since 1970 – by 116.92% or 17.56 percentage points.

Thus, if we consider the macroeconomic environment from the point of view of the unique state of the national economy, formed under the influence of certain macroeconomic factors, and their interrelationships, which directly or indirectly affect the socio-economic development of the country and thereby determine the defining characteristics of the economic environment for economic entities of any form of ownership and type of their economic activity [13], we can conclude that the intensification of bank lending to industrial enterprises in Saudi Arabia (with a powerful government support and a strong state industrial policy) has led to the following transformations:

Figure 3. Shares of material production sectors in Saudi Arabia's gross value added, 1970–2021, %

Source: compiled by the author on the basis of data [11]

Figure 4. Shares of manufacturing in the industrial sectors of Saudi Arabia, the European Union and the USA, 1997–2021, %

Source: compiled by the author on the basis of data [11]

- improvement of a number of economic factors (first of all, stable GDP growth rates);
- development of the financial sector (as evidenced by an increase in the number of banks and their branches; by an increase in the share of financial and insurance activities in gross value added; by forming an unique combination of two traditions of banking: Islamic and Western traditions);
- development of the services market (as evidenced by an increase in the share of non-material production in gross value added);
- improvement of the sectoral structure of the economy (balancing the shares of material and non-material production in gross value added; a steady increase in the share of manufacturing in the industrial sector; a process of branching of industrial activities, etc).

Discussions of results. Despite the existing opinion that "Saudi Vision 2030" could be considered too ambitious, from our point of view, a number of significant steps towards diversification of the national economy has already been made and the contribution of bank lending to industrial enterprises is bluntly obvious. The issue of the effectiveness of financial and credit development institutions is one of the most controversial: while some countries manage to achieve significant results in their functioning, other countries note their low efficiency (for example, the Turkish Development Bank). But the effectiveness of redistribution of funds by the development bank between different sectors of the economy is ensured not only by the banking mechanism itself, but also by such factors as discipline of compliance with industrial policy, high level of responsibility to the country and its society, etc. In particular, the positive experience of intensification of banking activities and functioning of development banks in Saudi Arabia is somewhat reminiscent of the experience of post-war West Germany, whose government also placed great hopes on banks and specially created Reconstruction Credit Institute (*Kreditanstalt für Wiederaufbau*). Thus, as pointed out by P. Behr and R. H. Schmidt, "only a minority of all German banks, which is not even half of the total banking assets, are private and at the same time are aimed at profit; ... banks with state participation have a mandate to support the local, regional, or, as in the case of KfW-Banking Group, national economy" [14].

A significant issue is the adoption of this positive experience for developing countries, especially for those countries whose exports are concentrated on raw. The development of domestic production and increase of its share in the industrial sector will not only increase the gross added value, the level of competitiveness of the national economy, but also protect it from price fluctuations in the commodity markets. For example, the national economy of Ukraine depends on the export of raw materials (mainly agricultural products) [15]; its banking and financial systems are actively developing (before the declaration of independence in 1991, there was no commercial banking in Ukraine). In our opinion, the creation of a special credit institution for industrial development in order to diversify exports, develop the secondary sector of the national economy and, consequently, industrial production is extremely important for post-war Ukraine.

Conclusions. As a result of the study, we concluded that the effectiveness of the contribution of bank lending to industrial enterprises, including contribution of national development banks, in order to improve the macroeconomic environment of the country is due to the following:

- a well-formed state industrial policy that is deeply integrated with the goals of strategic macroeconomic policy;
- development and support of the banking sector;
- creation of special financial and credit institutions for development; encouraging investors, industrial corporations and etc to cooperation in order to accumulate middle-term and long-term resources for further redistribution to the industries in need;
- a strict adherence to the principles of banking ethics, as well as high level of responsibility to the country and society and etc.

A promising area of research in this area, in our opinion, is the analysis of the prospects and possible problems of the creation and functioning of a special credit institution, which would contribute to the development of industrial sector in Ukraine through the mechanism of bank lending, which will be the focus of our further research.

REFERENCES:

1. Sovereign Wealth Fund Institute, available at: <https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/development-bank> (accessed November 17, 2022).
2. Yasuda, Ayako (1993), The Performance and Roles of Japanese Development Banks. Graduate Thesis, Department of Economics, Stanford Senior Honor, available at: https://ayakoyasuda.com/papers/performance_and_roles_of_japanese_development_banks_ocr.pdf (accessed November 18, 2022).
3. Öztürk, Hüseyin, Gültekin-Karakaş, Derya and Hisarcıklıla, Mehtap (2009), The Role of Development Banking in Promoting Industrialization in Turkey. *Region et Développement*, no. 32, pp. 153–178, available at: https://www.researchgate.net/publication/227626996_THE_ROLE_OF_DEVELOPMENT_BANKING_IN_PROMOTING_INDUSTRIALIZATION_IN_TURKEY (accessed November 18, 2022).
4. The Role of Development Banks in Promoting Growth and Sustainable Development in the South. United Nations: New York and Geneva, 2017, available at: https://unctad.org/system/files/official-document/gdsecide2016d1_en.pdf (accessed November 18, 2022).
5. Sahlawi, Khalid Abdul Aziz. Al (1997), The Role of Industrial Development Banks in Financing and Promoting Technological Change: the Case of the Saudi Industrial Development Fund. Bangor University, available at: <https://research.bangor.ac.uk> (accessed October 27, 2022).
6. Baklanova, E. (2007), Evolution of the Saudi banking system. *Asia and Africa today*, vol. 7, pp. 54–57, available at: <https://web.archive.org/web/20120310233857/> (accessed October 27, 2022).
7. Saudi Vision 2030, available at: <https://vision2030.gov.sa/> (accessed October 30, 2022).
8. Official website of National Development fund, available at: <https://ndf.gov.sa/en/DevelopmentFunds/Pages/DevelopmentFunds5.aspx> (accessed October 30, 2022).
9. Official website of Saudi Central Bank, available at: <https://sama.gov.sa/> (accessed November 25, 2022).
10. Official website of Saudi Industrial Development Fund, available at: <https://sidf.gov.sa/> (accessed November 25, 2022).
11. Official website of OECD, available at: <https://stats.oecd.org/> (accessed October 27, 2022).
12. Presley, J. R., and Westaway, A. J. A Guide to the Saudi Arabian Economy. The Macmillan Press Ltd, Second Edition, 1989, available at: <https://link.springer.com/content/pdf/bfm:978-1-349-05741-2/1.pdf> (accessed October 30, 2022).
13. Transformation of economy, finance and management in modern conditions: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 664 p., available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/238/6460/13484-1> (accessed November 30, 2022).
14. Behr, P. & Schmidt, R. (2016), The German Banking System. DOI: 10.1057/978-1-137-52144-6_21 (accessed November 30, 2022).
15. Ukrainian Exports: a Step Forward or Running in Place? Kyiv International Economic Forum, 2018, available at: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/ukrayinskij-eksport:-krok-vpered-chi-big-na-misci> (accessed November 30, 2022).

UDC 336.64

JEL E44, G21, G31

Alina Herasymenko, Postgraduate Student, Ivan Franko National University of Lviv. **The contribution of bank lending to industrial enterprises in improving the macroeconomic environment: evidence from Saudi Arabia.**

The aim of the study is to highlight the influence of the intensification of bank lending to industrial enterprises on the improvement of the macroeconomic environment on the example of Saudi Arabia. The attractiveness of the example of Saudi Arabia can be explained by the following circumstances: the country is an energy superpower, which in recent decades has been directing its efforts to overcome the dependence of financial revenues on oil exports; the development of banking business in Saudi Arabia, in particular bank lending operation to industrial enterprises, has developed relatively recently – since the second half of the XX century. Special attention is paid to the contribution of national development bank, a specially created financial institution, the Saudi Industrial Development Fund, in promoting structural transformations in the national economy. The article answers the following scientific questions: 1) What are the scale, dynamics and main trends of bank lending to industrial enterprises in Saudi Arabia, and their impact on the macroeconomic environment of the country; 2) What structural changes have taken place in the national economy of Saudi Arabia after the intensification of bank lending to industrial enterprises; 3) What lessons for developing countries can be reached from the experience of Saudi Arabia, in particular in terms of cooperation between development banks and industry.

Key words: bank lending, development banks, industrial enterprises, bank lending to industrial enterprises, macroeconomic environment, national economy.

УДК 336.64

JEL E44, G21, G31

Герасименко Аліна Валеріївна, здобувач наукового ступеня доктора філософії, Львівський національний університет імені Івана Франка. **Внесок банківського кредитування промислових підприємств у покращення стану макроекономічного середовища: досвід Саудівської Аравії.**

Вже понад декілька сторіч банки представляють собою надійне джерело фінансових ресурсів промислового розвитку. Однак фінансова участь банків в житті промислових підприємств може переслідувати різні цілі, що залежить від типу фінансової моделі країни, структури національної економіки, типу економічного розвитку, рівня індустріалізації, дисципліни виконання завдань промислової та макроекономічної політики, особливостей законодавства та ін. Науковий інтерес викликають окремі аспекти кредитної співпраці банків, в їх числі і національних банків розвитку, з промисловими підприємствами, адже ця співпраця не повинна обмежуватися транзакціями, але є покликаною забезпечити трансформацію. Актуалізується питання щодо ролі банківського кредитування промисловості в покращенні макроекономічного середовища країни. Для розкриття цього питання доцільно звернутися до досвіду країн, в яких співпраця банків і промислових підприємств успішно здійснює внесок у виконання даного завданням. Цінність такого досвіду є особливо важливою для країн, що розвиваються. У представленій статті висвітлено взаємозв'язок між активізацією банківського кредитування промисловості та покращенням стану макроекономічного середовища країни на прикладі Саудівської Аравії. Привабливість Саудівської Аравії пояснюється такими обставинами: країна є енергетичною наддержавою, яка впродовж останніх десятиліть спрямовує свої зусилля на подолання залежності фінансових надходжень до бюджету від експорту нафти; розвиток банківського бізнесу в Саудівській Аравії, зокрема банківського кредитування промислових підприємств, активізувався відносно нещодавно – починаючи з другої половини XX століття. У статті особлива увага присвячена внеску в сприянні структурним трансформаціям в національній економіці національних банків розвитку, зокрема спеціально-створених кредитних установ, Саудівського фонду промислового розвитку. У дослідженні висвітлено відповіді на поставлені наукові питання: 1) якими є масштаб, динаміка та тенденції банківського кредитування промисловості у Саудівській Аравії, та їх вплив на макроекономічне середовище країни; 2) які структурні перетворення мали місце в національній економіці Саудівської Аравії на фоні активізації банківського кредитування промисловості; 3) які уроки для країн, що розвиваються доцільно винести з досвіду Саудівської Аравії, зокрема в частині співпраці банків розвитку та промисловості.

Ключові слова: банківське кредитування, банки розвитку, промислові підприємства, банківське кредитування промислових підприємств, макроекономічне середовище, національна економіка.

БЮДЖЕТУВАННЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ

Свистун Людмила Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

* ORCID: 0000-0002-6472-9381

© Свистун Л.А., 2022

Стаття отримана редакцією 24.11.2022 р.
The article was received by editorial board on 24.11.2022

Вступ. Військові дії, що почалися 24 лютого 2022 року завдають потужного удару економіці України та величезних збитків інфраструктурі. Ця війна призводить до значних економічних втрат. За оцінкою Міністерства економіки України, держава втрачає 50-60% «невиробленого» валового внутрішнього продукту. Надходження до державного бюджету зменшилися на 70% від митних органів та на 30% від податкових органів. До режиму часткової роботи або взагалі до припинення функціонування вдалося до 58% бізнесу в Україні. Про це свідчать результати опитування дослідницької компанії Gradus Research. Лише 18% працюють як раніше. Галузева трансформація, як один із способів порятунку бізнесу від закриття, виявилася актуальною вже для багатьох суб'єктів – в 21% випадків бізнес в процесі галузевої трансформації, а 16% підприємств вже повністю або частково трансформувалися.

На тлі нестійкої економічної ситуації для підприємств, що продовжують діяльність, надзвичайно важливим є грамотне управління грошовими потоками. Адже підприємство має забезпечувати здатність вільно маневрувати грошовими коштами завдяки якісному плануванню і бюджетуванню, щоб забезпечити безперервний виробничо-господарський процес. Неефективне управління грошовими коштами може призвести до відсутності можливостей для фінансування виробництва, порушення платоспроможності, загрози банкрутства.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики управління грошовими потоками присвятили свої роботи українські й зарубіжні вчені. А.М. Поддєрьогін, О.В. Васюренко, Ф.Ф. Бутинець, І.М. Абрамова, О.М. Жовна [1–4] вивчали теоретичні та практичні аспекти сутності грошових потоків, у працях І.О. Бланка [5] зосереджено увагу на впливі управління грошовими потоками на фінансові результати діяльності підприємства. Питанням організаційного і методичного забезпечення фінансового планування і бюджетування присвячені роботи Г.М. Азаренкової, Т. Алієва, Д.С. Букреевої, Є.Б. Геллер, Л.А. Свистун, Н.В. Проць [6–11] та ін. Водночас, недостатньо дослідженим залишається питання використання сучасних інформаційних технологій та інструментів бюджетування грошових коштів.

Метою статті є формулювання основних аспектів бюджетування грошових коштів підприємства з використанням інформаційних технологій як інструменту управлінського обліку та фінансового менеджменту в умовах нестабільної економіки.

Основний матеріал і результати. У поточних українських реаліях діяльність підприємства залежить від того, яким чином розподілені його фінансові, матеріальні, людські та інші ресурси в умовах їх обмеженості та наскільки враховано зовнішні та внутрішні ризики функціонування. З цією метою підприємства все частіше запроваджують механізми контролінгу чи управлінського обліку та, як основний їх інструмент – систему бюджетування, що дозволяє раціоналізувати поточну діяльність підприємства й ефективно спланувати фінансові показники його діяльності у майбутньому в умовах динамічності й непередбачуваності зовнішнього середовища, що вимагає постійного корегування управлінських

параметрів і методів. Оскільки бюджетування є досить трудомістким процесом, який заснований на чисельних багатоваріантних розрахунках, то застосування економіко-математичного моделювання задля підвищення точності й ефективності розрахунків бюджетних показників є особливо актуальним. Перевагою економіко-математичного моделювання є об'єктивність спостережень за об'єктом, що вивчається, і можливість виявлення чинників, що впливають на нього [8].

Основним завданням управлінського обліку є створення контуру регулювання, в якому постійний контроль рівня досягнення мети дозволяє виявити розбіжності між запланованими і фактичними показниками. Планові значення відстежуваних в системі управлінського обліку показників, необхідно встановлювати у процесі бюджетування.

Бюджетування об'єднує в собі облік, контроль і аналіз, який в обов'язковому порядку має закінчуватись висновками та рішеннями, що повинні бути реалізовані у наступному бюджетному циклі. Результати аналізу й контролю є базою для формування мотивації центру фінансової відповідальності. Обсяг прибутку, виробництва, продажу, рівень витрат, обсяги і терміни повернення дебіторської й погашення кредиторської заборгованості, закладені у бюджеті, приймають за основу для оцінки діяльності керівників та працівників.

В умовах впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків алгоритм бюджетування потребує трансформації задля підвищення ефективності системи управлінського обліку при функціонуванні підприємства й досягнення ним поточних і стратегічних цілей. Алгоритм передбачає створення окремих цілісних саморегулюючих елементів (бюджетів), кожен з яких відповідає за певний напрям використання ресурсів (людських, матеріальних, фінансових тощо) й отримання прибутку. Результатом запланованого методичного підходу оптимізації системи бюджетування є скорегований за всіма напрямками діяльності бюджет грошових коштів підприємства [7].

Незбалансованість і нерівномірність надходжень та виплат у розрізі часових інтервалів грошових потоків може призвести як до тимчасового дефіциту, так і до виникнення вільних обсягів коштів. Ефективне планування грошових коштів дає змогу підприємству реалізувати стратегічні цілі його діяльності, забезпечити високий рівень оборотності капіталу, ритмічність діяльності, підвищити ступінь фінансової рівноваги й отримати додатковий прибуток, а також сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів.

Для підприємств, які працюють у кризовому середовищі, головним є безперервний рух грошових коштів, який може бути забезпечений лише за умови грамотного планування і контролю господарської діяльності підприємства. Функція бюджетування є надважливою, адже з її допомогою можна ефективно передбачити можливі доходи і видатки. При цьому забезпечується виконання задач управління грошовими потоками.

Ідея трансформування процесу бюджетування як основного планового інструменту в системі управлінського обліку полягає у формуванні такого механізму контролінгу, який дозволить своєчасно й швидко впливати на зміни (ризик), відхилення показників, що дозволить досягти стратегічних цілей підприємства. Схематично алгоритм бюджетування з використанням оптимізаційних блоків представлено на рисунку 1.

Особливістю такої трансформації є багатоваріантний підхід до прийняття управлінського рішення, тобто обов'язковим етапом його прийняття стає пошук альтернативних варіантів та напрямів розвитку підприємства з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх чинників прямого впливу: кон'юнктури ринку ресурсів, фінансового ринку, ринку товарів, зміни економічної ситуації тощо [7].

Це дозволяє здійснити поетапну оптимізацію функціонування підприємства, оптимізувати політику закупівель та збереження товарів, управляти дебіторською й кредиторською заборгованостями, прийняти рішення з вибору найкращого варіанту технічної політики, визначити оптимальний інвестиційний бюджет тощо. Це, у кінцевому підсумку, забезпечує оптимальність бюджетного балансу.

Трансформація алгоритмів бюджетування зумовлюється необхідністю забезпечення ефективності функціонування підприємства в умовах впливу зовнішніх ризиків та воєнного стану, тому традиційний процес бюджетування варто доповнити оптимізаційними блоками на кожному з його основних етапів.

При цьому вихідні параметри оптимізаційних блоків (оптимальні обсяги реалізації продукції, оптимальні резерви готової продукції, оптимальні запаси матеріалів на початок відповідного періоду і т.ін.) є вхідними для відповідного бюджету на кожному з етапів процесу бюджетування.

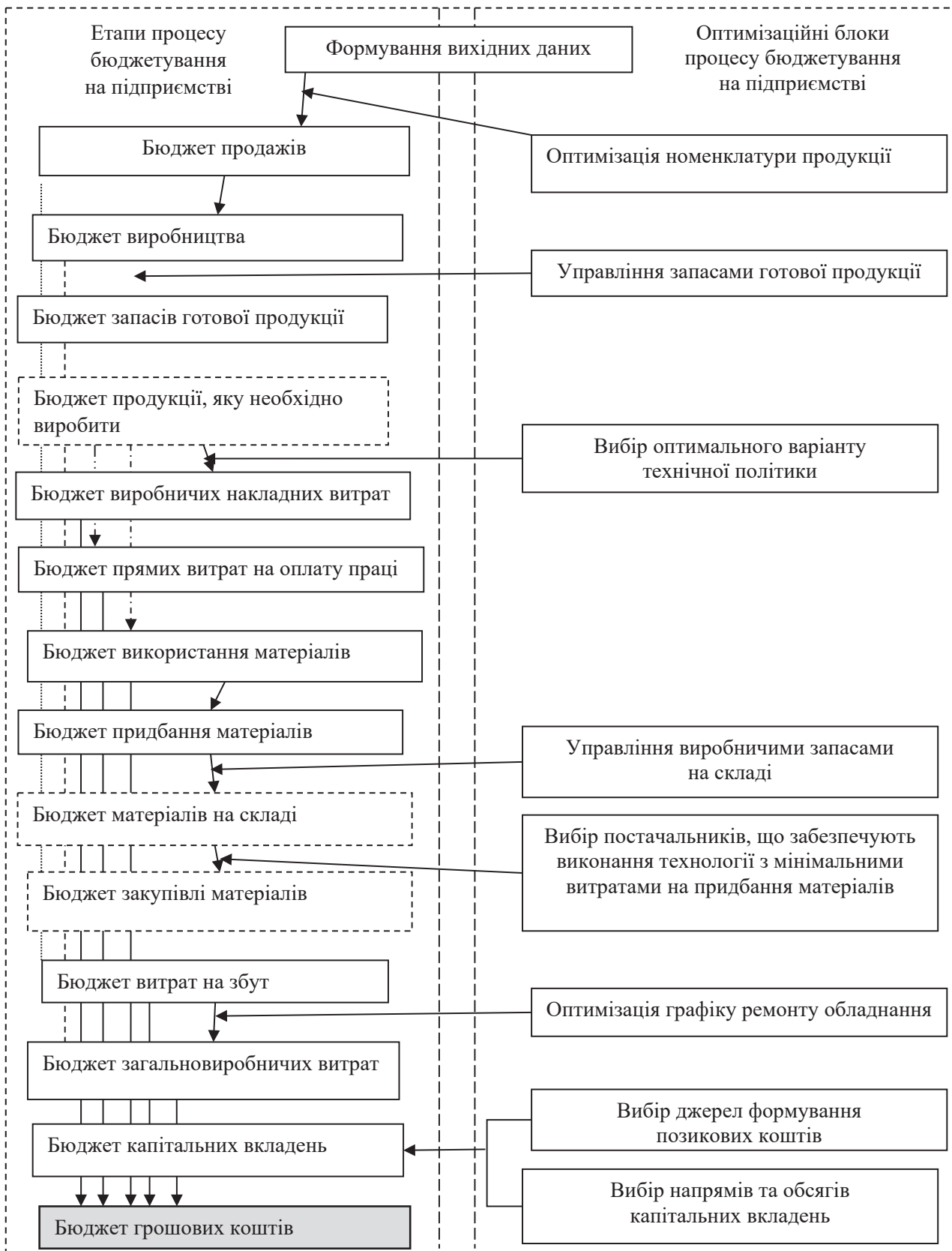

Рис. 1. Алгоритм бюджетування з використанням оптимізаційних блоків

Багаторівнева модель оптимізації механізмів бюджетування, управлінського обліку і контролінгу є базовою для формування ефективної політики управління підприємством, що дозволяє йому в умовах мінливості зовнішнього середовища зберегти стабільність та досягати стратегічних цілей.

У результаті, багаторівнева оптимізаційна модель має відповідати таким критеріям:

- має бути досягнуто максимальне значення показників бюджету грошових коштів як результуючого показника бюджетного процесу;
- має бути збалансовано активи та пасиви прогнозованого балансу;
- цільовим показником на усіх етапах є максимізація прибутку;
- оптимізаційна модель побудована за принципом оптимальності.

Бюджет грошових коштів підприємства (або «баланс грошових видатків і надходжень») є одним з основних інструментів управління грошовими потоками. В основі бюджетування грошових коштів покладено розрахунки, які сприяють підвищенню оборотності активів і капіталу, забезпечують фінансову стійкість, сприяють своєчасним розрахункам з партнерами як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. А, отже, пов'язані з ліквідністю, платоспроможністю та фінансовою здатністю підприємств ефективно вести господарську діяльність [3].

В якості ще одного напрямку удосконалення організації бюджетування у системі управлінського обліку варто згадати використання програмних продуктів SAP, які дозволяють автоматизувати процеси бюджетування нівелюючи ризики інформаційного та фінансово-економічного характеру.

Система SAP включає систему прикладних модулів, що підтримують різноманітні бізнес-процеси підприємства й інтегровані між собою у масштабі реального часу. Концепція ERP є популярною серед виробничих підприємств, оскільки планування ресурсів дає можливість скоротити час випуску продукції, знизити рівень виробничих запасів, та поліпшити зворотній зв'язок зі споживачами при одночасному скороченні адміністрації. При цьому окремі параметри можуть бути тимчасово змінені, для забезпечення гнучкості у будь-який час [8].

Бюджет грошових потоків у програмних рішеннях SAP – це інтегрована форма відображення даних з надходження і витрачання грошових коштів, яка дає можливість швидкого авторизованого доступу та коригування. Підтримка версій бюджетів в процесі затвердження дає змогу переглянути їх попередні варіанти, проаналізувати зміни параметрів й відхилень. Результати планування відображаються в спеціальному звіті по руху грошових коштів, який формується за допомогою Crystal Reports. Прикладом короткострокового (місячного) бюджетування вхідних грошових потоків підприємства є звіт «Очікуване надходження грошових коштів», який складається за звітний період. Ця форма містить такі параметри: кількість календарних днів (із зазначенням дати) і робочих днів у місяці; планові й фактичні значення надходження грошових коштів щоденно й наростаючим підсумком з початку звітного періоду. Планові та фактичні показники порівнюються як по групах, так й розрізнено за окремими клієнтами і статтями. Наступний етап – автоматичне узагальнення даних системою й формування звіту з консолідованим прогнозом. Окрім цього, використання SAP при формуванні прогнозних звітів дає можливість моделювати прогнозні значення місячного бюджету залежно від змін вхідних параметрів при збереженні попередніх варіантів.

Загалом, планування грошових потоків будь-якого підприємства – це процес, змістом якого є складання, реалізація та контроль за виконанням параметрів надходження й витрачання грошових коштів, орієнтований на довгострокову перспективу. Бюджетування грошових потоків – технологія планування надходження і витрачання грошових коштів підприємства, орієнтована на короткострокову перспективу (рік, квартал, місяць і т.д.). Завдання планування і бюджетування грошових потоків підприємства зображені на рис. 2.

Отже, планування грошових потоків на підприємстві є важливим стратегічним напрямком подальшого фінансового планування його виробничо-фінансової діяльності. При цьому варто використовувати програмні рішення SAP за рахунок чого сам процес планування стане автоматизованим та регламентованим.

В цілому для підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства доцільним є:

- планувати короткострокові й довгострокові шляхи розвитку підприємства;
- узгоджувати стратегічні цілі підприємства з його фінансовими можливостями;
- забезпечити оптимізацію грошових потоків та їх ефективне фінансування;
- здійснювати постійний контроль над розподілом грошових коштів;
- формувати резервні джерела фінансування тощо.

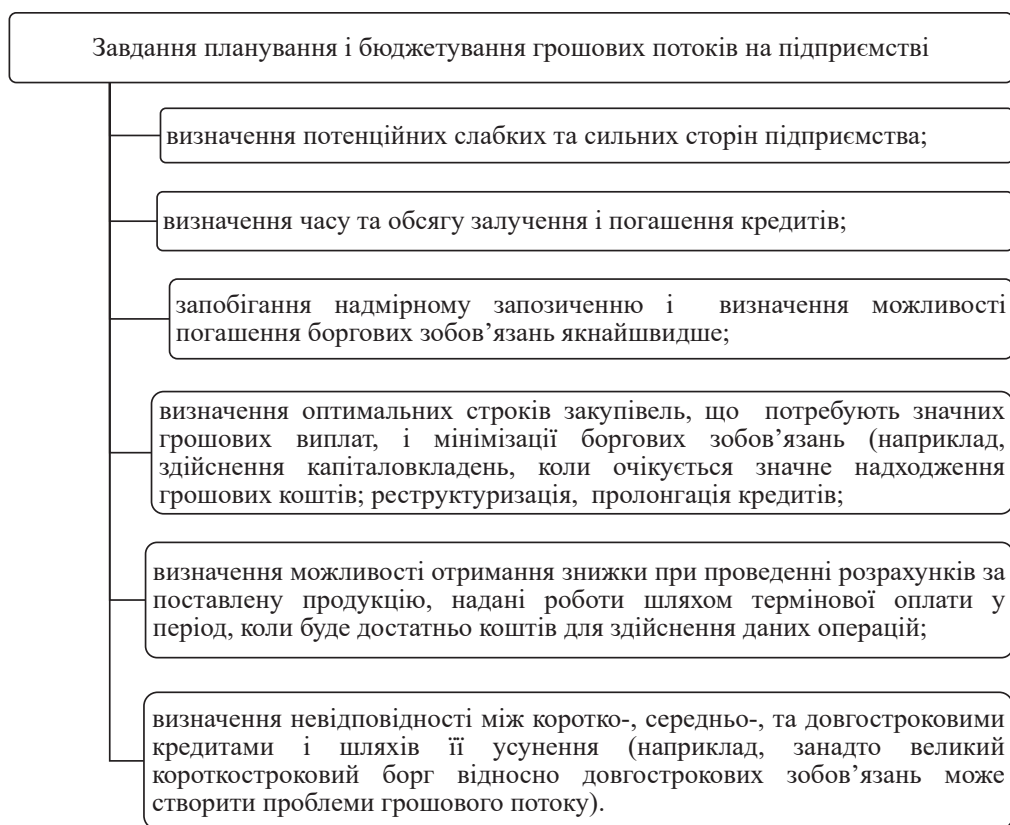

Рис. 2. Завдання системи планування і бюджетування грошових коштів підприємства

Висновки. Одним з ризиків діяльності підприємства в умовах воєнного стану та економічної нестабільності є неефективне управління грошовими потоками. Він усувається завдяки оптимізації грошових коштів та їх бюджетуванню. Встановлено, що бюджетування грошових коштів з використанням оптимізаційних блоків та автоматизованих систем управління й сучасних інформаційних технологій забезпечує фінансову гнучкість підприємства, яка є вкрай важливою в умовах військових атак, кризового стану в державі та економічної нестабільності. А саме забезпечується збалансованість надходжень й видатків грошових коштів, оптимізуються витрати за рахунок доцільного перерозподілу ресурсів, залучення зовнішнього фінансування, а також підвищення платоспроможності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз : навч. посіб. Житомир : Рута, 2003. 680 с.
2. Поддєрьогін А.М. та ін. Фінансовий менеджмент / за ред. А.М. Поддєрьогіна. Київ : КНЕУ, 2005. 536 с.
3. Жовна О.М., Риженко Д.С. Організація системи та механізму управління грошовими потоками підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5042>
4. Абрамова І.М. Планування структури та обсягів грошових потоків при складанні фінансових бюджетів підприємства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 3. С. 25–30.
5. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. Изд. 2-е изд, перераб. и доп. Киев : Ника Центр, Эльга, 2004. 656 с.
6. Алієв Т. Постановка бюджетування: організаційні моменти. *Справочник економіста*. 2014. № 2. С. 69–81.
7. Букреєва Д.С. Трансформація процесу бюджетування як інструменту підвищення ефективності контролінгу на промисловому підприємстві з використанням оптимізаційних блоків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 23. С. 59–63.
8. Геллер Є.Б. Аналіз основних методів процесу бюджетування на підприємстві. *Агросвіт*. 2013. № 19. С. 60–64.
9. Проць Н.В. Аналіз моделей побудови системи бюджетування в комерційних підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 17. С. 77–83.
10. Свистун Л.А. Перспективи використання сучасних інформаційних технологій при здійсненні фінансового планування на підприємстві. *Економіка і регіон : Збірник наукових праць*. Полтава : ПолтНТУ, 2016. № 3. С. 13–21.
11. Свистун Л., Нечухран К., Шустваль Д. Теоретичні засади управління грошовими потоками підприємства в умовах кризи в економіці. *Modern Econometrics: електронне наукове фахове видання*. 2020. № 21.

REFERENCES:

1. Butinets, F.F. (2003), *Ekonomichnyj analiz*, Ruta, Zhytomyr, Ukraine. [in Ukrainian]
2. Poddyrogin, A.M. (2005), *Finansovyj menedzhment*, KNEU, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
3. Zhovna, O.M. and Rizhenko, D.S. (2016), "Organization of the system and mechanism of cash flow management of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5042> [in Ukrainian]
4. Abramova, I.M. (2012), "Planning the structure and volume of cash flows when drawing up the company's financial budgets", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 3, pp. 25–30. [in Ukrainian]
5. Blank, I.A. (2004), *Financovyj menedzhment* (2 nd ed.). Kiev: Nika Center, Elga. [in Russian]
6. Aliev, T. (2014), "Setting budgeting: organizational points", *Spravochnik ekonomista*, vol. 2, pp. 69–81. [in Ukrainian]
7. Bukreyeva, D.S. (2014), "Transformation of the budgeting process as a tool for increasing the efficiency of controlling at an industrial enterprise using optimization blocks", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 59–63. [in Ukrainian]
8. Heller, Ye.B. (2013), "Analysis of the main methods of the budgeting process at the enterprise", *Ahrosvit*, vol. 19, pp. 60–64. [in Ukrainian]
9. Prots, N.V. (2014), "Analysis of models for building a budgeting system in commercial enterprises", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 17, pp. 77–83. [in Ukrainian]
10. Svystun, L. (2016), "Prospects for the use of modern information technologies in the implementation of financial planning at the enterprise", *Ekonomika i rehion: Zbirnyk naukovykh prats. Poltava: PoltNTU*, vol. 3, pp. 13–21. [in Ukrainian]
11. Svystun, L., Nechukhran, K. and Shustval, D. (2020), "Theoretical basics of enterprise cash-flow management in economic crisis", *Modern Economics*, vol. 21. [in Ukrainian]

УДК 336.7:657

JEL G32, M29, M49

Свистун Людмила Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Бюджетування грошових коштів підприємства в умовах розгортання кризових явищ в економіці.**

Сьогодення зумовлює важливу роль наявності і достатності грошових коштів для функціонування вітчизняних підприємств. Фінансово-економічна криза, викликана військовим станом в Україні, формує нові виклики перед підприємствами, вимагає вдосконалення технологій управління і планування, змушує вирішувати питання спрямування грошових потоків до найбільш нагальних напрямів діяльності. Статтю присвячено висвітленню проблем бюджетування грошових коштів підприємств, узагальнено підходів, методів та сучасних інструментів бюджетування у системі управління грошовими потоками та управлінського обліку. Обґрунтовано необхідність трансформації системи бюджетування на основі використання оптимізаційних блоків та сучасних інформаційних технологій. Також визначено завдання системи бюджетування грошових потоків підприємства. Сформовано рекомендації, що допоможуть підвищити ефективність управління грошовими потоками, зокрема бюджетування в кризових умовах. Актуальність зумовлена й тим, що у період кризових перетворень особливо значення набувають проблеми забезпечення достатнього рівня життєдіяльності підприємств.

Ключові слова: грошові кошти, управління грошовими потоками, бюджетування, управлінський облік.

UDC 336.7:657

JEL G32, M29, M49

Lyudmyla Svystun, PhD in Economics, Associate professor, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Budgeting of corporate assets amidst the progress of economic crisis phenomena.**

The present determines the important role of availability and sufficiency of funds for the functioning of domestic enterprises. The financial and economic crisis caused by the state of war in Ukraine creates new challenges for enterprises, requires the improvement of management and planning technologies, forces to solve the issue of directing cash flows to the most urgent areas of activity. The article is devoted to highlighting the problems of enterprise cash budgeting, summarizing approaches, methods and modern budgeting tools in the system of cash flow management and management accounting. The need to transform the budgeting system based on the use of optimization blocks and modern information technologies are substantiated. The transformation of budgeting algorithms is caused by the need to ensure the efficiency of the enterprise in the conditions of influence of external risks and martial law. The traditional budgeting process should be supplemented with optimization blocks at each of its main stages, which provides a multivariate approach to managerial decision making, search for alternative options and directions of development of the enterprise, taking into account the influence of external and internal factors. This will allow timely and quickly to influence changes (risks), deviations, and achieve the strategic goals of the enterprise. The result of the planned methodological approach of optimization of the budgeting system is the budget of funds of the enterprise. The tasks of the enterprise's cash flow budgeting system are also defined. Recommendations have been made that will help increase the effectiveness of cash flow management, in particular, budgeting in crisis conditions. The relevance is due to the fact that in the period of crisis transformations, the problems of ensuring a sufficient level of life activity of enterprises acquire special importance.

Key words: cash, cash flow management, budgeting, management accounting.

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY

UDC 338.48
JEL Q26, L83, I15

DOI: 10.26906/EiR.2022.3(86).2649

COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE OPPORTUNITIES OF ECOTOURISM IN THE LIBERATED REGIONS

Isa Muradov Ibadulla, PhD student
Azerbaijan University of Architecture and Construction

*ORCID ID: 0000-0002-0325-3826

© Muradov I.I., 2022

Стаття отримана редакцією 05.12.2022 р.
The article was received by editorial board on 05.12.2022

Introduction. Karabakh has rich natural and cultural heritage resources. Here, there are all opportunities for the development of ecotourism, mountain tourism, winter tourism, hunting tourism, and health tourism based on the natural heritage resources. Favorable economic-geographical position of Karabakh, rich resources, rare natural-climatic characteristics, rich flora and fauna, etc. can stimulate the development of the tourism industry in the region.

From the analysis of ecotourism resources in the region, it is clear that the natural monuments of the area, the exotic forest landscape create a favorable environment for the development of tourism. The spread of the region's unique tree and bush species, caves, flat coats, thermal water sources, geological and geomorphological monuments can play a basic role in the development of ecotourism.

Relevance of the topic: based on modern realities, the importance of strengthening the state policy regarding the post-conflict situation in the liberated territories of Azerbaijan is justified. The relevance of the topic is that the world experience in the restoration of liberated territories and the realities of Karabakh are reviewed here. The activity models and mechanisms implemented in the world political and economic processes in the post-war and post-conflict period are examined. In the post-conflict situation, the priorities and objectives of the state economic policy are indicated.

Analysis of international experience in ecotourism development. When compared at the international level, we can see that "eco-label" is very important in France and the construction of "eco-hotels" and "eco-villages" in nature areas is widespread. In Greece, since 2001, "catch the eyes" motto of a different approach has been created "ecological cities" that ensure the sight of all "those looking for something different". In Greece, on the other hand, there is a widespread effort to combine different tourist attractions, trademarks and cultures into a "package" that offers a common and unique experience of the region. This is achieved through special festivals in which the aspect of ecotourism is one of the main or additional parts (for example, festivals like "Oinoxeneia" and "EnSirmo") [9].

Looking at the state of nature (ecotourism) tourism in China, it is important to provide substantial support to agencies specialized in ecotourism. For example, China uses a special certification system for ecotour agencies and tour guides, unlike the traditional certification system. At the same time, the Chinese government says that tourism operators to protected areas do not create a correct image of ecotourism and do not make any distinction between ecotourism and conventional tourism. China sets regulations to ensure the development of healthy ecotourism for all stakeholders. Also, CNTA is working on establishing an accreditation system.

In Japan, education and experience play a major role in promoting ecotourism. Also, in order to maintain the quality of ecotourism, Japan has established a website for ecotourism professionals (also successful ecotour operators) to easily identify companies that offer superior ecotour services in Japan to their ecotourists.

All the routes and their GPS are listed on the website in a specific and convenient way. Ecotourism is already the largest source of foreign currency in countries such as Costa Rica, Guatemala, Tanzania and New Zealand. Costa Rica is one of the leading destinations for ecotourism in the world, and the ecotourism experience here includes local communities. ACTUAR (Costa Rican Rural and Community Tourism) is a local community association that supports over 40 partner community networks in Costa Rica [8].

The purpose of the study: the purpose of the article is to analyze the importance of tourism development for socio-economic systems. Considering all the characteristics of the Karabakh region, it is the development of promising methods of using its resources.

Research methods: the methodological basis of the research is presented with scientific generalization, comparative analysis, complex, systematic approaches.

Object of the research: it is the study of the main characteristic features of the freed Karabakh region and its surrounding regions and the analysis of the socio-economic nature of those areas.

Caves of ecotourism importance. About 20 large and small caves are found in Karabakh and Eastern Zangezur region for the development of spele tourism. The main caves in the region are distributed in Shusha, Khojavand, Kalbajar and Lachin regions. The main caves include Azikh, Taglar, Dashalti, Shusha cave in Shusha district, Zar, Bashibel, 8 caves on the banks of the Tarter river in Kalbajar, Sadinlar, Baygara, Khochaz, Qaranlikkaha caves in Lachin district [14].

Zar cave is located in the village of the same name in the Kalbajar region, in the Eastern Goyca range. 152 objects made of obsidian were found in the cave. The archaeological findings in the cave belong to the Upper Paleolithic period. The tools of Zar cave reflect the second stage of the Mustye culture and the transition from the Mustye to the Upper Paleolithic according to their typological and technological level and the morphology of the sherds. The depth of the cave is 5-8 m, the height of the cave is 1.8 m [13].

Taglar cave is located 3 km west of Akhyz cave in Yukhari Taglar village. More than 8,000 stone products and more than 600,000 hunted animal bones can be found in the cave. The archaeological research conducted in the Taglar camp showed that the Mustye culture has its own characteristics in the territory of our republic. The cave is surrounded by an exotic forest landscape, which increases its touristic importance [4].

Azikh cave is located on the left bank of the Tug depression and the Guruchay, the most scenic and healing area of the Paleolithic period. The depth of the cave reaches 120 m in some places, the main part of which consists of step parts that can be crossed. There are 6 layers, which consist of centers with special passages. In addition to the jawbone, tools, fauna, and hearth remains were found in the cave. The cave is surrounded by an exotic forest landscape, which increases its touristic importance.

The Shusha cave camp is located in the valley of the Dashalti river, which belongs to the Stone Age. The cave consists of a special chamber that can fit several people. This cave, which is called as Khan's cave, is located at an altitude of 1400 m from the road that goes up from Dashalt to Shusha. This cave, which is clearly visible from the outside, is suitable for organizing spelunking.

Dashalti cave was created from natural limestone and obsidian rocks in the middle course of the river with the same name. It is also noted that it was formed from lava released during volcanic eruptions. The remains of various domestic and wild animals are found here. The water trickling down from the cave creates an exotic waterfall. The existence of an exotic landscape around the cave and a waterfall with umbrellas increase its importance in terms of ecotourism.

The mentioned caves create a favorable lane for the development of spelunking in the region. In the future, it is possible to organize a speletourism route as part of ecotourism, which can include about 20 caves in Khojavand, Shusha, Kalbajar and Lachin districts.

Tourism importance of exotic forest landscape and rare plant species. Forests cover 22-25% of the territory of the region, the main part of which belongs to Khojavand, Shusha, Kalbajar, Tartar, Khojaly and Lachin regions. The presence of rare plant species in the forest landscape makes it possible to use them for ecotourism. As an example of these, forests consisting of red oak trees of Lachin district are found in the forests of Lachin ban and Hachishamli. Although vandalized by Armenians, a small part of those forests has been preserved in the form of spoils. Besides being favorable for ecotourism maintenance, these forests can be included in tourism routes [12].

Hazelnut forests of Kalbajar region are widespread in Zulfugarlı, Agdaban and Tutgun river valleys. Also, among these forests, you can find grayish, goke garmashov, and eastern oak trees that are several hundred years

old. Although the mentioned forests are subjected to Armenian vandalism, they can be used for ecotourism purposes, taking into account self-recovery.

The Topkhana forest of Shusha region is rich in oak and vales trees. Although it was subjected to Armenian vandalism several times, it is currently possible to expand within its area. 100 kg of oak cones were sown in Topkhana forests by the Ministry of Ecology and Natural Resources, and new saplings were planted, which will create conditions for the restoration of forests and their use in terms of ecotourism [7].

Araz, Georgian oak, and juniper trees belonging to arid forest landscape in Gubadli region are found in other areas of the region, besides spreading in Gubadli reserve. The arid forest landscape consists of endemic plants, which can be used for ecotourism.

The organization of the National Park, which covers a large area at the base of the Basitchay, Karagöl reserves, Gubadli, Lachin and Dashalti reserves in the region, would make it easier to use the existing potential for tourism purposes. Currently, the existing natural resources of these reserves and shelters are being evaluated, which will allow to determine the possibility of using these resources for tourism purposes.

By expanding the area of the Basitchay reserve, new eastern sycamore, oak, and sycamore seeds were sown, and trees suitable for local climatic conditions were planted. It should also be noted that goldfish tables were poured into the river of the same name in the Basitchay reserve, which will allow it to be spread over a wide area for the purpose of its purification. Eastern sycamore forests in the Basitchay reserve have been affected by Armenian vandalism, and their current area has halved. Currently, the restoration processes of the reserve have been started and scientific research works are being carried out. In addition to the eastern sycamore, forest fauna and flora species are spread in the territory of the reserve, which increases its importance for recreation and tourism.

Vegetation of Karagöl State Nature Reserve located in Lachin region, mammals (roe deer, capercaillie, wild boar) and birds (turac, partridge) in Lachin State Nature Reserve are natural heritage resources. Due to the fact that the lake located in the Karagöl State Nature Reserve has no water flow from anywhere and the water is very clean and healing, the people looked at this lake as a sacred place of worship [9].

One of the issues on the agenda is the restoration of our specially protected natural areas (reserves and sanctuaries) for the protection of biodiversity in our areas liberated from occupation, as well as the creation of a new category of national park (or parks) in terms of the development of ecotourism.

Medicinal plants and phytoplants have a special role in the development of eco-health tourism in the region. There are more than 400 healing water springs in the region, the main part of which is concentrated in Kalbajar, Lachin, and Shusha regions.

Among them, the famous healing waters distinguished by their flow and exoticness are Istisu, Bagirsag, Tutgun, Zulfugarlı village in Kalbajar district, Minkend, Ahamdli water in Lachin district, more than 20 warm and hydrothermal water sources, Turshsu, Shirilan, Nuraddin water, Dashalti in Shusha district. springs can be mentioned [7]. In addition to the healing properties of the mentioned sources, the presence of exotic landscape and natural monuments around them increases their importance from the point of view of tourism. Currently, the mentioned therapeutic waters are being evaluated, which will enable the creation of eco-health clusters in the future.

A number of ecologically important lakes in the territories freed from occupation – Beyuk Alagöl, Kızık Alagöl, Zalkhagöl, Karagöl, Canlıgöl, Isıklı Karagöl and fresh water resources located in the territory of Tartar region in the grasslands of Kalbajar and Lachin districts have also been heavily affected by anthropogenic influence. But now our nature is breathing easier: parks and reserves are being restored, at the same time fertile lands are cleared of mines and polluted rivers and lakes are cleaned. All such activities enliven and enrich the ecological life of Karabakh. The presence of large mountain meadows around the mentioned lakes, the presence of natural monuments, the spread of natural "golden trout" in the lakes, wide landscapes and observation points on the plateau create favorable conditions for the development of ecotourism.

The richness of the region's vegetation, the abundance of representative plants and berries, and the spread of beekeeping in the future will create conditions for the expansion of phytotherapy and the growth of ecotourism opportunities. More than 500 types of plants are found in the region, of which about 50 types of plants and berries of phytotherapeutic importance are common. 85% of the species of flora spread in the Caucasus are found in the territories freed from occupation [7]. The fact that most of the plants are of therapeutic importance shows that they are promising for the development of eco-health tourism. The presence of rich phyto-plants in all mountainous and foothill areas of the region allows its bottling and production of phytoteas.

One of the factors driving the development of ecotourism in the region is related to the possibilities of turning cultural heritage into a tourism product. Examples of the archaeological heritage of the region include ancient settlements, urban remains, and "hill" areological examples mainly used by the population. As an example, we can mention many ancient settlements and archaeological remains in Agdam region. Karimlitape (Eyvazli village), Namazlitape settlement (Kablahuseynli village), Shomulutepe (Mirashelli village), Yolkesantape (Alibeyli village), Azikh and Taglar cave in Khojavend region, ancient settlement, areas with traces of habitation belonging to the Khojaly-Gadabey culture can be mentioned [3]. It is possible to include these archaeological monuments in tourism routes to turn them into tourism products. It is possible to use the mentioned archaeological monuments in the presentation of the ethno-cultural heritage of Hachi and in the preparation of tourism products related to it.

The architectural heritage of the liberated territories is important from the point of view of ecological tourism. Cultural heritage examples and architecture of Shusha city have an irreplaceable role in the development of eco-cultural tourism. Shahbulag castle and its surrounding exotic forest landscape in Agdam district, historical Khudafarin bridges in Jabrayil district, Bayat, Shahbulag (Ternakut), Panahabad (Shusha) castles were built in Karabakh in the second half of the 18th century, and in those castles there was a market, a caravanserai, a mosque, a bath, etc. was built. Also buildings in Agdam. Shelter and domes belonging to his descendants were built [6].

The historical churches located in Karabakh are at the same time B.C. It is a relic of the period of Caucasian Albania, which existed in the territory of present-day Azerbaijan from the 3rd century to the 7th century AD. Agoglan monastery in Lachin district, Khudaveng and Ganjasar monasteries in Kalbajar district, Amaras monastery dating back to the 4th century in Khojavand district, Albanian monuments in Tugh, Hadrut and other settlements allow to be used from the point of view of eco-cultural tourism. Surrounding the mentioned cultural heritage with an exotic forest landscape, the presence of natural monuments create favorable conditions for the organization of ecotourism [5].

Karabakh carpets, Karabakh horses, Karabakh music, and Karabakh national cuisine are among the rich intangible heritage examples of the region. It is possible to widely use the mentioned examples of ethno-cultural heritage in the organization of event tourism in the region. The Kharibulbul festival, the music and poetry festival, and the planned culinary festival in Shusha city will stimulate the development of tourism.

The holding of Karabakh horse worship festival and the invitation of the world's famous horse clubs to these competitions would increase its tourism potential. At the same time, ensuring that such competitions are of international importance would attract the interests of tourists.

The holding of international events reflecting examples of the Karabakh carpet weaving school would have stimulated the development of international tourism. The restoration of the carpet school in Shusha, the organization of the museum, and the organization of the exhibition and sales center would allow tourists to be attracted.

When implementing ecotourism activities in the region, the principle of "sustainability of the natural environment", which is one of the two important criteria, must be strictly followed. The principle of "sustainability of local cultures and the benefit of the population that will settle in the future from this tourism activity", which is the second main criterion of ecotourism, combines two important principles. First; that the population of the region where the ecotourism activity is carried out takes part in this activity. For this, first of all, it should be ensured that small agencies within the country and even in the region, and not large international tour operators, participate in ecotourism activities. This objective will then be realized by ensuring that these agencies, when developing their tour programs, meet as much as possible the tour demands from the region. Secondly; while contributing to a region through tourism, material and spiritual cultural elements should not be spoiled. In regions where original cultures and spiritual values are intact, tourist groups should respect these values. In addition to preservation of material cultural monuments, preference should be given to residential establishments providing services in original buildings under protection instead of modern architectural products that do not match the local texture.

In ecotourism, educating visitors about the region's ecosystem, local cultures, and sustainability is of great importance. Since the local population is the segment that will be most affected by ecotourism and will have the most to lose, it is important that they are informed in advance about the impacts of tourism developing in their region. The principles that will guide ecotourism activities can be listed as follows [10]:

- Tourist activities should not reduce resources;
- Visitors must present their educational experience without intermediaries;

- All stakeholders (host community, government, non-governmental organizations, industry and tourists) should be involved;
- Real values of natural resources should be respected;
- Existing resources in local areas should not be overloaded;
- The development of partnerships between stakeholders should be encouraged;
- Revenues must ensure the protection of scientific or cultural resources of the industry and the local population;
- These benefits should be long term.

The development of multi-purpose tourism routes in the liberated territories would allow the attraction of incoming and domestic tourists. Taking into account the tourism potential of Karabakh and surrounding regions, it is possible to organize routes covering eco-cultural, cultural-archaeological heritage, traditional and historical heritage, natural heritage. In terms of ecotourism in the region, the following tourist routes can be offered:

– Ahmadbeyli-Fuzuli-Hadrut-Tugh-Azikh. It is possible to present more than 20 cultural-historical heritage, exotic landscape and natural monuments on this route. The mentioned route has favorable opportunities for outdoor activities such as hiking, adventure, and speleo tourism. Also, the historical and cultural heritage on the route can be presented to tourists, which increases its attractiveness.

– Amadbeyli-Dasalti-Shusha tourism route. Along this route, there is a historical cultural reserve and the presence of dozens of historical architecture and cultural heritage examples in it increases its attractiveness. Along the route, there are many natural monuments, historical sites, caves, etc. exists, which ensures its attractiveness. At the same time, there are favorable conditions for paragliding, paragliding, hiking, spele tourism. The fact that all 17 neighborhoods in Shusha have their own history and culture is relevant for the organization of cultural-understanding excursion tours. Revival of the mentioned route will be more attractive in terms of international and domestic tourism. At the moment, it can be noted that Shusha will be an important destination from the point of view of tourism due to the planning of bus routes four times a week and the constant increase of interest in it.

– Goygol-Togana-Kalbajar-Zulfugarlı-Istisu eco-health tourism route. More than 20 natural monuments along the route, many healing thermal springs, exotic landscape, natural monuments, and cultural-heritage examples are among the factors that increase the attractiveness from the point of view of tourism. There are opportunities for hiking, spelunking, mountain climbing, mountaineering, photo safari, and adventure ecotourism. In the mentioned ecotourism route, deep river canyons from hydrological monuments, opportunities to use Tungunchay for rafting, waterfalls are considered ideal areas for active tourism. Among the examples of cultural heritage, the presence of two statues, about 10 historical-archeological monuments, and architectural examples increases the attractiveness from the point of view of ecotourism. Kalbajar's pure oxygen-rich air, lakes, and the presence of natural golden river fish are considered to be the main features of the route. The development of beekeeping farms in the region, the traditional heritage presented by the local communities after their return, and regional cuisine samples will lead tourists to take advantage of new opportunities.

– Guzanli-Aghdam-Garvand-Shahbulag-Khachin Reservoir Cultural Natural Heritage Route. In the direction of the route, there are historical-architectural monuments, fortresses, observation points, ancient mounds and settlements, natural monuments in the village of Gulabli, a mosque in the city of Aghdam, etc. is considered one of the main resources for attracting tourists. Currently, the large number of people traveling on the Baku-Aghdam bus route will play an important role in attracting domestic and incoming tourists to this area in the future. Along with the historical and cultural heritage, the exotic landscape, natural monuments, natural monuments near the Khachin reservoir and observation of the surrounding areas from the observation point are considered attractive factors of the route.

– The "Dark tourism" route. The cities of Aghdam, Fuzuli, Jabrayil, Zangilan, Gubadli are considered to be the main places for the presentation of black tourism. The presentation of the rich history of the region in the "Victory Museum" that will be built in each region in the future will create a new impression for visiting guests and local tourists. At the same time, presentation of the crumbling central part of Agdam city will lead to its formation as a dark tourism destination.

Conclusion. The increase in the demand for natural and cultural heritage in international tourism, the presentation of their attractive factors as a tourist product, conditions the development of ecotourism in the region. Geological and geomorphological monuments related to natural heritage resources, climate-landscape factors, hydrological monuments, mineral and thermal waters, as well as rich cultural heritage resources in the liberated territories can stimulate the development of eco-cultural tourism, which includes architectural, archaeologi-

cal, religious, based on intangible heritage potential. In particular, Shusha, Tugh-Azikh-Taglar, Shahbulag and surrounding areas create conditions for the organization of eco-recreational and eco-cultural tourism clusters in Sugovushan. Effective use of available resources can become an additional source of income for the population living in the region, which allows for employment and stimulation of living.

The novelty of the research work: The author analyzed the main indicators of the development of tourism at the global and regional level within this research. For the first time, the socio-economic revival of territories in the Karabakh region in the post-occupation period was considered using world experience, and recommendations and suggestions were given on these issues.

Application importance of the research work: Based on the approved modern regional development concept, the proposed models can solve the issues of tourism development and contribute to additional investment flows.

The economic effect of the research: During the research, the strategic development of the promising tourism destinations of the Karabakh region was determined based on the existing tourism potential, taking into account the regional opportunities due to natural-climatic, cultural and economic characteristics, which will help to improve the quality of life of the population in the region.

REFERENCES:

1. "Strategic Road Map of the Republic of Azerbaijan on the development of the specialized tourism industry", *collection of the Legislation of the Republic of Azerbaijan*. Volume XI, Baku: Eurasia Press. 2016.
2. "Geography of the Republic of Azerbaijan". Baku: Science, 2016.
3. Almamadov, Kh.I. (2016), "Collection of archaeological monuments of Karabakh". Baku, 448 p.
4. Dargahov, V.S., Talibov, S.A., Mammadov, G.V. (2021), "Possibilities of applying international experience in the assessment and registration of cultural heritage resources in Azerbaijan (in the example of the Lesser Caucasus natural region)", *BSU news, Natural sciences series*, no. 4.
5. Mammadov, N. (2015), "Our historical and religious monuments under occupation". Baku, p. 96.
6. Soltanova, H.B., Gasimov, M.S., Agasiyev, A.R. (2017), "Azerbaijan's resort economy", Baku, p. 215.
7. Report of the Ministry of Ecology and Natural Resources. 2021. P. 34.
8. Honey, M. (2008), "Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise?", Washington, DC: 2nd edition, Island Press, pp. 456–477.

UDC 338.48

JEL Q26, L83, I15

Isa Muradov Ibadulla, PhD student, Azerbaijan University of Architecture and Construction. **Comprehensive analysis of the opportunities of ecotourism in the liberated regions.**

Ecocultural tourism, a new type of tourism brought about by the relationship between cultural and nature tourism, aims to develop cultural and ecological resources by presenting the ecological and cultural components of the landscape together. Sustainability and participation are two key factors crucial to the long-term future of tourism. Appropriate strategies should be defined to realize the potential of ecotourism, which carries all the principles of sustainability, and ecocultural tourism, where nature is valued together. Within the framework of these strategies, the concept of "eco-museum" that preserves the natural and cultural environment as a whole comes to the fore in international practice. The joint use of eco-cultural heritage in the liberated territories allows for the creation of this strategy. In particular, the wide potential of territories freed from occupation for the use of cultural and natural heritage creates favorable conditions for the development of eco-cultural tourism. It creates favorable conditions for the organization of eco-cultural, ethno-cultural, eco-health and eco-ethno-cultural tourism clusters in the liberated territories, which is based on the rich natural and cultural heritage potential of the region. Tugh-Azix-Taglar in Khojavand region, Zulfugar village and its surroundings in Kalbajar region, Shusha city and Dashalti village, Minkend in Lachin region and nearby examples of cultural heritage allow the formation of eco-ethno-cultural tourism clusters. It should also be noted that the settlements and ancient graves found as a result of archaeological excavations in Aghdam region, the areas around Shahbulag create conditions for the formation of an eco-cultural tourism cluster. At the same time, joint use of natural and cultural heritage in territories freed from occupation, restoration of the infrastructure of the clusters to be formed, and establishment of new communication links increase the prospects of its use. At the same time, the article analyzes the possibilities of using the natural, tangible and intangible heritage potential of the liberated regions from the point of view of ecotourism, the spread of existing resources, their importance in terms of eco-cultural tourism, the possibilities of joint use with other types of tourism, and the role in ensuring

the employment of the population in the future settlement. is done. At the same time, regions favorable for the development of eco-cultural and eco-health tourism are analyzed and directions for the formation of clusters in this area are indicated.

Key words: Kalbajar, Lachin, Shusha, Azikh, Tugh, Taglar, natural heritage, cultural heritage, cluster, ecotourism, eco-cultural tourism, eco-health tourism, tourism routes, sustainable tourism, state park, national park.

УДК 338.48

JEL Q26, L83, I15

Мурадов І.І., докторант, Азербайджанський архітектурно-будівельний університет. **Комплексний аналіз можливостей екотуризму у звільнених від окупації регіонах.**

Екокультурний туризм, новий вид туризму, що виник на основі взаємозв'язку між культурним та природним туризмом, спрямований на розвиток культурних та екологічних ресурсів шляхом поєднання екологічних та культурних компонентів ландшафту. Сталість та участь є двома ключовими факторами, що мають вирішальне значення для довгострокового майбутнього туризму. Необхідно визначити відповідні стратегії для реалізації потенціалу екотуризму, який несе в собі всі принципи сталого розвитку, та екокультурного туризму, де природа цінується комплексно. В рамках цих стратегій на перший план у міжнародній практиці виходить концепція "екомuzeю", що зберігає природне та культурне середовище як єдине ціле. Спільне використання еколого-культурної спадщини на звільнених територіях дозволяє реалізувати цю стратегію. Зокрема, широкий потенціал звільнених від окупації територій для використання культурної та природної спадщини створює сприятливі умови для розвитку еколого-культурного туризму. Це формує сприятливі умови для організації на звільнених територіях кластерів еколого-культурного, етнокультурного, еколого-оздоровчого та еколого-етнокультурного туризму, який базується на багатому природному та культурно-історичному спадковому потенціалі регіону. Туг-Азих-Таглар в Ходжавендському районі, село Зульфугар і його околиці в Калбаджарському районі, місто Шуша і село Дашалті, Мінкенд в Лачинському районі та прилеглі зразки культурної спадщини дозволяють сформувати еколого-етнокультурні туристичні кластери. Слід також зазначити, що виявлені в результаті археологічних розкопок поселення та стародавні поховання в Агдамському районі, місцевості навколо Шахбулагу створюють умови для формування еколого-культурного туристичного кластеру. При цьому спільне використання природної та культурної спадщини на звільнених від окупації територіях, відновлення інфраструктури кластерів, що формуються, налагодження нових комунікаційних зв'язків збільшують перспективи її використання. Водночас у статті проаналізовано можливості використання потенціалу природної, матеріальної та нематеріальної спадщини звільнених регіонів з точки зору екотуризму, поширення наявних ресурсів, їх значення з точки зору еколого-культурного туризму, можливості спільного використання з іншими видами туризму, роль у забезпеченні зайнятості населення в майбутньому розселенні. При цьому проаналізовано регіони, сприятливі для розвитку еколого-культурного та еколого-оздоровчого туризму та вказано напрями формування кластерів у цій сфері.

Ключові слова: Кельбаджар, Лачин, Шуша, Азих, Туг, Таглар, природна спадщина, культурна спадщина, кластер, екотуризм, екокультурний туризм, екооздоровчий туризм.

MARKETING

УДК 339.187:631.147(477)
JEL M31

DOI: 10.26906/EiR.2022.3(86).2650

МАРКЕТИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОСУВАННЯ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Пахуча Еліна Вікторівна*, кандидат економічних наук, доцент
Чміль Ганна Леонідівна**, доктор економічних наук, доцент
Олініченко Катерина Сергіївна***, кандидат економічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

*ORCID 0000-0003-0509-8230

**ORCID 0000-0002-3703-9940

***ORCID 0000-0002-0028-7676

© Пахуча Е.В., 2022

© Чміль Г.Л., 2022

© Олініченко К.С., 2022

Стаття отримана редакцією 26.11.2022 р.

The article was received by editorial board on 26.11.2022

Постановка проблеми. Глобалізаційні зміни ринкового бізнес-середовища та сучасні екологічні виклики, змусили перейти товаровиробників та сферу торгівлі у віддалений режим роботи. Більшість компаній перевели свою бізнес діяльність у онлайн формат, особливо ці зміни торкнулись сфери торгівлі та надання послуг. Інтернет-маркетинг зайняв конкурентні позиції серед напрямів формування попиту і привернення уваги споживачів. Місцеві проекти які мають сталий напрям розвитку, що об'єднує економічний, соціальний та екологічний розвиток, викликали зацікавленість у великих підприємств. В свою чергу зростання обізнаності споживачів щодо походження та рівня безпечності продуктів харчування, вплинуло на вимоги споживачів та зміну їх потреб. За останні десятиліття ринок органічних продуктів розвивається досить динамічно та є перспективним напрямом діяльності, не лише на зарубіжному просторі, а і вітчизняному. Актуальність дослідження зумовлена впровадженням та використанням нових маркетингових технологій просування органічної продукції, які б забезпечували досягнення цілей товаровиробників та відповідали сучасним вимогам споживачів.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Проблемі формування та розвитку ринку органічної продукції присвячені праці вчених, зокрема: Васильченко Л.С., Грабовського Р.С., Дудяк Р.П., Жарун О.В., Коломицевої О.В., Пепчук С.М. Соколюк С.Ю., Ткачук С.П., Уланчук В.С., Чайки Т.О. та інші. Особливості та тенденції просування органічної продукції на ринку широко розглядаються як вітчизняними так і закордонними вченими, такими як: Айгнер А., Вілкен Р., Вінюкова О.Б., Гейзендорф С., Іванова Л.С., Забурмеха Є.М., Ковальчук С.В., Ларіна Я.С., Новицька І.В., Овчаренко А.С., Фомішина В.М. та інші. Враховуючи наукові надбання просування органічної продукції на вітчизняному ринку, в умовах стрімкої зміни ринкового середовища актуальним залишається дослідження і впровадження нових технологій впливу на формування попиту та просування органічної продукції в умовах цифровізації.

Мета статті. Визначення сучасних маркетингових технологій просування органічних харчових продуктів на внутрішньому ринку з урахуванням зміни потреб споживачів в умовах цифровізації.

Основний матеріал і результати. Попит на органічну продукцію значною мірою зумовлений піклуванням споживача про власне здоров'я та здоров'я родини. Споживачі стають більш обережними та уважними до здоров'я, особливо після пандемії. Зростання попиту на органічні продукти харчування дає поштовх для розвитку органічного виробництва, що в свою чергу призводить до зростання кон-

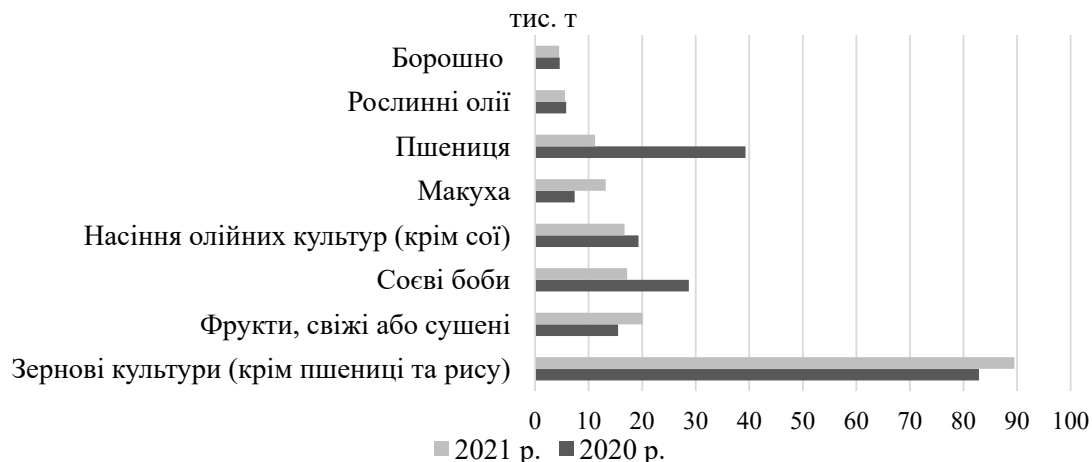
курентції, а разом з цим і пошук нових технологій просування органічних продуктів для завоювання конкурентних позицій. Крім того, існує важливість прямого внеску в безпеку природного середовища, тому виробництво органічної продукції є сучасним світовим трендом, а зростання попиту на органічну продукцію продовжує залишатися одним із стратегічних напрямків розвитку бізнесу.

Розвиток органічного харчування в Україні знаходиться в активній стадії становлення; площа земель, відведених під органічне землеробство, за останнє десятиліття зросла майже вдвічі. На цих землях вирощують переважно зернові, олійні та зернобобові культури, також вирощують овочі та фрукти, але в невеликих обсягах. Як і в багатьох інших країнах світу, площа органічного землеробства коливається від кількох десятків до кількох тисяч гектарів [1].

Органічний вітчизняний ринок представлений широким асортиментом продукції, найбільшу питому вагу в споживчому кошику склали молочна продукція, продукцію рослинництва представляють крупи, м'ясо, пластівці. Крім того, реалізують також яйця, борошно, макарони, олія, соки, трав'яні чаї, шоколад, мед, спеції, консервовані продукти, напівфабрикати, снеки. В 2021 р. за оціночними даними реалізовано 9780 т органічної продукції власного виробництва на суму близько 900 млн грн.

Державна підтримка виробництва і споживання органічної продукції забезпечила насиченість ринку. Державний механізм підтримки торкнувся перехідного та органічного періодів виробництва, програми обов'язкових закупівель органічної продукції дошкільними та шкільними закладами тощо.

В 2021 р. спостерігалось незначне скорочення органічних сертифікованих земель та операторів ринку – 528 операторів органічного ринку, включаючи 418 сільськогосподарських виробників, сертифікованих за стандартом, що еквівалентний органічному законодавству ЄС, та NOP (США). Загальна площа сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду) склали 422 299 га, у тому числі 370 110 га з органічним статусом [2]. Очікується скорочення земель за результатами 2022 р., адже значна їх частина знаходиться під окупацією в південних регіонах країни. Україна інтегрована у глобальний світовий ринок органічної продукції і вже наразі її пропозиція щодо глобальних органічних продуктів складає вісім товарних позицій, проте переважають товари сировинного походження (рис. 1).

Рис. 1. Обсяги органічного імпорту з України, за товарними категоріями, 2020 р. та 2021 р. (тис. т)

В 2021 р. Україна експортувала близько 260 000 т. органічної продукції що більше ніж 30 країн світу на загальну суму близько 220 млн дол. США, з яких 82% було експортовано до ЄС. Основними партнерами України в сфері торгівлі органічною продукцією виступили США, Литва, Німеччина, Нідерланди та Швейцарія. Ці країни залишаються найбільшими ринками світу органічної продукції, основними логістичним хабами та купівельноспроможними споживачами. Прокладені ескортні шляхи на ринки Японії, ОАЕ та Ізраїлю. Досить потужні позиції на ринку ЄС займає Україна за такою продукцією як, кукурудза, пшениця, соя, соняшник та олія соняшникова [3].

У 2015 р. уряд прийняв національний органічний логотип. Використання логотипу є добровільним. Офіційний європейський логотип органічних продуктів харчування – це знак «Євролисток» (12 зірок на зеленому фоні). У 2019 р. розробили український логотип, використовувати його почали з 2021 р.

В Україні для сертифікації використовували європейське законодавство, механізм дії українського закону наразі прописують, гармонізуючи його норми з європейськими практиками [4].

Ріст попиту на органічні продукти харчування є одним із компонентних змін, які впливають на сучасну модель споживання. Розвиток ринку органічної продукції відбується в результаті впливу багатьох факторів серед іншого, скандали у сфері продуктів харчування, через які споживачі обирають безпечні продукти. Споживачі дбають про довкілля та здоров'я, що призводить до прийняття рішень, пов'язаних із покупкою органічної продукції. Численні вітчизняні та закордонні дослідження підтверджують розвиток купівельної поведінки на ринку органічної продукції. На поведінку споживача впливає ряд факторів, серед інших основне місце посідають рівень органічного усвідомлення, рівень доходу, рівень знань, доступність придбання, наявність продуктів харчування власного виробництва і маркетингові заходи [5]. Узагальнена оцінка ієрархічної важливості факторів впливу на прийняття рішення щодо придбання органічних продуктів харчування виявила, що в Україні студентський сегмент надане значення фактору довіри до «органічності» продукції, але визнає недостатньою мотивацією для придбання продукту через піклування про екологію, фактор піклування про власне здоров'я, визначили як середній за значущістю у ієрархії мотивів для придбання органічної їжі [6].

Розвиток вітчизняного ринку органічних продуктів обмежують такі чинники: недостатнє інституційне забезпечення; недостатня поінформованість населення, виробників, органів державної влади про можливості, перспективи розвитку та переваги органічного виробництва; недостатній рівень професійних знань і досвіду товаровиробників щодо здійснення органічного виробництва; відсутність кваліфікованих кадрів; переважання експорту органічної сировини; високі торгові надбавки на органічні продукти харчування в торговельних мережах України; недостатність інформації у споживачів про органічні продукти [4–7].

Просування органічної продукції ефективне, якщо ключові повідомлення розуміються і цінуються великою кількістю потенційних споживачів. Виділяють такі основні канали збуту органічної продукції: точки продажу; інтернет/соціальні мережі; спеціалізовані статті; ярмарки та різні заходи; телереклама. Світова практика свідчить, що основними маркетинговими каналами реалізації органічних продуктів виступають прямі продажі від виробника до споживача через ринки або магазини [8; 9].

Отримання комерційних вигід є основною метою діяльності будь якого суб'єкту бізнесу, тому формування результативних маркетингових технологій є фактором впливу на поведінку споживача та створення попиту. Розглянемо традиційні маркетингові технології просування органічної продукції.

Особисті продажі, є формою маркетингових комунікацій, яка забезпечує взаємозв'язок між та продавцем і покупцем за допомогою обміну інформацією про продукти, послуги та фірму. Основою успіху компаній на конкурентному ринку органічних продуктів харчування на першому місці посідає особистий та доброзичливий підхід до споживачів, на думку майже 80% виробників, на другому місці було встановлення довгострокових стосунків із клієнтами, а на третьому – хороші навички спілкування [10].

Виробники органічної продукції є активними учасниками ярмарок. До найбільш відомих серед органічних виробників України належить «Всеукраїнський ярмарок органічних продуктів», на якому вітчизняні виробники демонструють свою продукцію, та світовий ярмарок органічної продукції BioFach у Нюрнберзі (Німеччина) [11].

Інтернет-маркетинг, стає окремим напрямом діяльності й містить власний комплекс інструментів. Деякі компанії використовують окремі його елементи, а деякі зосереджують всю маркетингову діяльність виключно в інтернет-середовищі. Використання інтернет-маркетингу в якості основного інструменту просування онлайн забезпечує реалізацію замовлень по всьому світу у будь-який час [12]. Не став винятком і ринок органічної продукції. В роботі маркетингового підрозділу виробників органічної продукції передбачається використання великої кількості digital-каналів та інструментів. Одним з таких інструментів є e-mail-розсилка, саме такий канал спілкування залишається одним із найбільш ефективних. На думку деяких фахівців, це канал застарів і перестає працювати, але статистика показує що розсилка, обрано виконана за однотипними характеристиками цільової аудиторії з числа користувачів, може досягати показника відповідей до 5% і приносити більше 50% доходу від усього обсягу digital-продажу [13].

Маркетинг у соціальних мережах є дуже дієвими методом популяризації брендів, оскільки зосереджують найбільшу кількість цільової аудиторії та дають змогу дуже швидко ознайомити споживачів з продукцією, їх використання є доцільним для дослідження останніх тенденцій зміни споживчих вподобань. Застосування соціальних платформ є поширеною практикою ведення бізнесу як глобальними, так і відносно невеликими

локальними компаніями. В епоху діджиталізації та активного використання Інтернету маркетинг у соціальних мережах дає змогу створити відносно новий рівень взаємодії компанії зі споживачами [14].

Формування лояльності споживачів органічних продуктів вимагає від товаровиробників використання брендингу. Важливим питанням залишається створення та просування на ринок брендів, орієнтованих на конкретні цільові аудиторії. Прикладом ефективного просування та збуту сільськогосподарської продукції є торгові марками «Смак Українських Карпат» та «Волинський екологічний продукт». Вони містять відомості щодо походження продукції, відповідний смак та є гарантією високої якості продуктів харчування. Виробники отримують переваги від спільної маркетингової стратегії, яка пов'язана з просуванням і використанням цієї регіональної торгівельної марки та налагодженням спільних торговельних контактів для збільшення продажів і доходів [15]. Досліджуючи досвід найвідоміших вітчизняних органічних брендів, що завоювали визнання та повагу покупців, проаналізували маркетингові технології та інструменти, які використовувались на практиці цих компаній (табл. 1).

Таблиця 1

Маркетингові технології вітчизняних органічних товаровиробників

Назва компанії/ види продукції	Бренд та реклама	Маркетингові інструменти
Ahimsa Злаки та бобові, олія, корисні солодоці, сублімовані ягоди та інше	ТМ Ahimsa Ахімса – більше ніж органіка!	– реклама на «YouTube»; – використання прийому нормкор-маркетингу; – присутність у соціальних мережах («Instagram», «Facebook»); – маркетинг у соціальній мережі («Facebook»)
Famberry Продукція з кизилу (чай, заморожена ягода, соус, компот, пюре, варення) та інше	ТМ Famberry – це унікальна торгова марка, сучасне сімейне підприємство, найвища якість і автентичність традицій.	– присутність у соціальних мережах («Instagram», «Facebook», «Twitter», «YouTube»); – персональний блог; – участь у виставках (всеукраїнських та міжнародних), фестивалях; – персональний маркетинг; – маркетинг у соціальних мережах («Facebook»); – використання прийому story-telling; – Influence-маркетинг
ТОВ «Organic Milk» Безлактозна продукція, молоко, кефір, йогурти, масло, сметана, сир та інше	ТМ «Organic Milk»	– присутність у соціальних мережах («Instagram», «Facebook»); – персональний блог; – участь у ярмарках і виставках (всеукраїнських та міжнародних), фестивалях; – участь у освітніх проектах та міжнародних конгресах; – участь на радіо шоу; – спонсорство; – інші заходи контент-маркетингу
«Дунайський аграрій» Овочі, фрукти, баштанні культури, зернові та технічні культури та інше	ТМ «Danube agrarian» Будь іншим – їж органічне!	– присутність у соціальних мережах («Instagram», «Facebook», «YouTube»); – персональний блог; – інші заходи контент-маркетингу
ТОВ «Скви́рський комбінат хлібопродуктів» Гречка, вівсянка, кукурудзяна крупа, борошно, пластівці та інше	ТМ «Скви́рянкa» Будь у ритмі життя!	– присутність у соціальних мережах («Instagram», «Facebook», «YouTube», «Twitter»); – персональний блог; – участь у ярмарках і виставках (всеукраїнських і міжнародних), фестивалях; – спонсорство; – «Зелений» маркетинг та соціальна відповідальність; – інші заходи контент-маркетингу.

Найбільш популярним залишається використання соціальних мереж, персональний блог, участь у виставках, ярмарках та фестивалях. Однак, новітні інструменти та прийоми маркетингових комунікацій також активно впроваджуються та приносять очікувані результати.

Маркетингові комунікації є найбільш прогресивним та швидкозмінним елементом комплексу маркетингової діяльності, що перебуває в постійному розвитку та доповнюється новими інструментами та формами реалізації. З переорієнтацією моделі ведення бізнесу, виникає необхідність застосування

принципово нових маркетингових технологій, інструментів та прийомів для задоволення потреб споживача у відповідності з його вимогами, як до самого товару так і технологіями просування.

Нормкор-маркетинг – відносно нове віяння у світі реклами, яке стрімко стає популярним за кордоном і має всі шанси стати цікавим і на вітчизняному просторі. «Простий і повільний» маркетинг допомагає позбутися надокучливої реклами. Нормкор-реклама своєю чергою розслаблює і занурює у момент, як і раніше, присутній продукт, проте закликати купити його не буде. Особливо ефективний використання нормкор-маркетингу в сфері виробництва, ресторанної справи, туризму та відпочинку. Так британський виробник здорової їжі гігант Waitrose показав у прямому ефірі одну зі своїх ферм «очима корови», камеру GoPro закріпили на голові худоби, яка фіксувала цілий день з життя тварини, що викликало захоплення у аудиторії [16]. Вітчизняні товаровиробники також звернули увагу на застосування даного прийому, однак він ще не отримав такої популярності і необхідної реакції від цільової аудиторії.

Однією з останніх маркетингових тенденцій, яка позитивно впливає на ставлення споживачів до бренда, є наявність відеороликів або невеликих за обсягами історій («story-telling») про компанію-виробника, його цілі, мету, завдання, що дає змогу споживачам стати ближчими до виробництва продукції та формує прихильність до фірми [14]. Кінцева мета маркетингу полягає в тому, щоб переконати споживачів купувати товари чи послуги, підхід story-telling опосередковано впливає на намір щодо покупки через реакції емоційного збудження споживачів. Афект відіграє посередницьку роль в аграрному маркетингу через story-telling [17]. Познайомившись з історіями товаровиробників, споживачі відчуватимуть емоційну реакцію, наприклад, проектування своїх переживань на події, які пережив головний герой історії або був зворушений історією тощо. Story-telling може додатково спонукати споживачів придбати органічну продукцію. Вплив є важливим елементом у процесі прийняття споживачами рішення про покупку, тому аграрний маркетинг повинен зміцнити зв'язок між впливом і продуктом.

Створення веб-сайтів і SEO-просування можуть принести користь будь-якій компанії, яка орієнтується на потенційних клієнтів, які замовляють товари та послуги в Інтернеті, доповнення динамічного контенту на сайті збільшує конвертацію в два рази: блог, відео – все те, що підкреслить унікальність органічної продукції. SEO – це маркетингове поняття, яке включає в себе цілий набір аспектів, рішень і технічних елементів, спрямованих на залучення більшого трафіку на сайт і просування сайту [13]. SEO-просування виведе веб-сайт на перше місце в результатах пошуку за конкурентними ключовими словами. Оптимізація веб-сайту – це потужний та ефективний інструмент в боротьбі за конкурентні переваги. Правильна SEO стратегія просування сайту може залучити тисячі користувачів на сайт і зробити його більш популярним серед них.

Інфлюенс-маркетинг, або робота з лідерами думок, є повноцінним інструментом просування, який за кілька років перетворився з допоміжної маркетингової інструменту на індустрію. Незважаючи на те, що для багатьох це все ще вважається новим підходом, бренди вже отримують величезну вигоду від маркетингу впливу. Згідно з дослідженням Forbes у 2019 р., понад 80% професіоналів у сфері маркетингу вважають Інфлюенс-маркетинг ефективною стратегією для їхнього бізнесу.

Інфлюенсери мають вплив на цільову аудиторію і спонукають до придбання продукту компанії, згідно зі статистичними даними, повернення інвестицій у інфлюенсерів може досягати 650% [18]. Це пов'язано з тим, що споживачі довіряють рекомендаціям впливових людей, за якими вони стежать у соціальних мережах.

Товаровиробникам органічної продукції необхідно орієнтуватися на потреби споживачів, щоб зрозуміти клієнтів, вони повинні вивчити поведінку, потреби та бажання клієнтів. На ставлення клієнтів впливають стабільність, ринкові фактори стримування, особисті цінності, демографічне та соціально-економічне середовище. Слід розглянути модель циклу залучення клієнтів із етапами підключення, взаємодії, задоволеності, утримання, лояльності, пропаганди та залучення, налагодити відносини з клієнтами, щоб побудувати відносини з клієнтами через застосування нових маркетингових технологій.

Висновки. Розвиток вітчизняного органічного виробництва сьогодні є досить актуальним, так як забезпечує екологічні, економічні та соціальні переваги, а також забезпечує зростання попиту на органічну продукцію у світі. В системі сучасних ринкових відносин органічні товаровиробники потребують маркетингової підтримки, де важливу роль відіграють вивчення ринку органічної продукції, підвищення її якості, управління збутом та маркетингові технології просування продукції. Крім того, потреби людей досить різноманітні, особливо в сучасному світі, коли кожен суб'єкт має власні потреби, які не завжди задовольняються. Обираючи маркетингові технології просування, товаровиробник прагне, щоб аудиторія мала унікальну

впізнаваність бренду, сильну взаємодію з клієнтами завдяки унікальному контенту та просуванню продуктів, а також ефективну тактику залучення потенційних клієнтів. Еволюція маркетингу та Інтернет-технології продовжують створювати нові шляхи та актуальні підходи до просування органічних продуктів. На відміну від традиційних маркетингових технологій нові підходи та маркетингові комунікаційні технології ведуть до створення попиту на органічну продукцію, використовуючи Інтернет як інтерактивне середовище, що дозволяє отримати додаткову цінність у вигляді часу, уваги та підтримки з боку потенційного споживача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коломицева О.В., Васильченко Л.С., Пепчук С.М. Формування та розвиток ринку органічної продукції в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). С. 28–33.
2. Шор К. Органічне виробництво в Україні залишається одним із пріоритетів. *OrganicInfo*. 2022. URL: <https://organicinfo.ua/news/organic-remains-one-of-priorities/> (дата звернення: 05.10.2022).
3. Pakhucha E., Babko N., Bilousko T., Bilousko R., Vynohradenko S., Azizov O. Strategic analysis of export activities of enterprises to ensure sustainable development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10. No. 4. P. 251–270.
4. Найдюк Н. Світ Organic: все, що треба знати про органічні продукти та бізнес на них. *Економічна правда*. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/12/18/669317/> (дата звернення: 08.10.2022).
5. Wang X., Pacho F., Liu J., Kajungiro R. Factors influencing organic food purchase intention in developing countries and the moderating role of knowledge. *Sustainability*. 2019. Vol. 11. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/1/209/html> (дата звернення: 11.10.2022).
6. Пенюкова О.Г., Харенко А.О., Лементовська В.А. Маркетингові дослідження ставлення студентства до органічних продуктів харчування. *Інноваційна економіка*. 2020. Вип. 83. № 3–4. С. 133–139.
7. Ковальчук С.В., Забурмежа Є.М. Маркетингові цифрові технології у дослідженні споживачів органічної продукції. *Маркетинг і цифрові технології*. 2017. № 1. С. 34–51.
8. Вінюкова О.Б. Формування маркетингового інструментарію впровадження та просування органічної продукції на споживчі ринки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 52–57.
9. Mayangsari I.D., Moch Arlin F., Trenggana, Dini Salmiyah F.A., Fatimah A. Marketing strategy of organic products in Bandung: Farmer Community, Product Innovation and Social Media. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol. 7 (4.38). P. 1286–1291.
10. Malgorzata A. Jarossová, Mind'ášová, K. Comparison of the application of marketing communication tools used by organic food producers in Slovakia and Austria. *Nauki inżynierskie i technologie engineering sciences and technologies*. 2015. Vol. 4(19). P. 32–48.
11. Новицька І.В. Управління просуванням органічної продукції через канали розподілу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 5(73). С. 156–161.
12. Ларіна Я., Фомішина В., Шапоренко О. Маркетингові стратегії просування органічних харчових продуктів на зовнішні ринки. *Економічні інновації*. 2021. Вип. 3 (80). С. 195–204.
13. Новицька І.В. Digital-маркетинг як технологія просування органічної продукції. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2. С. 196–200.
14. Овчаренко А.С. Маркетингові технології просування органічної агропродовольчої продукції на глобальному товарному ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 18. С. 115–120.
15. Іванова Л.С. Брейдінг як спосіб просування органічної продукції. *Економіка та держава*. 2015. № 10. С. 49–52.
16. Vukičević D. Normcore marketing: dosadom do viralnosti. 2019. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/normcore-marketing-dosadom-do-viralnosti-danil-vuki%C4%8DDevi%C4%87?articleId=6506252164023754752/> (дата звернення: 03.11.2022).
17. Yueh H.P., Zheng Y.L. Effectiveness of storytelling in agricultural marketing: scale development and model evaluation. *Front Psychol*. 2019. Vol. 10. URL: <https://www.readcube.com/articles/10.3389/fpsyg.2019.00452> (дата звернення: 10.11.2022).
18. Храпкіна В.В., Іванова А.О. Оцінка ефективності використання цифрової реклами та її вплив на маркетингову діяльність підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 3(26). С. 75–79.

REFERENCES:

1. Kolomitseva O.V., Vasylychenko L.S., Pepchuk S.M. (2018), "Formuvannia ta rozvytok rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini" [Formation of the development and market of organic products in Ukraine], *Naukovyy visnyk Polissia*, vol. 2 (14), pp. 28–33.
2. Shor K. (2022), "Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini zalyshaiet'sia odnym iz priorytetiv" [Organic production in Ukraine remains one of the priorities], *OrganicInfo*, available at: <https://organicinfo.ua/news/organic-remains-one-of-priorities/> (accessed 05 October 2022).
3. Pakhucha E., Babko N., Bilousko T., Bilousko R., Vynohradenko S., Azizov O. (2021), "Strategic analysis of export activities of enterprises to ensure sustainable development", *European Journal of Sustainable Development*, vol. 10, no. 4, pp. 251–270.

4. Naydyuk N. (2020), "Svit Organic: vse, scho treba znaty pro orhanichni produkty ta biznes na nykh" [The world of Organic: everything you need to know about organic products and the business of them], *Ekonomichna pravda*, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/12/18/669317/> (accessed 08 October 2022).
5. Wang X., Pacho F., Liu J., Kajungiro R. (2019), "Factors influencing organic food purchase intention in developing countries and the moderating role of knowledge", *Sustainability*, vol. 11, available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/1/209/htm> (accessed 11 October 2022).
6. Penkova O.G., Kharenko A.O., Lementovska V.A. (2020), "Marketynhovi doslidzhennia stavlennia studentstva do orhanichnykh produktiv kharchuvannia" [Marketing research of students' attitudes towards organic food products]. *Innovatsijna ekonomika*. vol. 83, no. 3-4, pp. 133–139.
7. Kovalchuk S.V., Zaburmekha E.M. (2017), "Marketynhovi tsyfrovi tekhnolohii u doslidzhenni spozhyvachiv orhanichnoi produktsii" [Marketing digital technologies in the study of consumers of organic products], *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii*, no. 1, pp. 34–51.
8. Vinyukova O.B. (2018), "Formuvannia marketynhovoho instrumentarii vprovadzhennia ta prosuvannia orhanichnoi produktsii na spozhyvchi rynky" [Formation of marketing tools for the introduction and promotion of organic products on consumer markets]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 34, pp. 52–57.
9. Mayangsari I.D., Moch Arlin F., Trenggana, Dini Salmiyah F.A., Fatimah A. (2018), "Marketing strategy of organic products in Bandung: Farmer Community, Product Innovation and Social Media", *International Journal of Engineering & Technology*, vol. 7 (4.38), pp. 1286–1291.
10. Malgorzata A. Jarossová, Mindašová K. (2015), "Comparison of the application of marketing communication tools used by organic food producers in Slovakia and Austria", *Nauki inżynierskie i technologie engineering sciences and technologies*, vol. 4(19), pp. 32–48.
11. Novytska I.V. (2019), "Upravlinnia prosuvanniam orhanichnoi produktsii cherez kanaly rozpodilu" [Management of the promotion of organic products through distribution channels], *Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi*, vol. 5(73), pp. 156–161.
12. Larina Ya., Fomishina V., Shaporenko O. (2021), "Marketynhovi stratehii prosuvannia orhanichnykh kharchovykh produktiv na zovnishni rynky" [Marketing strategies for promoting organic food products to foreign markets], *Ekonomichni innovatsii*, vol. 3 (80), pp. 195–204.
13. Novytska I.V. (2019), "Digital-marketynh iak tekhnolohiia prosuvannia orhanichnoi produktsii" [Digital marketing as a technology for the promotion of organic products], *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 2, pp. 196–200.
14. Ovcharenko A.S. (2018), "Marketynhovi tekhnolohii prosuvannia orhanichnoi ahroprodovol'choi produktsii na hlobal'nomu tovarnomu rynku" [Marketing technologies for the promotion of organic agro-food products on the global commodity market], *Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. vol. 18, pp. 115–120.
15. Ivanova L.S. (2015), "Brejding iak sposib prosuvannia orhanichnoi produktsii" [Breeding as a way to promote organic products], *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 49–52.
16. Vukičević D. (2019), "Normcore marketing: dosadom do viralnosti", available at: <https://www.linkedin.com/pulse/normcore-marketing-dosadom-do-viralnosti-danil-vuki%C4%8Ddevi%C4%87?articleId=6506252164023754752> (accessed 03 November 2022).
17. Yueh H.P., Zheng Y.L. (2019), "Effectiveness of storytelling in agricultural marketing: scale development and model evaluation", *Front Psychol*, vol. 10, available at: <https://www.readcube.com/articles/10.3389/fpsyg.2019.00452> (accessed 10 November 2022).
18. Khrapkina V.V., Ivanova A.O. (2021), "Otsinka efektyvnosti vykorystannia tsyfrovoi reklamy ta ii vplyv na marketynhovu diial'nist' pidpriemstva" [Evaluation of the effectiveness of digital advertising victories and influencing the marketing activity of the enterprise], *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 3(26), pp. 75–79.

УДК 339.187:631.147

JEL M31

Пахуча Еліна Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент. **Чміль Ганна Леонідівна**, доктор економічних наук, доцент. **Олініченко Катерина Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент. Державний біотехнологічний університет. **Маркетингові технології просування органічної продукції в умовах цифровізації.**

Органічний продовольчий ринок є найбільш стабільно зростаючим ринком в останні десятиліття, який привертає увагу все більшої кількості виробників та споживачів, а пандемія COVID-19 тільки посилила позиції органічних харчових продуктів. За даних умов споживачі все більше уваги почали надавати власному стану здоров'я та опікуватись навколишнім середовищем. Попит на органічні продукти харчування став одним з компонентних змін, які впливають на сучасну модель споживання. Дослідили чинники, що обмежують розвиток вітчизняного ринку органічних продуктів, серед яких найбільший вплив мають недостатнє інституційне забезпечення та рівень професійних знань і досвіду у даній сфері та високі торгові надбавки на органічні продукти харчування в торговельних мережах України. Основними каналами збуту органічної продукції залишаються точки продажу, інтернет/соціальні мережі, спеціалізовані статті, ярмарки та різні заходи, телереклама. Проаналізували традиційні маркетингові технології просування органічної продукції, що широко використовуються товаровиробниками. Найбільш популярними залишаються: особисті продажі, участь

у вставках і ярмарках, інтернет-маркетинг, e-mail-розсилка, маркетинг у соціальних мережах, брендинг. Досліджуючи досвід найвідоміших вітчизняних органічних брендів, визначили нові маркетингові технології та інструменти, які використовувались на практиці цих компаній. До найбільш ефективних маркетингових технологій та комунікаційних інструментів, в умовах цифровізації, належить застосування підходу story-telling, який позитивно впливає на ставлення споживачів до бренда. Використання SEO-просування збільшить результативність пошуку за конкурентними ключовими словами та допоможе залучити потенційних споживачів на сайт і зробить його більш популярним серед них. Інфлюенс-маркетинг став повноцінним інструментом просування, який за кілька років перетворився з допоміжної маркетингової інструменту на індустрію. Менш популярним на вітчизняних теренах залишається нормкор-маркетинг, який набирає швидких обертів в світі, особливо в сфері просування органічних продуктів. В умовах цифровізації керівникам органічного виробництва, також необхідно застосовувати нові маркетингові технології та підходи, які також допоможуть зацікавити та сформувати лояльність споживачів для досягнення стабільних конкурентних позицій на ринку.

Ключові слова: маркетингові технології, маркетинг, ринок, маркетингові інструменти, цифровізація, органічні товаровиробники.

UDC 339.187:631.147

JEL M31

Elina Pakhucha, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. **Hanna Chmil**, Doctor of Economics, Associate Professor. **Kateryna Olinichenko**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. State Biotechnological University. **Marketing technologies promoting organic products in the minds of digitalization.**

The organic food market is the most steadily growing market in recent decades, attracting the attention of more and more producers and consumers, and the COVID-19 pandemic has only strengthened the position of organic food products. According to these conditions, consumers began to pay more and more attention to their health and take care of the environment. The demand for organic food products has become one of the component changes affecting the modern consumption pattern. The factors limiting the development of the domestic organic product were investigated, among which the greatest influence is insufficient institutional support and the level of professional knowledge and experience in this field, as well as high trade surcharges on organic food products in the retail networks of Ukraine. The main sales channels for organic products remain points of sale, the Internet/social networks, specialized articles, fairs and events, and television advertising. To analyze broadly the traditional marketing technologies of promotion of organic products used by producers. The most popular remain: sales features, participation in inserts and fairs, Internet marketing, e-mail mailing, marketing in social networks, branding. By studying the experience of the most famous domestic organic brands, we identified new marketing technologies and tools that are used in the practice of these companies. Among the most effective marketing technologies and communication tools, in the conditions of digitalization, is the use of the storytelling approach, which positively affects the attitude of consumers to the brand. The use of SEO promotion increases the effectiveness of searches for competitive keywords and helps attract potential consumers to the site and make it more popular among them. Influence-marketing has become a full-fledged promotion tool, which in a few years has changed from an auxiliary marketing tool to an industry. Norm-core marketing, which is gaining momentum in the world, especially in the field of production of organic products, remains less popular in the domestic territory. In the conditions of digitization, managers of organic production also need new marketing technologies and approaches that also interest and form consumer loyalty in order to achieve stable competitive positions in the market.

Key words: marketing technologies, marketing, market, marketing tools, digitalization, organic producers.

